

TEORIE A PRAXE DOKAZOVÁNÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ ZNOVUPOZNÁNÍM OSOB A VĚCÍ

MIROSLAV PROTIVINSKÝ
MIRCEA TIPLICA

UNIVERZITA KARLOVA — PRAHA

TEORIE A PRAKSE
DOKAZOVÁNÍ
V TRESTNÍM
ŘÍZENÍ
ZNOVUPOZNÁNÍ
OSOBY A VĚCI

MIROSLAV PROTVIVSKÝ
MILAN TRNKA

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
ÚVOD	9
ČÁST I	
OBEZNĚ K METODÁM, PŘEDMĚTU A CÍLI VÝZKUMU	13
HLAVA I	
ZKOUMÁNÍ NÁZORŮ ORGÁNŮ ČINNÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ NA POSTUP PŘI PROVÁDĚNÍ REKOGNICE	
§ 1. Metoda a cíl výzkumu	15
§ 2. Charakteristika souboru respondentů dotazníkové akce	16
HLAVA II	
ZKOUMÁNÍ SOUČASNÉ ÚROVNĚ PŘÍPRAVY A PROVÁDĚNÍ REKOGNICE ORGÁNY ČINNÝMI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ	
§ 1. Cíl, předmět a metoda výzkumu	19
§ 2. Nejobecnější poznatky z výsledků výzkumu	20
ČÁST II	
VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA	23
HLAVA I	
ZTOTOŽŇUJÍCÍ OSOBA	
§ 1. Obecná charakteristika ztotožňujících osob	25
§ 2. Výsledek budoucí ztotožňující osoby	25
§ 3. Zásada jedné ztotožňující osoby a její poučení před rekognicí	30
HLAVA II	
ZTOTOŽŇOVANÝ OBJEKT, OBJEKTY PŘIVZATÉ A DALŠÍ ÚČASTNÍCI REKOGNICE	
§ 1. Obecná charakteristika ztotožňovaných objektů	31
§ 2. Počet rekognovaných objektů a poučení rekogno- vané osoby	32
§ 3. Úprava zevnějšku ztotožňované osoby	33
§ 4. Výběr přivzatých objektů	34
§ 5. Shodnost přivzatých objektů s objektem rekogno- vaným	35
§ 6. Výběr místa ztotožňovanou osobou a způsob uká- zání skupiny osob ztotožňující osobě	38

§ 7. Vybavení ukazovaných osob pořadovými čísly a opakování znovupoznávacího aktu při téže rekognici	39
§ 8. Současné ztotožňování více prověřovaných objektů	41
§ 9. Další účastníci rekognice	42
HLAVA III VČASNOST, MÍSTO A DOBA PROVEDENÍ REKOGNICE	
§ 1. Včasnost provedení rekognice	43
§ 2. Místo a doba provedení rekognice	44
§ 3. Rekognice po dlouhé době	44
§ 4. Rekognice na původním místě	45
HLAVA IV ÚČELNOST REKOGNICE, JEJÍ ALGORITMUS A OPAKOVATELNOST	
§ 1. Účelnost rekognice	48
§ 2. Základní algoritmus rekognice	55
§ 3. Způsob sdělení výsledku rekognice	56
§ 4. Opakovatelnost rekognice	57
§ 5. Rekognice v řízení před soudem	63
HLAVA V NĚKTERÉ DRUHY REKOGNICE	
§ 1. Identifikační pole využívaná při rekognici	65
§ 2. Rekognice osob podle hlasu a řeči	65
§ 3. Rekognice osoby podle rukopisu	67
§ 4. Rekognice mrtvoly	69
§ 5. Rekognice movitých věcí	69
HLAVA VI FORMY ZNOVUPOZNÁNÍ	
§ 1. Obecně o formách znovupoznání	72
§ 2. Spontánní znovupoznání	73
§ 3. Skrytá rekognice	75
§ 4. Typování pachatele tzv. operativním znovupoznáním	77
§ 5. Znovupoznání před zahájením trestního stíhání	78
HLAVA VII DOKUMENTACE PRŮBĚHU A VÝSLEDKŮ REKOGNICE	
§ 1. Protokolace průběhu a výsledků rekognice	80
§ 2. Další způsoby dokumentace průběhu a výsledků rekognice	83
HLAVA VIII HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ REKOGNICE A JEJICH DŮKAZNÍ VÝZNAM	
§ 1. Metodika zkoumání problematiky hodnocení výsledků rekognice	85
§ 2. Teoretický závěr k problematice hodnocení výsledků rekognice	92
§ 3. Důkazní význam výsledků rekognice	94
§ 4. Důsledky porušení předepsaného procesního postupu při rekognici	95
ZÁVĚR	99
POZNÁMKY A ODKAZY NA LITERÁRNÍ PRAMENY	102
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	105
RÉSUMÉ	107

PŘEDMLUVA

Tato monografická práce vznikla jako závěrečný výstup výzkumné etapy „Znovupoznání objektu a jeho význam a využití v boji s kriminalitou“, která byla řešena v rámci komplexního dílčího úkolu SPZ VIII-5-5/02-7-1 „Teoretické aspekty zdokonalování kriminalistických metod a prostředků odhalování a vyšetřování trestných činů a jejich prevence“.

Vzhledem k tomu, že k dané problematice byla již v roce 1971 publikována monografie M. Protivinského „Rekognice v přípravném řízení“, byl projekt výzkumné etapy orientován především na empirický výzkum, v jehož rámci byly nejdříve zkoumány názory pracovníků orgánů činných v trestním řízení (vyšetřovatelů a vyhledavatelů VB, prokurátorů a soudců) na postup při provádění důkazu znovupoznáním osob a věcí, a to pomocí dotazníků, kterých bylo vyplněno celkem 500. Dále byl zkoumán současný stav, tj. odborná úroveň přípravy a provádění znovupoznání osob a věcí orgány činnými v trestním řízení, zejména v přípravném řízení. Toto zkoumání bylo provedeno studiem vyšetřovacích spisů a vyplněním anketních listů o 500 provedených rekognicích.

Projekt výzkumné etapy byl dále orientován na studium a využití dostupných domácích i zahraničních literárních pramenů. Takto získané poznatky posloužily k porovnání teoretických stanovisek s praktickými postupy při provádění rekognice osob a věcí pro účely dokazování v trestním řízení.

Děkujeme JUDr. V. Preradovi, CSc., plk. doc. PhDr. J. Soukupovi, CSc., plk. JUDr. J. Vavříkovi a JUDr. I. Vůjtěchové za pomoc při sběru dotazníkových a anketních dat. Za vytvoření příznivých podmínek pro sběr empirických dat děkujeme Generální prokuratuře ČSR, ministerstvům spravedlnosti ČSR a SSR, Správě vyšetřování VB MV ČSR, Správě vyšetřování VB MV SSR a Vysoké škole SNB.

ÚVOD

(1) Znovupoznání osob a věcí pro účely dokazování v trestním řízení je založeno na paměťové stopě trestného činu. Tato stopa je ideální obraz, který vznikl v příčinné souvislosti s událostí trestného činu. Považujeme ji za gnozeologický substitut události trestného činu, resp. jeho jednotlivých elementů, zejména pachatele a jím použitých prostředků.

Obraz uchovaný v paměťové stopě má protikladný charakter: z jedné strany je ideální, a proto subjektivní co do formy (co do způsobu existence), z druhé strany však zachovává předmětný obsah odrážení objektů, tzn. je objektivní co do obsahu. Vědomí je ideální v gnozeologickém aspektu, tj. jako odraz skutečnosti, kdežto v ontologickém aspektu, tj. jako zrozené hmotou, je procesem materiálním. Subjektivnost obrazu však nevylučuje možnost správného, adekvátního odrazu objektu. Proto můžeme tvrdit, že paměťová stopa obsahuje informaci o trestném činu, o jeho elementech.

Hodnota paměťové stopy spočívá tedy v jejím informačním obsahu. V paměťové stopě je informace přirozeným způsobem zakódována v ideální formě. Přirozeným kódem jsou např. pojmy lidské řeči, s jejichž pomocí se uskutečňuje činnost myšlení, prostorově geometrická uspořádání odrážení vnějších vlastností objektu (např. vnější viditelné anatomicko-morfologické vlastnosti osob, vnější viditelné vlastnosti věcí) aj.

Nositel paměťové stopy může vyčlenit informaci o události trestného činu a jejích jednotlivých elementech analýzou ideálního obrazu a reprodukcí, tj. výpovědí. Je-li tato informace obsažena v ideálním obrazu osoby a věci, které mají být pro potřeby trestního řízení ztotožněny, pak přistupuje jako forma vyčlenění informace z paměťové stopy i z n o v u p o z n á n í, které se pro účely dokazování v trestním řízení uskutečňuje procesním úkonem, jenž je nazýván r e k o g n i c e. Rekognice je samostatnou metodou kriminalistické praktické činnosti spočívající v tom, že

svědek nebo obviněný znovu poznává a tím ztotožňuje nějakou osobu nebo věc.

Vyčleňování informace z paměťových stop svědků a obviněných, tj. ztotožňování konkrétních osob a věcí pro účely dokazování v trestním řízení, se musí dít v přísném souladu s předpisy trestního řádu, zejména ustanoveními prvního a druhého oddílu hlavy páté, a má se též řídit doporučeními, vypracovanými a vědecky zdůvodněnými kriminalistikou, neboť jinak hrozí nebezpečí, že dojde k vadám v postupu, k omylům i k tomu, že není včas anebo vůbec zjištěna objektivní pravda. To pochopitelně brzdí účinný boj s kriminalitou a může vést i k porušování socialistické zákonnosti, zejména práv a oprávněných zájmů obviněných a poškozených.

(2) Lze konstatovat, že provedený empirický výzkum poskytl dostatek poznatků o současné úrovni přípravy a provádění rekognice orgány činnými v trestním řízení i o příčinách vyskytujících se nedostatků při tomto důležitém vyšetřovacím úkonu.

Zobecnění praxe, které bylo provedeno na základě dotazníků, vyplněných 500 pracovníky orgánů činných v trestním řízení, a anketních listů, vyplněných v souvislosti s prostudováním 500 protokolovaných rekognicí na území celé ČSSR, umožnilo řešitelům úkolu konfrontovat současnou úroveň praktického provádění rekognice s vědecky odůvodněnými stanovisky představitelů trestněprocesní nauky a kriminalistiky a vypracovat pro praxi orgánů činných v trestním řízení i pro bezpečnostní praxi doporučení pro kvalitnější provádění zmíněného úkonu. Poučení plynoucí z výsledků výzkumu mohou přispět ke zkvalitnění dokazování v trestním řízení a tím i k účinnějšímu boji s kriminalitou a k upevnění režimu socialistické zákonnosti.

Obsah a systematika této práce jsou adekvátní předmětu a výsledkům provedeného výzkumu. Práce si tedy neklade za cíl zabývat se všemi dílčími aspekty zkoumané problematiky, nýbrž především těmi, na něž byl výzkum zaměřen a k nimž přinesl podstatné poznatky. Jde tedy o práci, která je účelově zaměřena na problémové otázky, o práci, která se snaží konstatovat určitý poznatek z praxe, dokumentovat jej příkladem z praxe, zamyslet se nad správností postupu z hlediska zjišťování objektivní pravdy a dodržování socialistické zákonnosti, zhodnotit konkrétní postup z pohledu trestněprocesních předpisů a kriminalistikou vypracovaných doporučení a vyvodit teoretické závěry pro další zdokonalení dokazování v trestním řízení prováděním znovupoznání osob a věcí.

Proto se domníváme, že tato práce bude přístupná nejen pracovníkům v oblasti teorie, nýbrž každému pracovníku praxe. Praktické příklady, které v práci uvádíme a analyzujeme, jsou vědomě uváděny anonymně, tj. bez uvedení součásti VB, čísla jednacího vyšetřovacího spisu, jména vyšetřovatele atd., neboť není rozhodující to, kdo konkrétně postupoval

při provádění úkonu dobře nebo chybně, nýbrž zejména to, aby si čtenáři vzali poučení pro svou další praktickou činnost.

Domníváme se též, že některé poznatky a závěry mohou být přínosem i pro další rozvoj kriminalistiky jako vědního oboru, zejména kriminalistické taktiky.

ČASOPIS

OBECNÉ METODY, PŘEDMETY
AČILI VÝZKUMY

ZKOUMÁNÍ VĚZORU ORGÁNU CINNÝCH V TRŽEZNÍM RÍZENÍ NA PŮSTUP PŘI PRŮVADĚNÍ REKOGNICE

METODA A CÍL VÝZKUMU

ČÁST I

OBEZNĚ K METODÁM, PŘEDMĚTU A CÍLI VÝZKUMU

ZKOUMÁNÍ NÁZORŮ ORGÁNŮ ČINNÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ NA POSTUP PŘI PROVÁDĚNÍ REKOGNICE

§ 1. METODA A CÍL VÝZKUMU

Jako jedna z významných metod zkoumání otázek přípravy a provádění rekognice byla použita dotazníková akce ke zjištění názorů pracovníků praxe — soudců, prokurátorů a vyšetřovatelů SNB — na postup při provádění rekognice. Dotazník předložený pracovníkům praxe byl zaměřen zejména na otázky účelnosti provádění rekognice, počtu přivzatých objektů při rekognici živých osob a shodnosti jejich věku s věkem rekognované osoby, jakož i na otázku dokumentace průběhu a výsledků rekognice.

Proces poznání objektivní pravdy při vyšetřování trestných činů se v podstatě neliší od obdobného procesu zjištění pravdy v jiných oblastech lidské činnosti. Některé zvláštnosti tohoto procesu poznání pravdy, týkající se objektu, subjektu, použitých metod a cíle poznání, přes svou důležitost a význam nemění podstatu, možnost a nutnost aplikace zákonů, kategorií a zásad marxisticko-leninské teorie poznání při vyšetřování trestných činů. Proto nejdůležitější metodou kriminalistické vědy a kriminalistické praxe je marxisticko-dialektická metoda, její tvůrčí zkoumání a aplikace na specifickou oblast lidské činnosti, jakou je trestní řízení.¹

Zvlášť důležité pro problematiku námi zpracovávanou jsou otázky dialektické metody a aplikace její teorie poznání na vyšetřování a prevenci trestných činů, na zpracování a zdokonalování metod, prostředků a postupů zjištění pravdy v trestním řízení.

Axiomatem marxisticko-leninské teorie poznání je uznávání dvou faktorů: subjektu poznání a nezávisle na jeho vědomí objektivně existujícího objektu poznání. Poznání je pak vzájemný vztah, vzájemné působení těchto faktorů. Základem a kritériem pravdivosti poznatků získaných v důsledku tohoto vzájemného působení je praxe, lidská činnost. Praxi zde chápeme široce, tj. nejen jako výrobní činnost, ale i jako činnost sociální, politickou, kulturní aj., a tudíž i jako činnost justiční. Z tohoto důvodu spočívá další metoda kriminalistické vědy v zevšeobecnění kriminalistické a vyšetřovatelské praxe. „Mimo praxi, bez praxe,“ uvádí správně T. Pavlov, „myšlení může být jasné, harmonické, ... jednotné ...“, avšak tím se ještě nestává pravdivým. Myšlení ... samo sebe hodnotící

a samo sebe potvrzující... se nestává ještě objektivním a tudíž pravdivým.“² Proto, jak uvádí Lenin, „... svou praxí dokazuje člověk objektivní pravdivost svých idejí, pojmů a vědeckých poznatků“.³

Pravdivý, praxí prověřený obraz objektu poznání, vzniklý v myšlení jeho subjektu, odráží přes svůj ideální charakter vlastnosti a prvky objektivně existujících objektů poznání. Deterministický charakter vztahu subjektu a objektu poznání, spočívající v objektivním působení vlastností objektu poznání na smyslové orgány a myšlení subjektu poznání, nejen nevylučuje, ale naopak i předpokládá aktivní, tvůrčí činnost subjektu poznání v procesu odrazu objektů poznání v jeho vědomí. Subjekt poznání vnáší do ideálního obrazu objektu poznání subjektivní prvky odrážející vlastnosti jeho osobnosti, jeho životní a odborné zkušenosti, jeho odborné znalosti apod. Osobní vlastnosti subjektu poznání se projevují nejen v samotném průběhu poznání, ale i při rozhodování o volbě metod jeho uskutečnění, při řešení otázky jejich adekvátnosti, účelnosti, efektivnosti atd.

Toto konstatování, vyplývající z marxisticko-leninské teorie poznání, sloužilo jako premisa nejen pro zkoumání vyšetřovatelské praxe provádění rekognice, ale i pro zkoumání názorů pracovníků praxe na otázky účelnosti provedení rekognice v konkrétním vyšetřovaném případě, počtu a shodnosti osob přivzatých k rekognici i způsobů dokumentace výsledků rekognice. Znalost těchto názorů a zevšeobecnění jejich pozitivních prvků umožňuje vypracovat doporučení směřující ke zlepšení vyšetřovatelské praxe při provádění zmíněného úkonu.

Dotazník vyplnilo celkem 500 pracovníků SNB, prokuratury a soudů. Někteří z nich neodpověděli na všechny otázky anebo nezaujali stanovisko ke všem v dotazníku modelovaným situacím. Jedná se však o statisticky bezvýznamný počet, který nezkresluje ani celkový výsledek, ani závěry vyvozené z těchto výsledků.

§ 2. CHARAKTERISTIKA SOUBORU RESPONDENTŮ DOTAZNÍKOVÉ AKCE

Jednou ze zvláštností procesu poznání v trestním řízení je, že tento proces probíhá v několika stádiích stanovených zákonem (přípravné řízení, soudní projednávání, odvolací řízení). Každé z těchto stádií má kromě obecných cílů i své specifické cíle a realizuje se činností různých osob.

Respektování této zvláštnosti procesu poznání v trestním řízení vedlo k tomu, že dotazníková akce byla uskutečněna nejen u vyšetřovatelů, kteří v absolutní většině případů rozhodují o účelnosti provedení rekognice a uskutečňují ji, ale i u prokurátorů a soudců, nařizujících sice jen občas

provedení rekognice, avšak vždy hodnotících správnost postupu a důkazní význam rekognice provedené vyšetřovatelem.

Z hlediska resortního zastoupení hodnocený soubor respondentů (500 osob) se skládá: ze 72 % (360 osob) pracovníků SNB; z 12,2 % (61 osob) pracovníků prokuratury a z 15,8 % (79 osob) pracovníků soudů. Funkční zařazení v resortu v době vyplnění dotazníků bylo: v resortu SNB z celkového počtu 360 osob pracovalo 56 osob (15,6 %) ve funkci vyhledavatele a 304 osoby (84,4 %) ve funkci vyšetřovatele. V resortu justice ze 79 osob bylo 75 osob (99,2 %) ve funkci soudce a 4 osoby (0,8 %) byly čekatelé. V resortu prokuratury z 61 osob pracovalo 48 osob jako prokurátoři, 12 osob jako vyšetřovatelé prokuratury a 1 čekatel.

Věkové složení tohoto souboru ukazuje, že respondenti ve věku do 25 let činí jen 2,9 %; ve věku od 26 do 30 let 58 %, což představuje nejsilněji reprezentovanou věkovou skupinu, a ve věku od 31 do 40 let 22,6 %, to je druhá nejpočetnější věková skupina. Do věkové skupiny od 41 do 50 let náleží jen 5,6 % a do skupiny nad 50 let 8,2 %. Ve 14 případech (2,8 %) respondenti neuvedli svůj věk.

Údaje o vzdělání hodnoceného souboru respondentů ukazují, že 188 osob (36,6 %) má ukončené vysokoškolské vzdělání (právnícké 36 %, jiné 1,6 %). Neukončené vysokoškolské vzdělání má 35 osob (7 %). Jedná se ve většině případů o dálkově studující. Středoškolské vzdělání má 271 osob (54,2 %). Jedná se vesměs o pracovníky SNB. U těchto pracovníků je však nutno brát v úvahu okolnost, že pro vykonávanou funkci nabyli odborného školního vzdělání v rámci škol ministerstva vnitra nebo dálkově studují. Až na 1 výjimku všichni soudci mají ukončené vysokoškolské právnícké vzdělání. Z celkového počtu pracovníků prokuratury absolvovalo 58 osob (96,7 %) právníckou fakultu a 2 osoby mají neukončené vysokoškolské vzdělání. Z celkového počtu pracovníků SNB absolvovalo vysokou školu 53 osob. 45 osob (15 %) má právnícké vzdělání a 8 osob (2,7 %) jiné vysokoškolské vzdělání; 38 osob (10 %) má neukončené vysokoškolské vzdělání a 53 vyhledavatelů a 218 vyšetřovatelů, jak již bylo uvedeno, má středoškolské vzdělání. Šest respondentů (1,2 %) neuvedlo získané školní vzdělání.

Z hlediska předmětu a cíle prováděného výzkumu jsou velmi důležité údaje získané o délce praxe respondentů ve funkci vykonávané v době vyplnění dotazníku a o celkové délce praxe. To proto, že tyto údaje umožňují hodnotit jejich odborné zkušenosti ve vykonávané funkci obecně a při provádění rekognice zvláště.

Délku praxe do dvou let ve vykonávané funkci má 23,9 % respondentů; od 3 do 5 let pracuje ve funkci největší procento respondentů, tj. 28,6 %. Přibližně stejné procento respondentů vykonává funkci od 6 do 10 let, tj. 27,4 %. Ukazatel délky praxe ve vykonávané funkci činí — úměrně

proporcionálnímu zastoupení u ostatních respondentů — mnohem nižší procento: od 11 do 15 let 10,6 %, od 21 do 25 let 3,7 % a nad 25 let 3,3 %. V 11 případech (tj. 2,2 %) dotázané osoby neuvedly délku své praxe ve funkci.

Přibližně stejné hodnoty a strukturu vykazují i údaje o celkové délce praxe u soudců a prokurátorů. Průměrný rozdíl činí u těchto osob 2 až 3 roky, což lze vysvětlit připočtením čekatelské praxe k době vykonávané funkce. Jinak je tomu u pracovníků SNB, u nichž je ve skupině do 5 let značný rozdíl mezi délkou praxe ve funkci a celkovou dobou praxe. Zatímco do 5 let pracuje ve funkci 58,2 % pracovníků, v resortu MV (SNB) do 5 let pracuje pouze 10,8 % z nich. Ostatní jsou zkušení pracovníci SNB (téměř 90 %), i když funkce vyhledavatele a vyšetřovatele vykonávají relativně nedlouho (23,9 % do 2 let a 34,3 % od 3 do 5 let).

Z výše uvedeného rozboru některých znaků charakterizujících soubor zkoumaných respondentů lze konstatovat, že:

a) v tomto souboru jsou zastoupení pracovníci všech orgánů provádějících rekognice v trestním řízení nebo hodnotících důkazní význam jejich výsledků;

b) v tomto souboru jsou zastoupeny všechny věkové kategorie pracovníků SNB, prokuratury a soudů;

c) odborné vzdělání osob hodnoceného souboru respondentů je velmi dobré. Totéž platí i o odborných praktických zkušenostech velké většiny respondentů.

Na závěr lze proto konstatovat, že hodnocený soubor respondentů je po všech stránkách dostatečně reprezentativní a že jejich názory na přípravu a provádění rekognice adekvátně odrážejí názory většiny pracovníků, kteří se touto kriminalistickou metodou v praxi zabývají.

ZKOUMÁNÍ SOUČASNÉ ÚROVNĚ PŘÍPRAVY A PROVÁDĚNÍ REKOGNICE ORGÁNY ČINNÝMI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

§ 1. CÍL, PŘEDMĚT A METODA VÝZKUMU

Tato část výzkumu byla provedena s cílem:

a) prověřit, do jaké míry, ve většině případů v dotaznících správně vyslovené názory pracovníků praxe na přípravu a provádění rekognice, jsou jimi aplikovány v praxi, tj. zjistit míru souladu mezi znalostí teorie a vyšetřovatelskou praxí při provádění rekognice;

b) seznámit se se stávající vyšetřovatelskou praxí přípravy a provádění rekognice, vyčlenit a zevšeobecnit pozitivní a negativní prvky této praxe a na základě získaných poznatků vypracovat doporučení ke zdokonalení této metody kriminalistické praktické činnosti.

Metodou zkoumání jednotlivých případů rekognice byla anketně popisná forma. O každém studovaném případě rekognice byla vyplněna anketa se 129 statisticky zpracovatelnými informačními údaji. V případě, že rekognice vykazala některou zvláštnost nebo byla i jinak důležitá pro zevšeobecnění praxe, byly tyto zvláštnosti slovně popisnou formou podchyceny v anketě. Touto metodou jsme shromáždili informace o 500 případech rekognice (500 anket). Statistické informace byly zevšeobecněny pomocí výpočetní techniky použitím programu „Statistical package for the social sciences“.⁴ Písemné poznámky byly využity k logickému zevšeobecnění a k ilustrativním účelům.

Z uvedeného vyplývá, že zevšeobecnění vyšetřovatelské praxe v oblasti přípravy a provádění rekognice bylo prováděno na statisticky významném vzorku metodou odpovídající sledovanému cíli a v rozsahu odpovídajícím požadavkům marxistické gnozeologie.

Výběr zkoumaných případů rekognice byl náhodný (podle paměti vyšetřovatelů a nalezení příslušných čísel jednacích v protokolech). Tím bylo zabráněno získání informací o „lepších“ nebo „horších“ případech rekognice. Snažili jsme se však „zmapovat“ praxi přípravy a provádění rekognice ve všech krajích ČSSR.⁵ Největší procento ze zkoumaných případů rekognice bylo prováděno v Praze a ve Středočeském kraji (188 případů, tj. 37,6 % z celkového počtu 500 případů), nejméně v Jihočeském kraji (2 %). Přibližně stejné procento případů bylo zkoumáno v Jihomoravském

kraji (14,2 %) a ve slovenských krajích (14 %). Většina zkoumaných případů rekognice se týkala trestných činů, jež byly vyšetřovány v posledních 6 letech před zahájením sběru empirických dat, tj. v letech 1975 až 1981.

Téměř všechny případy rekognice ve zkoumaném souboru byly provedeny při vyšetřování trestných činů (480 případů, tj. 96 %) a jen minimální počet při vyhledávání trestných činů (11 případů, tj. 2,2 %). Zbytek, to je 9 případů rekognice, byl proveden před zahájením trestního stíhání (blíže viz o znovupoznání před zahájením trestního stíhání v § 5 hlavy VI i § 4 hlavy VIII druhé části práce). Z nepatrného počtu rekognicí uskutečněných při vyhledávání trestných činů nelze činit žádné závěry. Tyto protokoly o rekognicích provedených vyhledavateli se dostaly do vyšetřovacích spisů, protože původně vyhledávané trestné činy byly převzaty vyšetřovateli.

§ 2. NEJOBECNĚJŠÍ POZNATKY Z VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

(1) *Conditio sine qua non* provádění rekognice je předchozí pozorování jejího objektu subjektem rekognice. To je však jediný limitující faktor provádění rekognice. Z toho vyplývá, že *de facto* nutnost použití této kriminalistické metody se může vyskytnout při vyšetřování kteréhokoli trestného činu. To potvrzují výsledky výzkumu, neboť 500 případů rekognice bylo prováděno při vyšetřování 35 druhů trestných činů. Frekvence výskytu provedených rekognicí u jednotlivých druhů trestných činů je však podmíněna podstatou jejich charakteru a způsobem jejich spáchání, např. tím, zda se při spáchání trestného činu pachatel musí dostat do styku s poškozeným (loupež, znásilnění, pohlavní zneužití aj.), zda předmětem útoku je věc, kterou poškozený nebo jiný svědek dobře znal a byla nalezena v průběhu vyšetřování (krádež, rozkrádání apod.). V těchto případech lze očekávat vyšší frekvenci provádění rekognice. Tuto okolnost potvrzují i námi získané údaje o počtu výskytu druhů trestných činů v souboru zkoumaných případů rekognice.⁶ Tak např. z celkového počtu případů zkoumaných rekognicí (500) největší procento — 17,2 % (86 případů) bylo provedeno při vyšetřování trestných činů pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák. a trestných činů opilství a výtržnictví podle § 201 a § 202 tr. zák. — 14,8 % (74 případů). Přibližně ve stejném procentu případů byla provedena rekognice při vyšetřování krádeží podle § 247 tr. zák. — 14,2 % (72 případů). Rovnoměrně jsou zastoupeny případy provádění rekognice při vyšetřování znásilnění podle § 241 tr. zák. a loupeží podle § 234 tr. zák. (12,8 %, tj. 64 případů a 12,6 %, tj. 63 případů). Méně než 10 % tvoří ve zkoumaném souboru případy provádění rekognice při vyšetřování trestných činů omezování osobní svobody podle § 231 tr. zák.

(8 %, tj. 40 případů), ublížení na zdraví (7,8 %, tj. 39 případů), podvodu podle § 250 tr. zák. (7,4 %, tj. 37 případů). V mnohem menším počtu a procentech jsou pak zastoupeny případy provádění rekognice při vyšetřování trestných činů vraždy podle § 119 tr. zák. (4 %, tj. 20 případů), trestných činů rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. (3,8 %, tj. 19 případů), nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. (2,2 %, tj. 11 případů), ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 tr. zák. (1,8 %, tj. 9 případů). Ostatní trestné činy zahrnuté do skupiny „jiné trestné činy“ představují 8 %, tj. 40 případů. Celkově, přihlížíme-li k souběhu dvou a více trestných činů vyšetřovaných při provádění 500 zkoumaných případů rekognice, zjišťujeme, že se výzkum týkal 571 trestných skutků.

Vzhledem k reprezentativnosti zkoumaného vzorku (500 rekognic) a široké škále v něm zastoupených trestných činů (35 druhů trestných činů) lze učinit závěr, že struktura případů provádění rekognice v celkové skladbě kriminality bude podobná. Tento poznatek by měl být využit při vymezení předmětu dalšího, hlubšího teoretického zkoumání otázek rekognice v trestním řízení, jakož i při praktickém řešení otázky nutnosti provádění rekognice v trestním řízení, zejména ve stadiu přípravného řízení.

(2) Pro bližší charakteristiku trestných činů, vyskytujících se v souboru, byly z hlediska určení stupně jejich společenské nebezpečnosti a některých prvků způsobu jejich spáchání (styk pachatele s poškozeným apod.) shromažďovány některé informace o následcích jejich páchaní. Bylo zjištěno, že ve značném procentu případů, při jejichž vyšetřování byla provedena rekognice, dochází ke způsobení újmy poškozeným osobám. Jedná se o 370 případů, tj. 74 % z celkového počtu 500, kdy poškozeným byla způsobena škoda, z toho majetková v 237 případech, tj. 64,1 %, nebo újma na zdraví v 133 případech, tj. 35,9 %. Tato společenská nebezpečnost, daná následky zkoumaných trestných činů, je zvýšena, přihlídneme-li k tomu, že v 264 případech (71,3 %) jejich následky byly způsobeny použitím násilí (145 případů, tj. 39,2 %) a bezprostřední pohružkou použití násilí (29 případů, tj. 7,4 %). Toto konstatování potvrzuje též okolnost, že ze 133 případů ublížení na zdraví způsobená újma na zdraví byla v 19 případech těžká (tj. 14,3 %) a ve 12 případech (tj. 9 %) byla oběti způsobena smrt. Ze 145 případů, kdy pachatel při spáchání trestného činu použil násilí, ve 106 případech (73 %) subjekt rekognice ho bezpečně poznal, v 12 případech ho nejistě poznal a jen v 24 případech (16,7 %) ho nepoznal. Použití násilí ve způsobu spáchání trestných činů umožňuje nejen získat spolehlivý důkaz, ale i získat jej v poměrně krátké době. Např. jestliže odstup od spáchání trestného činu do provedení rekognice „do šesti hodin“ činí u zkoumaného vzorku 2,2 %, u trestných činů, při jejichž spáchání bylo použito násilí, činí 4,4 %; u skupiny odstupů „do

dvanaáti hodin“ činí tento poměr 3,6 % a 7,6 %; u skupiny „do dvaceti čtyř hodin“ činí 5 % a 8,3 % atd. Naopak ve skupinách, kde se odstup zvyšuje, procento zastoupení násilných trestných činů se snižuje. Např. ve skupině s odstupem „3 až 6 měsíců“ u celkového vzorku činí 18 %, avšak u násilných trestných činů činí jen 8,3 %.

Výsledky výzkumu tedy ukazují, že:

a) rekognice je jedna z kriminalistických metod, které se užívá při vyšetřování trestných činů se zvýšenou společenskou nebezpečností;

b) následky těchto trestných činů jsou často způsobeny jednáním (násilím, bezprostřední pohrůžkou použití násilí, nutným stykem s pachatelem apod.), které vytváří příznivé podmínky pro správné rozhodnutí o provedení rekognice (subjekt zná nebo pozoroval objekt rekognice) a pro kladný výsledek jejího provedení (subjekt si může vybavit a reprodukovat některé charakteristické znaky objektu rekognice);

c) některé prvky způsobu spáchání těchto trestných činů umožňují v poměrně krátké době získat provedením rekognice spolehlivý důkaz o pachateli.

ČÁST II

VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA

ZTOTOŽŇUJÍCÍ OSOBA

§ 1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ZTOTOŽŇUJÍCÍCH OSOB

Studiem vyšetřovacích spisů jsme zjistili, že ztotožňující osobou z hlediska jejího procesního postavení byl ve 340 případech (68 %) poškozený. V procesním postavení svědka byla ztotožňující osoba ve 151 případě (30,2 %) a jen v necelých 2 % (9 případů, tj. 1,8 %) byl ztotožňující osobou obviněný. Výzkum tedy potvrdil, že ztotožňující osobou bývá v praxi převážně poškozený nebo jiný očitý svědek a že je nelogické, že základní ustanovení trestního řádu o ztotožňování osob a věcí je v ustanoveních o výsledku obviněného.

Rovnoměrné zastoupení ve zkoumaném souboru mají muži i ženy. Ve 263 případech (52,6 %) ztotožňujícími osobami byli muži a ve 236 případech (47,2 %) ženy. Z tohoto zjištění nelze vyvodit žádné kriminalisticky relevantní závěry.

Ve skupině ztotožňujících osob jsou zastoupeny všechny věkové kategorie. Nejsilnější je věková skupina „21—40 let“ (197 osob, tj. 39,4 %). Pak následuje věková skupina „40—60 let“ (91 osob, tj. 18,2 %) a věková skupina „10—15 let“ (59 osob, tj. 11,8 %). Tento poznatek napovídá, že při rozpracování otázek přípravy a provádění rekognice je třeba věnovat pozornost i zvláštnostem nedospělých ztotožňujících osob.

§ 2. VÝSLECH BUDOUCÍ ZTOTOŽŇUJÍCÍ OSOBY

Ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř. požaduje, aby ztotožňující osoba před rekognicí popsala objekt, který má ztotožňovat. Kriminalistika navíc doporučuje, aby při výsledku budoucí ztotožňující osoby bylo zjištěno, za jakých podmínek pozorovala objekt, tj. zda opakovaně či jen jednou, po jakou dobu, z jaké vzdálenosti, za jakých světelných a povětrnostních podmínek, zda byl objekt v klidu či pohybu, zda bylo pozorování záměrné či bezděčné apod. Zjištění těchto podmínek může být důležité pro posouzení jak účelnosti rekognice, tak věrohodnosti jejích výsledků.

Proto byl náš výzkum zaměřen též na získání informací o tom, zda byly zjišťovány podmínky pozorování a v případě, že ano, jaké to byly podmínky a jaký popis objektu rekognice byl získán. Výsledky výzkumu ukazují, že v absolutní většině případů (477, tj. 95,4 %) se vyšetřovatelé snažili zjistit okolnosti a podmínky vnímání objektu budoucí rekognice (jen v 10 případech tyto podmínky nebyly zjišťovány, tj. ve 2 %). Podmínky pozorování objektu rekognice byly velmi dobré ve více než polovině případů (271, tj. 54,2 %),⁷ dobré ve 152 případech (30,4 %) a špatné v 56 případech (11,2 %). V 21 případech (4,2 %) ve vyšetřovacím spise chybí informace tohoto druhu.

Kvalitám podmínek pozorování odpovídá vcelku i kvalita popisu znaků charakterizujících objekt rekognice. Tak 271 případ velmi dobrých podmínek pozorování podmínil 234 případů (46,8 %) velmi dobrého popisu charakteristických znaků objektů rekognice. V ostatních případech podmínky pozorování umožnily získaný popis objektu rekognice hodnotit jako neúplný (kusý) a to ve 139 případech (27,8 %), a jako zcela nedostatečný v 52 případech (10,4 %).⁸

Přičteme-li však k uvedeným 52 případům zcela nedostatečného popisu objektu rekognice dalších 75 případů (15 %), kdy takový popis ve spisu chybí, zjišťujeme, že ve čtvrtině zkoumaných případů (127, tj. 25,4 %) vyšetřovatelé zbavují nejen sebe, ale zejména ostatní účastníky řízení (prokurátora, soudce) důležitého poznatku, umožňujícího objektivně posoudit výsledky rekognice. Odstranění nebo zmírnění tohoto nedostatku by bylo možno dosáhnout provedením nového výsledku před rekognicí. To by se pochopitelně mělo týkat i případů neúplného (kusého) popisu objektu rekognice (139 případů). Výzkum však ukázal, že z celkového počtu zkoumaného souboru vyšetřovatelé využili tuto možnost jen ve 33 případech (tj. pouze v 6,6 %).

Otázka kvality získaného popisu objektu rekognice byla sledována též ve vztahu k pohlaví a věku ztotožňujících osob.⁹ Kvalita popisu objektu rekognice v hodnocených případech (245 mužů a 227 žen) se ukazuje lepší u žen než u mužů. Zatímco „velmi dobrý popis“ byl získán od 53,7 % žen, byl takový popis získán jen od 45 % mužů. „Neúplný“ popis poskytlo 31,1 % žen a 26,9 % mužů. Naopak „nedostatečný“ popis dalo 12 % mužů a jen 9,3 % žen.

Výzkumem byla též zjištěna závislost mezi kvalitou popisu a věkem ztotožňující osoby. Poněkud překvapující je zjištění, že na 1. místě ve skupině „velmi dobrý popis“ je věková skupina 6—10 let. Z celkového počtu 48 osob této věkové skupiny velmi dobře popsalo objekt rekognice 89,6 % (tj. 43 osob) a jen 2 osoby ho popsaly neúplně a 2 osoby nedostatečně. Vysvětlení je nutno hledat v řadě faktorů, z nichž za nejdůležitější lze pokládat skutečnost, že

— většina těchto osob jsou poškození, kteří se stali předmětem útoku pachatele, zejména sexuálních trestných činů, tj. účastníkem mimořádné události, a proto se v jejich paměti hluboko zafixuje jak její průběh, tak i znaky charakterizující pachatele,

— charakter trestného činu předpokládá delší styk pachatele s obětí a možnost delší doby pozorování,

— u nedospělých osob se projevují zvláštnosti vnímání, pamatování a reprodukce, zejména schopnost „fotografického“ zafixování jednání pachatele a jeho charakteristických anatomicko-morfologických i dynamických znaků.

Velmi dobrý popis pachatele trestného činu pohlavního zneužívání (§ 242 odst. 1 tr. zák.) uvedla např. osmiletá žákyně 2. třídy ZŠ:

„Ten chlapec by chodil do 5.—6. třídy, byl asi o dvě hlavy vyšší než já. Já měřím 133 cm. Měl na hlavě kulicha. Kulich měl pletený s černomodrými pruhy a měl modrou bambuli. Pruhy byly kolem dokola (na dotaz, jak byly široké, ukazuje na prstech a poměřením jsou to 4 cm). Vousy neměl, měl úplně čistý obličej a tento měl jako vajíčko. Na sobě měl tříčtvrteční bundu, jako šustákovou, bez kožešiny, límec byl normální, žádné náplety ta bunda neměla. Na rukách měl tmavomodré pletené rukavice. Měl dlouhé tmavší kalhoty a obuty měl polobotky na šněrování. Barvu nevím. Kulich měl jenom trochu posazený na hlavě. Dlouhé vlasy neměl, uši mu byly vidět. Vlasy měl tmavé. Cikán to určitě nebyl, měl bílou pleť. Vzpomínám si také, že špatně vyslovoval »r«. Zuby měl takové dožluta. Co na něm bylo zvláštní, je to, že měl takový hlubší hlas.“

I když ze znění uvedeného popisu je patrné, že byl učiněn z velké části jako odpověď na otázky vyslyšajícího, pokládáme tento popis, zvláště vzhledem k věku poškozené, za zdroj obsahující mnoho informací, charakterizujících pachatele a jeho oblečení.

Velmi dobrý popis byl dále získán ve věkové skupině 18—21 let, a to v 57,9 % případů; ve věkové skupině 10—15 let v 47,4 % případů; ve věkové skupině 21—40 let (největší věková skupina ztotožňujících osob) v 39,9 % případů, atd. Velmi dobrý popis objektu rekognice byl pochopitelně získán často od dospělých osob. Jako příklad může sloužit popis získaný od třicetileté oběti pokusu znásilnění, která uvedla: „... se ke mně přidal muž, který byl stár asi 28 let, štíhlé až hubené postavy, vysoký kolem 175 cm, oválný obličej, tmavé až černé krátce střižené vlasy, pod nosem měl tmavý knírek, spíše hustý než řídký. Oblečen byl v montérkách, na jejichž barvu si nevzpomínám, přes tyto montérky měl oblečen zelený, spíše vybledlý, vatovaný tříčtvrteční pracovní kabát. Na nohou měl vysoké boty, z nichž spodní část byla gumová a horní byla filcová, tzv. »filcáky«.“

Po dopadení pachatele, k čemuž značně přispěl i uvedený popis, se zadržený ke spáchání trestného činu přiznal. Byla zjištěna značná shoda mezi popisem a pachatelem i jeho oblečením, které měl na sobě v době spáchání trestného činu. Přes velký význam, který má popis objektu pro řešení účelnosti provedení rekognice i pro hodnocení jejích výsledků, nelze popis přeceňovat. V praxi nejsou výjimkou případy, kdy poznávající osoba, ačkoli nemůže podrobně popsat objekt rekognice, bezpečně jej pozná.

Pokud jde o výslech budoucí ztotožňující osoby, zpravidla se nejedná o zvláštní výslech před provedením rekognice, nýbrž o výslech poškozeného, který podává trestní oznámení (§ 59 odst. 2 tr. ř.) nebo o prvý výslech svědka po zahájení trestního stíhání. Vzhledem k tomu, že je obvykle známo, že vyslýchaná osoba může být využita jako ztotožňující osoba při rekognici, je nezbytné při výslechu zjistit:

a) okolnosti a skutečnosti, které předcházely vnímání, např. proč byla vyslýchaná osoba na místě činu, zda viděla objekt poprvé či jej zná již z dřívějšíka (o kterou osobu či věc se jedná), kdo byl ještě na místě činu aj.;

b) situaci a podmínky bezprostředního vnímání, zejména: místo vnímání a tam se nalézající předměty, lidi, stavby, stromy aj., tj. pozadí události; objektivní podmínky vnímání (přehlednost, počasí, denní dobu, světelnost, vzdálenost osvětlovacích těles, dobu vnímání, rušivé jevy apod.); subjektivní podmínky vnímání (fyzický a psychický stav pozorovatele, stav jeho zrakových a sluchových orgánů, zda bylo vnímání záměrné či bezděčné a jiné);

c) znaky vnímaného objektu a možnost jeho znovupoznání, což znamená zjistit popis specifických znaků a zvláštních znamení objektu (osoby, věci), zjistit, jak vyslýchaná osoba sama hodnotí svou paměť, zjistit, může-li vyslýchaná osoba znovu poznat objekt a do jaké míry je o tom přesvědčena;

d) okolnosti a skutečnosti, které následovaly po vnímání až do doby výslechu. Zejména je třeba zjistit, zda vyslýchaná osoba znovu uviděla podezřelého a poznala ho náhodou nebo při vlastním pátrání nebo při své účasti na operativním pátrání Bezpečnosti. V takovém případě by totiž byla vyloučena možnost provedení rekognice.

Při zjišťování popisu budoucího ztotožňovaného objektu musí být vyšetřovatel aktivní a poskytovat vyslýchané osobě potřebnou pomoc, aby si vybavila zdánlivě zapomenuté znaky popisovaného objektu a našla nejvýstižnější výrazy k jejich popsání. Vyšetřovatel nemůže pouze vyslechnout a protokolovat to, co vyslýchaná osoba sama vypovídá spontánně a na jeho otázky. K vyvolání potřebných asociací a k nalezení adekvátních výrazů je v mnohých případech vhodné, aby předložil vyslýchané osobě různé pomůcky, např. tabulky s vyobrazením různých tvarů hlav, obličejů, čel, obočí, uší, nosů, úst, rtů, brad, zvláštních znamení, vzorkov-

nice vlasů, vzorkovnice barev, různá vyobrazení účesů, oděvních součástí, jejich střihů apod. Ukáže-li vyslýchaný na pomůckách, které z vyobrazení je shodné či nejvíce podobné znakům popisovaného objektu, dochází k upřesnění jednotlivých znaků i celkového popisu.

Vyšetřovatel si musí být vědom toho, že vyslýchaná osoba nezná základy anatomie lidského těla a kriminalistickou terminologii úředního popisu osob. V laickém popisu se však může kladně projevit vliv určitého povolání, znalostí a návyků (viz popsání znaků obličeje a těla lékařem či maskérem, popsání oděvu krejčím, popsání účesu a vlasů kadeřnicí, popsání motorového vozidla řidičem z povolání apod.).

Vyslýchaného je třeba upozornit, co vše má popsat, neboť jinak často zapomene uvést některé znaky objektu. Např. popíše anatomicko-morfologické znaky pachatele, ale nepopíše jeho hlas a řeč, ačkoli ho slyšel hovořit, nebo popíše jeho věk, výšku, vlasy, oči i oděv, ale nikoli jeho ruce, ačkoli je dobře viděl.

Příklad: V jednom vyšetřovaném případě poškozený nepoznal při re-kognici pachatele podle postavy a morfologie obličeje, ale pak si uvědomil, že si dobře povšiml při trestném činu jeho rukou, které byly jemné, pěstěné. Znovupoznávací akt byl opakován ihned a poškozený podle rukou označil pachatele mezi týmiž přivzatými osobami.

K získání popisu objektu musí vyšetřovatel zvolit určitý systém výsledku, jinak mohou být při popisování některé části a znaky objektu opomenuty.

Ve svém výzkumu jsme se nezaměřili na to, které znaky ztotožňující osoby nejčastěji popisují na zevnějšku živých osob. Proto se odvoláváme alespoň na poznatky Gapanoviče, který uvádí, že ve 100 zkoumaných případech uvedly ztotožňující osoby: výšku 73 X, znaky oděvu 68 X, vlasy a účes 55 X, tělesnou skladbu 44 X, věk 41 X. Z dalších znaků uvedly: 14 X — zvláštní znamení, 13 X — zvláštnosti hlasu a řeči, 11 X — oči (barvu), 8 X — nos (velikost), 4 X — zuby, 3 X — rty, 3 X — zvláštnosti chůze, 1 X — znaky čela.¹⁰

Při vlastním výzkumu jsme zjistili i případy, kdy byla re-kognice provedena bez předchozího výsledku ztotožňujících osob, tj. bez zjištění popisu objektu, který měl být re-kognicí ztotožněn.

Příklad: Muž, který byl obviněn z trestných činů ohrožení mravní výchovy mládeže, výtržnictví a pohlavního zneužívání, které spáchal před několika měsíci, byl ztotožňován více poškozenými nedospělci. Nejdrívě byly provedeny znovupoznávací akty a každý nedospělce byl vyslechnut jako svědek ke skutku a k popisu pachatele až po provedené re-kognici. V protokolu o výsledku uvedl každý nedospělce nejen okolnosti trestného činu a popis pachatele, ale i výsledek provedené re-kognice. Děti popsaly pachatele velmi podrobně. Měl však vyšetřovatel záruku, že popisují muže,

kterého viděly při páchání trestných činů, a nikoli muže, kterého právě spatřily při rekognici? Jaký smysl má takový výslech a jaký důkazní význam může mít takto provedená rekognice? Negativní odpověď je zcela evidentní.

§ 3. ZÁSADA JEDNÉ ZTOTOŽŇUJÍCÍ OSOBY A JEJÍ POUČENÍ PŘED REKOGNICÍ

V praxi jsou časté případy, kdy v rámci jednoho rekogničního úkonu je ztotožňována tatáž osoba více ztotožňujícími osobami.

Vyšetřovatelé vesměs postupují správně, neboť s každou ztotožňující osobou provádějí samostatný znovupoznávací akt v nepřítomnosti ostatních ztotožňujících osob. I když čs. trestní řád požaduje výslovně oddělený výslech jen u obviněných, je-li jich více (§ 91 odst. 2 tr. ř.), je zpravidla nezbytné vyslýchat odděleně i svědky, aby vzájemně neovlivnili své výpovědi. U rekognice, při níž jsou ztotožňujícími osobami svědci (poškození i jiní očití svědci), je zvláště naléhavé, aby znovupoznávací akt byl proveden s každým z nich odděleně a aby před ukončením všech aktů nikdo z nich nebyl informován o průběhu a výsledcích znovupoznávacích aktů provedených ostatními ztotožňujícími osobami.

Pouze v 9 případech z 500 celkově analyzovaných případů, tj. 1,8 % případů, byla provedena rekognice, při níž byly současně provedeny znovupoznávací akty s více než jednou ztotožňující osobou.

Domníváme se, že výsledek znovupoznávacího aktu prvé ztotožňující osoby může sugestivně působit na další ztotožňující osoby a ovlivnit jejich výpověď, např. v tom směru, že prohlásí, že též poznávají určitou osobu, ačkoli by ji třeba samy ztotožnit nedokázaly.

Vyšetřovatel musí ztotožňující osobu před rekognicí řádně poučit o jejích zákonných právech a povinnostech (zpravidla jako svědka) a též instruovat, jak se má chovat před, v průběhu a po skončení znovupoznávacího aktu, aby byl získán věrohodný důkaz. Proto některé ukazatele výzkumu byly zaměřeny ke zjištění charakteru poučení (procesního a kriminalistického) ztotožňujících osob. Bylo zjištěno, že ztotožňující osoba byla poučena správně v souladu se zákonem a taktickými kriminalistickými zásadami ve 450 případech (tj. 81 %) a nesprávně jen ve 4 případech (tj. 0,8 %). V 91 případech, tj. 18,2 %, vyšetřovatel neposkytl ztotožňující osobě žádné poučení anebo je neuvedl do protokolu.

ZTOTOŽŇOVANÝ OBJEKT, OBJEKTY PŘIVZATÉ A DALŠÍ ÚČASTNÍCI REKOGNICE

§ 1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ZTOTOŽŇOVANÝCH OBJEKTŮ

Výzkum ukázal, že ze zkoumaného souboru byla objektem rekognice v 307 případech (tj. 61,4 %) osoba „in natura“ a ve 142 případech (to je 28,4 %) osoba „podle fotografie“. Ostatní objekty jsou zastoupeny v souboru v menším počtu. Movité věci byly objektem rekognice v 38 případech (tj. 7,6 %), mrtvoly v 10 případech (tj. 2 %), přičemž v 5 případech byla mrtvola rekognována in natura a v dalších 5 případech podle fotografií. Jen ve 2 případech byla objektem rekognice nemovitá věc a v 1 případě zvíře. Z tohoto zjištění lze učinit závěr, že kriminalistická teorie musí věnovat zvláštní pozornost problematice přípravy a provádění rekognice živých osob.

Rekognice živých osob „in natura“ směřovala ke zjištění totožnosti zadržovaných podezřelých osob v 51 případu (tj. 16,2 % z celkového počtu rekognovaných živých osob) a obviněných osob ve 254 případech (tj. 83 %). Jen ve dvou případech byl objektem rekognice svědek. Z uvedených údajů vyplývá, že většina rekognicí živých osob se provádí až po vznesení nebo sdělení obvinění. Pokud musí být uskutečněna před vznesením obvinění, pak se zadržením podezřelé osoby zahajuje trestní stíhání a rekognice (de lege lata jako forma výslechu) je de facto provedena v souladu se zákonem po zahájení trestního stíhání.

Na rozdíl od ztotožňujících osob však poměr zastoupení mužů a žen u rekognovaných osob není rovnoměrný, neboť v absolutní většině případů rekognovanými osobami (in natura i podle fotografií) jsou muži (419 osob, tj. 92,3 %). Počet rekognovaných žen činí jen 35 osob (tj. 7,7 %). Nejvíce zastoupenou věkovou kategorií mezi rekognovanými osobami je skupina 21—30 let (197 osob, tj. 43,4 %). Věková skupina 30—40 let je zastoupena 122 osobami (tj. 26,9 %). Ostatní věkové kategorie se vyskytují v mnohem menším počtu. Toto zjištění je v podstatě v souladu se zastoupením mužů, žen a jejich jednotlivých věkových kategorií na páchání těch trestných činů, při jejichž vyšetřování se ukazuje nejčastěji potřeba provedení rekognice.

§ 2. POČET REKOGNOVANÝCH OBJEKTŮ A POUČENÍ REKOGNOVANÉ OSOBY

(1) Obecně je respektováno kriminalistické pravidlo, že má být rekognicí ztotožňován jeden objekt (osoba, věc). Toto pravidlo je třeba dodržovat zejména při rekognici živých osob.¹¹

Rekognovaným objektem je pouze ten objekt, který je rekognicí ztotožňován. Proto rozlišujeme pojem „rekognovaný (ztotožňovaný) objekt“ a „předváděný (ukazovaný) objekt“. Do skupiny předváděných (ukazovaných) objektů patří rekognovaný objekt a objekty přivzaté.

Kriminalistika na základě poznatků obecné a forenzní psychologie i ze všeobecných zkušeností praxe doporučuje, aby celkový počet předváděných objektů zpravidla nepřesahoval 6 až 8 objektů v jedné skupině a aby nebyl nižší než tři. Důvodem pro doporučení, aby celkový počet předváděných objektů zpravidla nepřesahoval 6—8 objektů, je snaha, aby skupina objektů, jež jsou vnímány ztotožňující osobou při rekognici, zůstala v jednoohniskovém pozorování ztotožňující osoby a bylo tak umožněno simultánní znovupoznání. Důvodem pro doporučení, aby celkový počet předváděných objektů nebyl nižší než tři, je zejména předpis § 93 odst. 2 tr. ř., aby ztotožňovaná osoba nebo věc byla ukázána zpravidla mezi několika (proloženo námi — M. P. a M. T.) osobami nebo věcmi. Nerespektování tohoto požadavku, např. ukázání jen samotného ztotožňovaného objektu, je třeba nahlížet jako podstatnou vadu, jako sugestivní ovlivnění ztotožňující osoby, které neskýtá záruku získání věrohodného výsledku rekognice.

Protože otázka počtu přivzatých objektů je zvlášť závažná při rekognici živých osob, zaměřili jsme se v dotazníkové akci na zjištění názorů pracovníků praxe. Dotázaným byla poskytnuta možnost výběru z 10 variant o počtu přivzatých osob. Jednalo se o modelové situace, což znamená, že nebylo možno přihlížet k některým specifickým podmínkám provádění rekognice (podmínky a doba pozorování, množství a specifičnost znaků získaných výsledkem ztotožňující osoby apod.).

Variantu „nepřibírat žádnou osobu“ zvolili jen 4 dotázaní a variantu „přibrat 1 osobu“ zvolili jen dva dotázaní. Pro přibrání 2 osob, což považujeme za nejnižší přípustný počet, který lze logicky odvodit ze znění § 93 odst. 2 tr. ř., se rozhodlo 10 dotázaných (2 %). V pásmu 3 až 5 osob se pohybují odpovědi 414 respondentů (82,8 %). Pro tuto správnou odpověď se rozhodlo 82,1 % vyhledavatelů, 86,2 % vyšetřovatelů, 75,9 % pracovníků soudu a 75,4 % pracovníků prokuratury.

Také anketní fáze výzkumu, tj. studium vyšetřovacích spisů, potvrdila tento průměrný počet přivzatých osob, neboť v 329 případech ze 433, to je v 76 %, se u živých osob rekognovaných in natura nebo podle fotografie

pohyboval počet přivzatých osob (fotografií) od 3 do 5. Totéž lze říci i o rekognovaných věcech, neboť v 34 případech ze 38 analyzovaných rekognicí věcí se počet přivzatých objektů pohyboval v rozmezí 3—6.

(2) Při studiu vyšetřovacích spisů jsme se zaměřili i na zjišťování, jak jsou poučovány rekognované osoby z hlediska trestněprocesního a kriminalistickotaktického. Bylo zjištěno, že obojí poučení bylo poskytnuto 184 rekognovaným živým osobám (tj. 60,9 %). Ve 44 zkoumaných případech rekognice živých osob (tj. 14,6 %) byla rekognovaná osoba poučena jen podle ustanovení trestního řádu a stejný počet rekognovaných osob byl poučen jen z kriminalistickotaktických aspektů. Ve 30 případech (to je skoro 10 %) ve zkoumaných vyšetřovacích spisech chybí údaje o jakémkoli poučení rekognované osoby.

§ 3. ÚPRAVA ZEVENĚJSKU ZTOTOŽŇOVANÉ OSOBY

Náš výzkum ukázal, že vyšetřovatelé se občas setkávají s tím, že ztotožňovaná osoba má při rekognici podstatně změněné některé vnější znaky, zejména tehdy, nachází-li se ve vazbě anebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Pak dochází k tomu, že je např. krátce ostříhána, oholena, oblečena v teplácích apod.

Polský autor Sokolowski požaduje, aby vzhled ztotožňované osoby se maximálně podobal osobě, se kterou se svědek setkal.¹² Německý autor Friedrich zdůrazňuje, že ztotožňovaná osoba musí být ukázána v témže či přibližně stejném oblečení, jaké měla v době, kdy byla viděna.¹³ Sovětský autor Gapanovič uvádí, že v některých případech je třeba před rekognicí provést i domovní prohlídku a odnětí oděvu, který měl na sobě podezřelý v době, kdy byl v souvislosti s trestným činem viděn.¹⁴ V tomto oděvu je pak podezřelý rekognován a přivzaté osoby jsou oblečeny do shodných oděvů.

Zpravidla se v praxi setkáváme s případy, kdy zevnějšek rekognované osoby je po určité době změněn neúmyslně, ale mohou se vyskytnout i případy změnění vlastního zevnějšku s úmyslem znemožnit nebo ztížit event. znovupoznání, jak uvádí bulharský autor Cekov.¹⁵

Vyšetřovatel provádějící rekognici si musí být vědom toho, za jakých podmínek může před rekognicí provést úpravu zevnějšku ztotožňované osoby. Může tak učinit jen tehdy, je-li bezpečně prokázáno, že popsany zevnějšek ztotožňovaná osoba skutečně měla v době, kdy byla vnímána v souvislosti s trestným činem, resp. těsně před ním či po něm. Nelze tedy upravovat zevnějšek rekognované osoby podle popisu, pokud není bezpečně prokázáno, že tak skutečně v době činu vyhlížela, byla tak ustrojena apod. Úprava zevnějšku může spočívat nejen v oholení, ostříhání, výměně

oděvních součástí, nýbrž i v nalepení kníru, bradky, nasazení brýlí apod.

Je-li nejprve provedena rekognice osoby bez úpravy zevnějšku a je-li její výsledek pozitivní, není zpravidla třeba upravovat zevnějšek osoby a provádět znovu rekognici. Výsledek takové rekognice je zpravidla průkaznější než výsledek rekognice osoby upravené, neboť jde o znovupoznání za ztížených podmínek. Je-li však výsledek rekognice osoby neupravené negativní, je třeba provést ještě rekognici osoby po její úpravě, ovšem mezi týmiž přivzatými a též analogicky upravenými osobami.

§ 4. VÝBĚR PŘIVZATÝCH OBJEKTŮ

V domácí i zahraniční odborné literatuře se nedoporučuje, aby při rekognici živých osob byli přivzatými osobami příslušníci Bezpečnosti. Např. polský autor Sokolowski požaduje, aby nebyly přibírány osoby, které jsou ztotožňující osobě známy z titulu své funkce nebo povolání, např. příslušníci Bezpečnosti, úředníci, lékaři, holiči apod.¹⁶ Německý autor Friedrich je toho názoru, že zpravidla nemají být přivzatými osobami příslušníci policie, protože mohou být ztotožňující osobě známi.¹⁷ Protivinský a Vůjtěchová¹⁸ uvádějí, že v případě přivzetí příslušníků SNB by rekognovaná osoba nebo její obhájce mohli namítat, že prováděný úkon není objektivní.

Studiem vyšetřovacích spisů jsme zjistili, že v 77 případech, tj. v 25 % z celkového počtu 306 osob rekognovaných in natura, byli přivzatými osobami příslušníci VB. V ostatních případech (184 rekognovaných osob, tj. 60,1 %) byli přibráni jiní občané a ve 45 případech (tj. 14,8 %) nebylo možno ve spisech zjistit, které osoby byly přivzaty. Skupina přivzatých osob bývá vytvářena z příslušníků útvaru VB, kde se rekognice provádí, protože je to pro organizátora rekognice řešení snazší, než získávat jiné občany.

Domníváme se, že samotný fakt přivzetí příslušníků SNB k rekognici není na úkor objektivnosti úkonu a věrohodnosti jeho výsledků, neboť není rozhodující, kdo je přivzatou osobou, nýbrž to, že není známa ztotožňující osobě a splňuje podmínky podobnosti s rekognovanou osobou v obecných znacích.¹⁹ Pokud vyšetřovatelé nemohou splnit podmínku podobnosti přivzatých osob z řad příslušníků SNB, např. tehdy, je-li rekognovaná osoba cikánského původu apod., pak přibírají k rekognici jiné osoby, které jsou v obecných znacích podobné ztotožňované osobě. To jsme zjistili v řadě analyzovaných případů.

Studiem vyšetřovacích spisů jsme nezjistili, že by u obviněných a jejich obhájců vznikaly pochybnosti o regulérnosti rekognice v těch případech, kdy přivzatými osobami byli příslušníci VB v civilním oděvu, splňující podmínky podobnosti rekognované osobě.

§ 5. SHODNOST PŘIVZATÝCH OBJEKTŮ S OBJEKTEM REKOGNOVANÝM

U rekognice věcí se požaduje skupinová shodnost přivzatých věcí, tj. věci stejného druhu (blíže viz § 5 hlavy V této části práce). U rekognice živých osob se vyžaduje, aby přivzaté osoby byly v obecných znacích podobné rekognované osobě.

Při výzkumu jsme zjišťovali názor pracovníků praxe na věkovou shodnost přivzatých osob a osoby rekognované. Řešili tento příklad: Poškozený uvedl jako přibližný věk pachatele 25—30 let. Věk zadržené podezřelé osoby je 28 let. Dotázaným byla poskytnuta možnost volby v 5 variantách, pokud jde o přípustnost rozdílnosti věku. Absolutní většina dotázaných (92 %) si zvolila přípustný rozdíl věku „až do 5 let“, což lze považovat za správnou odpověď. Jen 17 dotázaných (3,4 %) se domnívalo, že je přípustný rozdíl až do 10 let a 2 z nich připouštějí dokonce rozdíl „až do 15 let“.

Podobností osob v obecných znacích rozumíme podobnost především zdánlivým věkem, výškou postavy, tělesnou skladbou (štíhlý, otlý, podsaditý, hubený aj.), druhem a barvou vlasů a oděvu. V odborné literatuře je toto pravidlo vykládáno různě, ale není nikdy opomíjeno.²⁰

Při výzkumu jsme zjistili, že se vyskytuje značná neshoda ve skutečném věku osoby rekognované a osob přivzatých. Uvádíme několik *příkladů*:

1. Byla rekognována 19letá osoba, přivzaty však byly osoby o 9, 18 a 21 let starší, což je neúnosné, i kdyby zdánlivý věk rekognované osoby byl vyšší.

2. Byla rekognována žena cikánského původu, narozená v r. 1967, přivzaté osoby byly narozeny v letech 1944, 1954, 1962 a 1965, tj. jedna z přivzatých žen byla starší o 23 let.

3. Obviněný, který byl ztotožňován, byl narozen v r. 1953, přivzaté osoby byly narozeny v r. 1940, 1948, 1930 a 1940, což znamená, že byly starší o 13, 5, 23 a 13 let. I když se již nelze přesvědčit o stáří zdánlivém, vznikají vážné pochybnosti, zda lze tak vysoký věkový rozdíl připustit a očekávat věrohodný výsledek rekognice.

4. K rekognici 18letého muže byli přivzati muži, kteří byli starší o 13, 15 a 17 let. V protokolu je však uvedeno, že přivzaté osoby byly přibližně stejné výšky a věku. Jak lze tomuto tvrzení věřit, když věkový rozdíl je evidentní a fotografická dokumentace nebyla pořízena?

5. Mladistvý, který byl rekognován, byl ve věku 17 let a 11 měsíců. Z pěti přivzatých mužů byli čtyři o 3 roky mladší a jeden o 4 roky mladší. Domníváme se, že v takovém případě by se měl věk přivzatých osob pohybovat mezi 17—19 lety s přihlédnutím k věku zdánlivému.

Je pravda, že rozhodující není věk skutečný, nýbrž zdánlivý, ale nelze dobře věřit tomu, že se zdá shodný muž 18letý a 35letý. Zejména u mladistvých osob, které jsou rekognovány, je třeba dbát toho, aby věk přivzatých osob byl přibližně týž. V praxi tomu tak vždy nebývá.

V některých případech jsme zjistili neshodu přivzatých osob s osobou ztotožňovanou i ve výšce postavy, v tělesné skladbě, druhu a barvě vlasů i oblečení.

Příklad: Obviněná rekognovaná osoba měla krátké černé vlasy a byla tak i popsána, ale všechny přivzaté osoby měly vlasy dlouhé. Takový postup nezabezpečuje získání věrohodného výsledku rekognice, neboť jej lze považovat za jistou formu sugestivního ovlivnění ztotožňující osoby.

Zkušenosti z praxe vyšetřovatelů a orgánů vyhledávání nás znovu přesvědčují, že v některých případech nepostačí, aby přivzaté osoby byly podobné ztotožňované osobě jen v obecných znacích. Musí být podobné i v popsaném znaku zvláštním, a to v těch případech, kdy ztotožňovaná osoba skutečně má takový zvláštní znak (brýle, knír aj.), který ztotožňující osoba v předchozím výsledku uvedla. Kdyby měla tento znak jen ztotožňovaná osoba a nikoli i osoby přivzaté, je nasnadě, že ztotožňující osoba pravděpodobně okamžitě označí osobu s tímto znakem, a to dokonce i tehdy, kdy v ostatních znacích podobnost není tak evidentní. Kdyby shodou okolností nebyla ztotožňovaná osoba osobou hledanou, došlo by ke komplikacím při zjišťování objektivní pravdy.

Praxe potvrzuje, že jsou dva základní postupy, jak splnit tuto podmínku. Prvý postup spočívá v tom, že se vyberou přivzaté osoby, které již mají analogický specifický znak, anebo je jim takový znak uměle vytvořen.

Příklady: Obviněný, který byl ztotožňován rekognicí, měl na ruce sádrový obvaz. Protože tato skutečnost byla ztotožňující osobě známa, vyšetřovatel nechal i přivzatým podobným osobám navléknout na ruce hotové sádrové obvazy, aby se i v tomto znaku podobaly ztotožňovanému obviněnému. V jiném případě byl obviněný, který měl být rekognován, poškrábán i jinak poraněn v obličeji a tento znak byl svědkem předem popsán. Aby přivzaté osoby měly analogický specifický znak, dal vyšetřovatel obličeji přivzatých osob upravit maskérem Horáckého divadla v Jihlavě tak, aby vykazovaly různá analogická poranění.

Druhý postup spočívá naopak v tom, že se jak ztotožňované osobě, tak přivzatým osobám zakryje ta část těla, na níž má ztotožňovaná osoba specifický znak, který nelze snadno vytvořit i u přivzatých osob.

Příklad: Obviněný, který měl být rekognován, měl nohu v sádrovém obvazu. Aby nebylo třeba vytvářet pracně analogický shodný znak u přivzatých osob, byl obviněný spolu s přivzatými osobami posazen za stůl, jehož spodní část byla zakryta plachtou, aby osobám nebylo vidět na nohy.

Při výzkumu rekognice osob (in natura nebo podle fotografie) byla otázka podobnosti zkoumána až do počtu 6 přivzatých osob (větší počet přivzatých osob se vyskytl jen ve 13,2 % případů), a to celkem u 1853 osob z hlediska těchto sedmi znaků:

a) podobnost „věkem zdánlivým“ byla zjištěna u 815 osob (tj. 44 %). V 19 případech (1 %) taková podobnost mezi přivzatou osobou a rekognovanou osobou chyběla;

b) podobnost „věkem skutečným“ byla zjištěna u 923 osob (49,8 %) a tato podobnost chyběla u 234 osob (12,6 %);

c) podobnost „výškou postavy“ byla zjištěna u 564 osob (30,5 %) a chyběla u 65 osob (3,5 %);

d) podobnost „konstrukcí a silou postavy“ byla zjištěna u 718 osob (38,8 %) a chyběla u 83 osob (4,5 %);

e) podobnost „morfologie obličeje“ byla zjištěna u 741 osob (40 %) a chyběla u 127 osob (6,8 %);

f) podobnost „vlasů“ byla zjištěna u 618 osob (33,4 %) a chyběla u 119 osob (6,4 %);

g) podobnost „druhem oděvu“ byla zjištěna u 732 osob (39,5 %) a chyběla u 155 osob (8,4 %).

Z uvedeného vyplývá, že v případě, kdy z vyšetřovacích spisů bylo možno otázku podobnosti přivzatých osob osobě rekognované posoudit, vyšetřovatelé tento požadavek převážně respektují.

Také v zahraniční odborné literatuře jsou uváděny zajímavé údaje z uskutečněných výzkumů. Např. Gapanovič uvádí výsledek analýzy protokolů rekognice ze 100 trestních spisů, pokud jde o věkovou shodu přivzatých osob se ztotožňovanou osobou. Byly zjištěny tyto věkové rozdíly:²¹

- do 5 let v 81 případech,
- od 7—8 let v 5 případech,
- od 9—10 let v 6 případech,
- od 12—16 let v 5 případech,
- od 20—24 let ve 3 případech.

Správně tento autor podotýká, že v 19 případech nebylo dodrženo pravidlo věkové shody a objektivnost znovupoznání mohla být zpochybněna.

Podle našeho názoru stupeň podobnosti jednotlivých znaků musí zůstat v rámci skupinové shodnosti. Vzhledem k množství a různorodosti znaků, které jsou využívány při znovupoznání, nelze předem určit stupeň jejich podobnosti nezbytný pro uskutečnění konkrétní rekognice. Proto lze jen obecně konstatovat, že stupeň podobnosti znaků nesmí v souhrnu narušit individuálnost jak rekognovaného, tak i přivzatých objektů. Jinak by znovupoznání bylo pro ztotožňující osobu příliš stíženo nebo znemožněno, což pochopitelně není smyslem trestněprocesního a kriminalistického po-

žadavku na podobnost znaků. Dodržení těchto požadavků směřuje jen k vytváření podmínek nutnosti volby jednoho objektu z několika podobných objektů ztotožňující osobou.

§ 6. VÝBĚR MÍSTA ZTOTOŽŇOVANOU OSOBOU A ZPŮSOB UKÁZÁNÍ SKUPINY OSOB ZTOTOŽŇUJÍCÍ OSOBE

Ačkoli čs. trestní řád nepředpisuje, že při ztotožňování živých osob musí být ztotožňované osobě dána možnost vybrat si místo mezi přivzatými osobami, respektuje většina vyšetřovatelů doporučení kriminalistiky, aby ztotožňované osobě byla tato možnost poskytnuta.²²

Podle našeho názoru je tento postup správný, neboť vylučuje či podstatně snižuje možnost pořízení falešného důkazu a ve vědomí ztotožňovaných osob se upevňuje přesvědčení, že jsou důkazy prováděny tak, aby byla zjištěna objektivní pravda. I v jiných zemích je tento postup uplatňován, a to buď proto, že je předepsán trestním řádem,²³ anebo na základě zobecněných zkušeností praxe doporučen kriminalistickou teorií.²⁴

Výzkumem jsme zjistili, že ve 190 případech (tj. 65,3 %) si místo mezi přivzatými osobami zvolil sám rekognovaný. Ve 36 případech (tj. 12,4 %) bylo místo mezi přivzatými osobami rekognované osobě určeno vyšetřovatelem. V 65 případech (tj. 22,3 %) nebylo možno ze spisů zjistit, zda si rekognovaná osoba místo mezi přivzatými osobami zvolila nebo jí bylo určeno. V této souvislosti bylo též zjištěno, že 98,4 % rekognovaných osob se bez námitek podrobilo rekognici.

Výzkum ukázal, že vyšetřovatelé respektují kriminalistické doporučení, aby ukázání skupiny živých osob se dělo tak, že ztotožňující osoba je přiváděna již před zformovanou skupinu přivzatých osob, mezi nimiž se nachází i osoba rekognovaná. Tento postup byl zjištěn v 285 případech (tj. 93,1 %). V 15 případech (4,9 %) se skupina formovala před ztotožňující osobou a v 6 případech nebylo možno tuto okolnost ze spisového materiálu zjistit.

Praxe tedy jednoznačně dává přednost postupu, kdy je před přípravnou skupinu osob, která se skládá ze ztotožňované osoby a osob přivzatých, přivedena ztotožňující osoba. Tento způsob lépe umožňuje zajistit výběr místa ztotožňovanou osobou mezi přivzatými osobami a u ztotožňované osoby nevzniká podezření, že ztotožňující osoba mohla být někým upozorněna, v jakém pořadí vstoupí osoby do místnosti. Proto poté, kdy ztotožňovaná osoba si zvolila místo ve skupině osob, nemá již nikdo z této místnosti vycházet a telefonovat, nýbrž má být ztotožňující osoba přivedena.

§ 7. VYBAVENÍ UKAZOVANÝCH OSOB POŘADOVÝMI ČÍSLY A OPAKOVÁNÍ ZNOVUPOZNÁVACÍHO AKTU PŘI TÉŽE REKOGNICI

(1) V odborné literatuře některých zemí se uvádí, že v kriminalistické praxi se osvědčilo opatřit osoby, které jsou při rekognici ukazovány ztotožňující osobě, štítky s pořadovými čísly.²⁵ Nejvhodnější je, aby osoby držely štítky v rukou před svým tělem ve výši pasu. Tento postup je správný, neboť vylučuje event. nedorozumění, která osoba byla znovu poznána a ztotožňující osobou označena. Jsou-li osoby opatřeny štítky s pořadovými čísly, pak nepostačuje, aby ztotožňované osobě byla dána možnost volby místa mezi přivzatými osobami, nýbrž také možnost volit si pořadové číslo.

Provedený výzkum ukázal, že i tento postup je v kriminalistické praxi převážně dodržován. Bylo zjištěno, že ve 361 případech (tj. 72,2 %) byla skupina osob opatřena štítky s pořadovými čísly. V 66 případech (to je 13,2 %) se tak nestalo a v 73 případech (tj. 14,6 %) se tato okolnost nedala ze spisových materiálů zjistit.

(2) V některých zemích, např. v NDR a ČSSR, se vžila praxe, že rekognice živých osob jsou často prováděny tak, že během téže rekognice je znovupoznávací akt téže ztotožňující osoby jedenkrát, někdy i několikrát opakován.

Výzkumem jsme zjistili u 364 rekogničních úkonů, že ve 110 případech (tj. 30,2 %) byl proveden znovupoznávací akt opakovaně. Nejde o opakování rekognice jako trestněprocesního úkonu, nýbrž jen o opakování znovupoznávacího aktu v průběhu téže rekognice.

V odborné literatuře NDR se v takovém případě doporučuje měnit pořadí osob ve skupině, ale ponechat původní pořadové číslo. V čs. praxi se při druhém znovupoznávacím aktu, resp. dalších aktech, zpravidla mění především pořadové číslo a většinou i pořadí osob ve skupině. Tento postup se zdá být výhodnější, neboť ztotožňující osoba je postavena před úkol znovu volit osobu jak s jiným pořadovým číslem, tak na jiném místě.

Domníváme se však, že účelnost tohoto postupu by si zasloužila hlubší analýzy, event. i experimentálního výzkumu z aspektů psychologických i důkazních.

Aniž bychom popírali účelnost tohoto postupu v případech, kdy jsou pro něj důvody, máme zato, že tento postup nelze považovat za obecné pravidlo rekognice živých osob. Z psychologického i důkazního hlediska je v podstatě tento postup nadbytečný, a to bez ohledu na to, zda byl výsledek 1. aktu negativní nebo pozitivní.

Je-li výsledek 1. aktu negativní a nedojde-li pak k úpravě zevnějšku ztotožňované osoby, měl by být negativní výsledek i u 2. aktu. Jsou-li

výsledky rozdílné, nelze takový důkaz považovat za věrohodný. Je-li výsledek 1. aktu pozitivní, měl by být pozitivní i výsledek 2. aktu. Jsou-li výsledky rozdílné, pak se zpochybňuje nejen věrohodnost výsledku 1. aktu, ale znovupoznávací schopnost nebo i věrohodnost ztotožňující osoby.²⁶

Vyskytují se i rekognice, při nichž je s toutéž ztotožňující osobou znovupoznávací akt opakován i vícekrát.

Příklad: Muž, který byl obviněn z trestného činu vydírání, byl rekognován dvěma svědky. Každý z nich provedl 3 znovupoznávací akty při téže rekognici. Při 1. aktu oba svědci chybně označili přivzaté osoby č. 2 a č. 4. Při 2. aktu oba svědci označili obviněného (č. 1). Při 3. aktu oba svědci chybně označili přivzatou osobu č. 2. Při této rekognici byly přivzaty 3 osoby, což znamená, že svědci měli možnost výběru ze 4 osob, a to každý třikrát, tj. celkem 6 znovupoznávacích aktů. Nelze se divit, že tehdy, necháme-li nejisté svědky vícekrát vybírat a hádat, mohou označit i obviněného, a to i náhodně, bez opodstatěných důvodů.

Proto podle našeho názoru spočívá věrohodnost výsledků rekognice nikoli na počtu opakovaných znovupoznávacích aktů a shodě jejich výsledků (ztotožňující osoba se přece může od samého počátku a opakovaně mýlit, i když označí prověřovanou osobu), nýbrž jen na s h o d ě z n a k ů, které ztotožňující osoba předem uvedla v popisu hledané osoby, s k u t e č n ý m i z n a k y o s o b y, o nichž ztotožňující osoba při rekognici prohlásila, že podle nich znovu poznává osobu, kterou vnímala v souvislosti s trestným činem.

V praxi se však vyšetřovatelé dost často spokojují jen s označením znovu poznané osoby a nepožadují od ztotožňující osoby, aby podrobně rozvedla, podle kterých znaků osobu znovu poznává, a také nezkoumají a nehodnotí (alespoň z vyšetřovacích spisů to není dost zřejmé), zda tyto znaky ztotožňující osoba popsala v předchozím výsledku.

Příklad: Žena, která byla znásilněna, znovu poznala při rekognici zadržného podezřelého muže jako pachatele. Vzhledem k tomu, že žena měla při vnímání pachatele výborné podmínky a velmi dobře ho popsala, zdál se být výsledek rekognice věrohodný. V protokolu o rekognici však nebylo uvedeno, podle kterých identifikačních znaků ho znovu poznala a zda tyto znaky souhlasí s předchozím popisem pachatele. Později bylo však zjištěno, že muž označený při rekognici nebyl pachatelem.

Tento případ dokazuje, že orgány činné v trestním řízení se nemohou spokojit jen s tím, že osoba byla při rekognici označena. Musí vždy od ztotožňující osoby požadovat, aby uvedla, podle kterých znaků osobu znovu poznává, a současně porovnat, zda ztotožňující osoba alespoň některé z těchto znaků uvedla v popisu pachatele při předchozím výsledku.

Opakování znovupoznávacího aktu při téže rekognici toutéž ztotožňující osobou je podle našeho názoru účelné v případech, kdy:

1. ztotožňující osoba předem není s to popsat osobu, která má být ztotožněna, anebo ji popíše nedostatečně,

2. ztotožňující osoba sama pochybuje, že na základě paměťové stopy je s to znovu poznat osobu, jež má být ztotožněna,

3. ztotožňující osoba není s to popsat osobu, jež má být ztotožněna, ale tvrdí nebo se domnívá, že ji znovu pozná,

4. od vnímání osoby, resp. od jejího popsání při výsledku do konání rekognice uplynula dlouhá doba a lze se domnívat, že tato skutečnost může negativně ovlivnit znovupoznávací proces ztotožňující osoby,

5. ztotožňující osoba se jeví nevěrohodnou nebo psychicky labilní.

V takových případech je možno okamžitým opakováním znovupoznání týchž osob, ale ve změněném seskupení a se změněnými pořadovými čísly, prokázat náhodné, mylné znovupoznání.

Jinak se pro tyto případy též doporučuje ukázat rekognovanou osobu mezi zvýšeným počtem přivzatých podobných osob, např. šesti až osmi.

Jestliže se při téže rekognici provádí znovupoznávací akty i s dalšími ztotožňujícími osobami (bývá to tehdy, když v případě figuruje více poškozených anebo jiných očitých svědků), někteří vyšetřovatelé mění místo a někdy i pořadové číslo ztotožňované osoby, a to buď sami, anebo podle přání ztotožňované osoby. Jiní vyšetřovatelé tak nečiní. Jsme toho názoru, že to není nezbytně nutné, pokud jsou ztotožňující osoby od sebe dobře izolovány během celého rekogničního úkonu. Jinak však změna místa není v žádném případě na závadu. Při změně pořadového čísla, která též není na závadu, hrozí však nebezpečí chyb (záměn) při protokolaci, zvláště tehdy, není-li prováděna fotografická dokumentace, a bývá obtížnější studium vyšetřovacího spisu.

§ 8. SOUČASNÉ ZTOTOŽŇOVÁNÍ VÍCE PROVĚŘOVANÝCH OBJEKTŮ

V praxi není dostatečně respektována zásada, že ztotožňovaná osoba má být při rekognici předváděna mezi několika přivzatými osobami zpravidla s a m a, tj. nikoli současně s ostatními osobami, jejichž totožnost má být také zjištěna znovupoznáním.

Výzkumem jsme zjistili, že v 84,2 % zkoumaných případů byl ve skupině přizatých objektů zařazen jeden rekognovaný objekt. Pouze ve 13,8 % případů, tj. při 69 rekognicích, bylo představeno k současnému znovupoznání více rekognovaných objektů.

Respektování této zásady umožňuje:

a) nepřesáhnout možnosti koncentrovaného jednoohniskového pozorování ztotožňující osobou;

b) nepřipustit předčasnou informovanost ztotožňované osoby o stavu dokazování ve vztahu ke spoluobviněným, nepřipustit vzájemné dohovorení spoluobviněných při rekognici apod.

Výzkum též ukázal, že v praxi se vyskytují případy, kdy je více spolupachatelů rekognováno nejen současně v jedné skupině, nýbrž i bez přivzatých osob. Tento postup považujeme za nesprávný, neboť ztotožňující osoba nemá možnost výběru mezi osobami ztotožňovanými a přivzatými. Označí-li ztotožňující osoba kteroukoli osobu ze skupiny, je vždy výsledek pozitivní, i kdyby se ztotožňující osoba mýlila, neboť všechny osoby jsou osobami ztotožňovanými, tj. osobami, které jsou rekognicí prověřovány, zda jsou či nejsou osobami hledanými. Takové důkazy nelze považovat za věrohodné.

§ 9. DALŠÍ ÚČASTNÍCI REKOGNICE

Výzkum ukázal, že vedle vyšetřovatele se rekognice často účastňují i další pracovníci Bezpečnosti. V 50,8 % případů, které jsme zkoumali, se rekognice zúčastnil kriminalistický technik. Výjimečně se rekognice zúčastnil i dozorcující prokurátor (v 25 případech, tj. 5 %). Jednalo se většinou o případy, týkající se mladistvých poškozených nebo obviněných, a o trestné činy, jejichž spáchání vyvolalo neklid a rozrušení ve veřejnosti (např. série pokusů nebo dokonaných trestných činů znásilnění apod.). Jako velmi nízkou lze hodnotit i účast obhájců při rekognici (ve 40 případech, tj. 8,6 %). Většinou se jednalo o případy nutné obhajoby.

Byl též sledován ukazatel o přivzetí nezúčastněných osob k rekognici (tzv. svědků procesního úkonu). Bylo zjištěno, že tyto osoby jsou přibírány jen výjimečně. V 61 případech (tj. 12,2 %) se však rekognice zúčastnili pracovníci národních výborů (OPM) nebo některý z rodičů nedospělých poškozených nebo mladistvých obviněných.

VČASNOST, MÍSTO A DOBA
PROVEDENÍ REKOGNICE

§ 1. VČASNOST PROVEDENÍ REKOGNICE

Důvody pro stanovení pravidla včasného provedení rekognice jsou evidentní. Bezdůvodné odkládání rekognice může vést k tomu, že v důsledku psychického procesu zapomínání se ztotožňující osobě postupně ztěžuje možnost znovupoznání dříve vnímané osoby nebo věci. Snaha respektovat pravidlo včasnosti rekognice nesmí však v žádném případě vést k provedení rekognice nedostatečně připravené.

Na rozdíl od některých jiných vyšetřovacích úkonů je včasnost rekognice pochopitelně objektivně závislá na tom, zda již má vyšetřovatel k dispozici (in natura nebo na fotografii) objekt, který má být ztotožňován. Výsledky výzkumu ukázaly, že v 293 případech (tj. 58,6 %) byla rekognice provedena po uplynutí lhůty, v níž má být podle § 166 odst. 7 tr. ř. zpravidla skončeno vyšetřování. Z tohoto celkového počtu byla rekognice prováděna po uplynutí lhůty 7—12 týdnů od spáchání trestného činu ve 118 případech (tj. 23,8 %), ve lhůtě od 3 do 6 měsíců v 89 případech (tj. 17,9 %) a ve lhůtě nad 6 měsíců v 84 případech (tj. 16,9 %).

Zajímavé je zjištění, že v prvních dvou z uvedených tří skupin (7—12 týdnů, 3—6 měsíců) je přesto procento pozitivního výsledku rekognicí („jistě poznala“) značné, a sice okolo 80 %, tj. asi 166 případů. Pouze ve 20 %, tj. asi v 41 případech, byl výsledek nejistý nebo ztotožňující osoba nepoznala, resp. chybně označila jiný objekt.

Ve skupině rekognic, prováděných po uplynutí více než půl roku od spáchání trestného činu, procento pozitivních výsledků („jistě poznala“) bylo dosaženo jen v 60 %. Ve 30 % případů ztotožňující osoba ztotožňovaný objekt vůbec nepoznala.

Výzkum dále ukázal, že po uplynutí doby do 24 hodin od spáchání trestného činu bylo provedeno 10,8 % rekognicí (53 případy), po uplynutí 1 až 7 dnů 7,2 % (16 případů) a po uplynutí 1—6 týdnů 23,3 % (116 případů).

Pokud jde o jednotlivé druhy trestných činů, výzkum ukázal, že nejdelší časové údobí od spáchání trestného činu do provedení rekognice (tj. od 7 týdnů a více než půl roku) uplynulo při vyšetřování trestných činů pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák. (11,6 %, tj. 58 případů)

z celkového počtu); dále při vyšetřování krádeží podle § 247 tr. zák. (9,8 ‰, tj. 48 případů) a trestných činů znásilnění podle § 241 tr. zák. a podvodu podle § 250 tr. zák., které vykazují stejný počet a procento (32 případů, tj. 6,4 ‰). U ostatních sledovaných trestných činů se tato doba pohybuje v rozmezí od 4,4 ‰ do 2,2 ‰.

Výzkumem bylo zjištěno, že značný časový odstup některých rekognic od spáchání trestného činu nespočívá v nedocení pravidla včasnosti provádění rekognice, nýbrž v pozdějším objasnění případu, tj. zpravidla v pozdějším vypátrání podezřelé osoby.

§ 2. MÍSTO A DOBA PROVEDENÍ REKOGNICE

Při výzkumu se potvrdil známý kriminalistický poznatek, že na rozdíl od některých jiných metod kriminalistické praxe (např. rekonstrukce, vyšetřovacího experimentu) místo provádění rekognice, až na některé výjimky, neovlivňuje její výsledek, a proto může být prováděna na kterémkoli jiném místě, než bylo místo pozorování. Z toho vyplývá i další poznatek, že na místě provádění rekognice nemusí být zpravidla vytvářeny podmínky podobné podmínkám původního pozorování. Lepší místo a podmínky pozorování (lepší osvětlení, delší doba pozorování apod.) by naopak měly poskytnout poznávající osobě i lepší podmínky pro znovupoznání. Proto místem provádění rekognice byla téměř ve všech případech (91,4 ‰) některá místnost součásti VB, kde byla rekognice uskutečněna. Výjimečně byla rekognice provedena v exteriéru, a to i z důvodů organizačních (chybějící volné místo apod.).

Dobu provedení rekognice vyšetřovatel stanovil zpravidla při jejím zahrnutí do plánu vyšetřování. Je-li organizace provádění rekognice dobrá, pak její vlastní konání, tj. samotný akt znovupoznání, je krátké. Delší bývá doba přípravy i doba sepsání protokolu.

§ 3. REKOGNICE PO DLOUHÉ DOBĚ

Po dlouhé době, tj. po uplynutí více než půl roku nebo více než jednoho roku, se rekognice provádí v těch případech, kdy se dříve nepodařilo zjistit podezřelou osobu a obvinit ji z trestného činu. Znovupoznávací proces je ztížen, protože obraz pachatele uchovaný v paměti ztotožňující osoby je již vybledlý, fragmentární, a ztotožňující osoba si již namnoze ani dobře nepamatuje, jak pachatele sama při výslechu popsala.

Příklad: Při vyšetřování trestného činu znásilnění a omezování osobní svobody byl obviněný rekognován po více než 7 měsících. Poškozená,

kteřá po činu pachatele dobře popsala, nepoznala a neoznačila při rekognici žádnou osobu.

Vyhodnotíme-li tento případ, jsou dvě možnosti: nikoho nepoznala buď proto, že ve skupině osob pachatel nebyl, anebo proto, že již jeho podobu i jeho popis více či méně zapoměla.

Klademe si otázku, zda by před takovou rekognicí nebylo vhodné oživit paměť ztotožňující osoby buď tím, že ji znovu požádáme o popsání pachatele, anebo tím, že jí přečteme její původní výpověď, konkrétní popis pachatele, který sama původně do protokolu uvedla. Takové oživení paměti ztotožňující osoby považujeme za přípustné a účelné, neboť může alespoň zčásti odstranit negativní vliv velkého časového odstupu od původního vnímání pachatele i jeho popsání při výslechu. Nelze namítat, že jde o sugestivní ovlivnění ztotožňující osoby, jelikož informaci, kterou takové osobě při ožívování paměti poskytujeme, je její vlastní původní informace, tj. informace, která byla čerpána z jejích, ještě živých, paměťových stop.

§ 4. REKOGNICE NA PŮVODNÍM MÍSTĚ

V převážné většině případů, jak jsme již uvedli, lze provést rekognici na jiném místě, zpravidla v kanceláři, na chodbě nebo na dvoře budovy, kde pracuje vyšetřovatel. Občas se však vyskytne případ, kdy je nejen vhodné, ale přímo nezbytné provést rekognici na původním místě a za analogických podmínek (vzdálenost, osvětlení aj.), jak se zmiňuje řada autorů.²⁷

Příklad: Muž, který byl obviněn z výtržnictví a mravnostních deliktů, nebyl při rekognici, jež byla provedena v budově VB, svědkem znovu poznán. Rekogniční úkon byl proto opakován na původním místě vnímání, a to za týchž světelných a povětrnostních podmínek. Tato opakovaná rekognice byla provedena ve stejnou denní dobu na lesní cestě, kde svědek po činu pachatele potkal. Při této opakované rekognici byly tytéž přivzaté osoby, které byly přítomny při první rekognici. Opakovaná rekognice byla provedena tak, že svědek šel po lesní cestě a postupně potkával jednotlivé osoby, tj. přivzaté osoby a obviněného. Výsledek rekognice byl však opět negativní.

Zajímavý případ je uváděn v odborné literatuře NDR:²⁸

Neznámý pachatel se dopustil sexuálního trestného činu v nočních hodinách na 12leté dívce. Po činu se dítě obrátilo na jeden manželský pár, který tam procházel, a řeklo jim, co se stalo. Muž hledal v okolí pachatele a při tom narazil na podezřelého, od něhož si nechal ukázat osobní průkaz.

Protože ho nepovažoval za pachatele, nepoznačil si jeho osobní údaje a nechal ho odejít.

Při výslechu dívka přesně popsala pachatele a jeho oblečení, což souhlasilo s údaji svědka ohledně jím kontrolované osoby. Pachatel byl oblečen v hnědé popelínové kalhoty a šedý pulover. Měl aktovku koňakové barvy a brýle bez obrouček. Poškozené se zdálo na pachateli nápadné to, že měl taneční chůzi a nemluvil místním dialektem. Uvedla, že pachatel mluvil tak, jak se píše. Na otázku, zda by pachatele znovu poznala, odpověděla kladně.

V kanceláři se konaly dvě rekognice. Podezřelý a čtyři podobné osoby tvořili skupinu. Žádná z přivzatých osob nebyla poškozené a svědku známa od vidění. Všichni dostali brýle (podezřelý měl své brýle, které však nebyly bez obrouček) a aktovky.

Zpočátku mohla poškozená a svědek, kteří byli od sebe odděleni, pozorovat skupinu osob, aniž byli sami viděni. Oba nikoho nepoznali. Pak byla provedena neskrytá rekognice, při níž si na chvíli všechny osoby nasadily brýle. Poškozená a svědek byli před rekognicí instruováni, aby si pozorně prohlédli všechny osoby, ale aby v jejich přítomnosti nic neříkali. Po rekognici řekla v nepřítomnosti rekognované osoby poškozená, že se jeden muž (podezřelý) podobá pachateli. Uvedla odchylné znaky, a sice, že pachatel byl starší, že měl brýle bez obrouček a že jeho košile i aktovka byly tmavší. Šetření ale ukázalo, že podezřelý měl totéž oblečení jako v den, kdy se stal trestný čin.

Zaprotokolované údaje poškozené o oblečení pachatele byly srovnány s výsledkem rekognice. Některé podstatné momenty, které umožňovaly jistější znovupoznání, by musely být zřejmě brány v úvahu ještě důsledněji. Zvláště se to týkalo způsobu řeči a chůze pachatele. Považovalo se proto za vhodné provést rekognici za podmínek, které byly v době činu v blízkosti místa činu. Přitom mělo být především přezkoušeno, jaký vizuální dojem zanechává oděv podezřelého při pouličním osvětlení.

Průběh tohoto úkonu byl tento:

Skupina osob, která byla právě neskrytě rekognována, šla kolem míst, kudy šel pachatel s poškozenou v době činu. Vzdálenost mezi jednotlivými osobami byla asi 3 metry.

Poškozená a svědek byli odděleni. U každého byl jeden kriminalista. Další pracovník hlásil neustále výsledky vedoucímu vyšetřování. Poškozená a svědek stáli ukryti za stromy. Podezřelý neměl mít pocit, že je už pozorován. Na místě, kde svědek kontroloval neznámého muže, bylo pozorování podezřelého ukončeno. Tam musel podezřelý pronést slova, která tehdy řekl. Poškozená a svědek stáli ukryti a slyšeli pronesená slova.

Za těchto okolností znovu a znovu poukazovala poškozená na podezřelého a označila ho jako pachatele. Řekla, že ho znovu poznala podle způ-

sobu chůze a podle oblečení. Vlivem světelných poměrů se barva oděvu měnila a odpovídala údajům poškozené, jak je uvedla do protokolu.

Skupina osob, v níž se nacházel podezřelý, musela vícekrát proběhnout v různém pořadí a zákyně vždy našla podezřelého. Když ho slyšela mluvit, řekla, že nepochybuje, že je to pachatel.

Také svědek poznal podezřelého s jistotou jako osobu, kterou kontroloval.

Bezpečné znovupoznání pachatele bylo možné v důsledku změněných světelných poměrů. Barevné tóny oděvu se zdály jiné. Modrá košile pachatele měla např. zelenavý odstín. Pulover a kalhoty působily tmavším dojmem. Dále vznikl dojem, že brýle pachatele, které měl při činu určitou dobu na očích, jsou bez obrouček. Při následujícím výslechu podezřelý doznal, že čin spáchal.

ÚČELNOST REKOGNICE, JEJÍ ALGORITMUS A OPAKOVATELNOST

§ 1. ÚČELNOST REKOGNICE

(1) Názory pracovníků praxe na otázku účelnosti provedení rekognice v trestním řízení byly zjišťovány vyžádáním odpovědi na způsob řešení některých vytvořených modelových situací, s nimiž se v praxi mohou setkat a které si vyžadují rozhodnutí, zda má nebo nemá být rekognice provedena.

Řešení otázky účelnosti provádění rekognice má rozhodující význam při použití této kriminalistické metody. Na jejím správném rozhodnutí závisí, zda bude či nebude získán relevantní důkaz.

Každý trestný čin je složitý, komplexní, individuální jev; individuální musí být proto i jeho odhalování a dokazování. Proto správné řešení otázky, kterých konkrétních kriminalistických metod má být použito při jeho odhalování a dokazování, je podmíněno značným množstvím faktorů a situací nebo množstvím jejich kombinací, vytyčených vyšetřovacích verzí, vzniklých problémových a taktických situací, množstvím a spolehlivostí již získaných důkazů a důkazních situací apod. Vytvořené modelové situace vyžadující rozhodnutí, zda má či nemá být provedena rekognice, nemohly pochopitelně odrážet zmíněné množství situací vznikajících při odhalování a dokazování trestných činů. Jsou proto určitým zjednodušením možných variant praxe a odrážejí jen tzv. standardní, běžné situace při rozhodování o provedení rekognice. Toto relativní zjednodušení mělo též za následek, že v některých případech pro správné řešení není zcela vyloučena ani jiná možná alternativa. Tohoto zjednodušení dotazníku si byli autoři dotazníkové akce vědomi, avšak, jak je známo, každé zevšeobecnění je chudší než život, než praxe, a odráží jen některé jejich znaky a prvky. Význam zevšeobecnění spočívá, mimo jiné, jednak v rozsahu platnosti získaných poznatků a jednak v tom, že odráží jen důležité znaky zkoumaného jevu, čímž se blíží k jeho podstatě.

Z těchto poznatků se proto vycházelo při vypracování dotazníku. Modelové situace, týkající se účelnosti provedení rekognice, byly rozpracovány z několika hledisek a některá z těchto hledisek byla detailizována do několika variant. Požadovaná odpověď měla formu alternativy: „pro-

vedu rekognici“, „neprovedu rekognici“, a to někde se specifikací druhu rekognice (např. tváří v tvář), opakovatelnosti nebo identifikačních polí rekognované osoby (např. podle anatomických znaků, podle hlasu a řeči).

Jedním z hledisek bylo hledisko podmínek vnímání pachatele ztotožňující osobou (kolikrát se jeho vnímání opakovalo, stupeň a množství informací o jeho osobě apod.). Toto hledisko byla pak detailizováno do 5 variant:

První varianta se týkala situace, kdy ztotožňující osoba viděla pachatele jen jednou, a to při spáchání trestného činu. Správné rozhodnutí o provedení rekognice za této situace vyslovilo 92 % dotázaných. Toto velmi vysoké procento správného rozhodnutí bylo zjištěno i u všech ostatních sledovaných ukazatelů. Podle věku respondentů činí u kategorie 26—30 let 92,8 %, 31—40 let 92,9 %. Nejnižší procento, i když velmi vysoké, vykazuje věková skupina nad 50 let — 85,4 %. Podle funkcí největší procento správného rozhodnutí bylo zjištěno u vyšetřovatelů VB — 95,3 % a podle délky praxe ve funkci u skupiny pracovníků vykonávajících funkci od 11 do 15 let, a sice 98 %. Jen 7,8 % respondentů se rozhodlo neprovést rekognici. Nejmenší procento nesprávných rozhodnutí vykazují vyšetřovatelé VB (7,2 %), největší pracovníci soudů (9 %).

Druhou variantou byla situace, kdy svědek viděl pachatele nejen při páchaní trestného činu, ale i dříve (např. na ulici, v hostinci apod.), avšak nezná ho podle demografických znaků. Pro správné rozhodnutí — provést rekognici, i když se jedná o poměrně jednoduchou situaci, se rozhodlo jen 77,4 % dotázaných. Hodnocení ukazatele „věk a správné rozhodnutí — provedu rekognici“ ukazuje, že toto rozhodnutí přijali všichni respondenti ve skupině do 25 let (100 %). U těchto osob lze správné rozhodnutí vysvětlit teoretickými znalostmi nedávno nabytými studiem spíše, než v praxi získanými zkušenostmi. Potvrzuje to i zjištění, že velmi vysoké procento správných odpovědí se vyskytuje u zkušených pracovníků ve věkové skupině 41—50 let (85,7 %). Poté následuje věková skupina 31—40 let (77,7 %) a třetí, nejpočetnější je věková skupina 26—30 let (75,9 %). Ustálenost a správnost názoru na řešení otázky provádění rekognice u zkušených pracovníků dokazuje též hodnocení ukazatele „délka praxe ve funkci — správné rozhodnutí“. Podle jednotlivých kategorií u pracovníků s délkou praxe ve funkci od 6 do 10 let procento správných rozhodnutí činí 78,4 % a u pracovníků s délkou praxe 16—20 let činí dokonce 83,3 %. Největší procento správných odpovědí bylo zjištěno u vyšetřovatelů VB, tj. 81,2 % z celkového počtu 304. Při hodnocení kladných výsledků nelze přehlédnout dosti značné procento pracovníků, kteří se za uvedené situace rozhodli rekognici neprovést (23,5 %), a tím se zbavili možnosti získat důležitý důkaz.

Třetí varianta se týkala situace, kdy ztotožňující osoba viděla pachatele

nejen při spáchání trestného činu, ale i později (např. na ulici, na nádraží, v prodejně apod.), avšak nezná ho podle demografických znaků. Pro správné rozhodnutí, tj. provést rekognici, se rozhodl přibližně stejný počet respondentů jako při předchozí variantě — 76 %. Toto konstatování platí tedy též pro procento nesprávných rozhodnutí — 23,4 % — i pro ostatní hodnocené ukazatele. Např. ukazatel „věk a správné rozhodnutí“ činí v tomto případě u věkové skupiny 26—30 let 73 %, u předchozí varianty 75 %.

Čtvrtá a pátá varianta, tj. poslední dvě modelové situace, si vyžádaly jako správnou odpověď rozhodnutí neprovést rekognici v těch případech, kdy poznávající osoba zná pachatele podle demografických znaků, a to:

- a) když si rekognovaný není vědom toho, že ztotožňující má informace o jeho osobě (neprovést rekognici správně odpovědělo 76,6 % dotázaných);
- b) v případě, kdy taková informovanost je vzájemná (neprovést rekognici správně uvedlo 92,4 % dotázaných).

O dosti vysokém procentu nesprávných odpovědí u bodu a) je nutno uvést totéž, co bylo řečeno o podobné situaci u předchozí varianty.

Závěrem lze konstatovat, že situace modelované z hlediska některých podmínek vnímání pachatele ztotožňující osobou rozhodla absolutní většina respondentů v průměru správně (jednotlivé situace se pohybují od 76 % do 95 %). Nelze však opomenout čísla ukazující počet respondentů, kteří se rozhodli nesprávně (kolem 22 %).

Dalším hlediskem byla nedostatečnost popisu pachatele osobou ztotožňující. Šlo o situace, kdy byl od poškozeného nebo jiného svědka získán zcela nedostatečný popis vnějších znaků pachatele, avšak uvedené osoby se domnívaly, že v případě provedení rekognice ho znovu poznají. Pro provedení rekognice v tomto případě, a tudíž pro možnost pravděpodobného získání důkazu se rozhodlo 92,2 % dotázaných. Jen nepatrná část (7,2 %) se domnívá, že za této situace nemá být rekognice prováděna.

V praxi se vyskytují případy, kdy ztotožňující osoba při výslechu uvede, že pachatele dobře viděla, ale i slyšela mluvit, a popíše nejen znaky jeho zevnějšku, ale i zvláštnosti hlasu a řeči. Proto další hledisko se týkalo různosti identifikačních polí. Pro provedení rekognice jen podle vnějších znaků se rozhodlo velmi malé procento, tj. 13,5 % dotázaných. Rozhodnutí provést rekognici podle více identifikačních polí bylo dále upřesněno do dvou variant, a to zda dotázaný skutečně znovupoznání podle hlasu a řeči:

- a) odděleně od znovupoznání podle vnějších znaků;
- b) společně se znovupoznáním podle vnějších znaků.

Za určitých okolností lze považovat za správnou i druhou variantu provedení rekognice (zejména při tzv. spontánním znovupoznání). Teorie však

doporučuje provádět rekognici osob podle hlasu a řeči odděleně od rekognice podle vnějších znaků.

Dosti značné procento dotázaných se sice správně rozhodlo pro provedení rekognice (86,5 %), ale jsou názoru, že se rekognice podle hlasu a řeči má provádět společně se znovupoznáním podle vnějších znaků (44 %). Navíc tuto modelovou situaci neřešilo 30 dotázaných (4 % z celkového počtu). Pro nesprávné řešení se rozhodlo 50 % vyhledavatelů, 46,4 % vyšetřovatelů, 36,7 % pracovníků prokuratury a 25,6 % soudců. Tato nesprávná odpověď se nejvíce vyskytuje ve věkové skupině od 36 do 40 let (52,3 %) a z hlediska délky praxe ve funkci u skupiny pracovníků, kteří funkci zastávají od 6 do 10 let (45,3 %).

Při další samostatné podotázce, zda rekognici podle hlasu a řeči provést skrytě či neskrytě, značná většina dotázaných (78,7 %), s přihlédnutím k možnosti měnění identifikačních znaků hlasu, řeči, chůze, držení těla aj., se rozhodla správně pro provedení rekognice bez vědomí rekognované osoby, tj. skrytě.

Další dvě modelové situace byly vytvořeny na základě dvou na sebe navazujících a doplňujících se hledisek. Vycházelo se z postoje rekognované a ztotožňující osoby k provádění rekognice a ze způsobu sdělení jejího výsledku.

Při první variantě byl vyžádán názor respondentů na jejich postup v tom případě, kdy rekognovaný, který má být ztotožňován znovupoznáním, odmítá podrobit se rekognici. Správné rozhodnutí provést rekognici, a to skrytě, se rozhodlo 80 % dotázaných, z toho 94,6 % vyhledavatelů, 76,7 % vyšetřovatelů, 88,5 % pracovníků prokuratur a 75,6 % soudců.

Při druhé variantě byl vyžádán názor respondentů na provádění rekognice za situace, kdy nedospělá osoba, poškozená mravnostním trestným činem, pachatele podrobně popsala, avšak projevuje strach stát se znovupoznávající osobou. Správné rozhodnutí provést za této situace rekognici přijala většina dotázaných (73,5 %). Jen 3,5 % respondentů se rozhodlo pro její provedení tváří v tvář, kdežto ostatní se velice správně rozhodli provést ji skrytě. Jako u předchozího ukazatele nelze však přehlédnout okolnost, že téměř 1/4 dotázaných (23,1 %) se rozhodla neprovádět za uvedené situace rekognici, čímž by neodůvodněně došlo ke ztrátě důkazu, zejména přihlédneme-li k druhu vyšetřovaného trestného činu.

Další hledisko spočívalo ve výběru buď rekognice, anebo jiných vyšetřovacích a kriminalistických úkonů, a to ve dvou případech.

Jako první byl nastíněn tento jednoduchý případ: Poškozenému byly odcizeny pánské náramkové hodinky v ceně 1200 Kčs, které koupil před 3 roky a na něž má uschován doklad o koupi se záručním listem. Odcizené hodinky včetně náramku podrobně popsal. U zadržené osoby byly nalezeny

podobné hodinky. Dotázaným byla dána možnost volby několika úkonů, a to provedených jednotlivě nebo současně: rekognice hodinek, ohledání hodinek a jejich rekognice, provedení některého z těchto úkonů a současně porovnání s uvedenými doklady aj.

Z hlediska dostatečnosti důkazní informace, ekonomičnosti a rychlosti řízení byla za správnou pokládána varianta, při níž se dotázaný rozhodl provést ohledání hodinek a porovnání dokladu o nákupu a údajů záručního listu s hodinkami.

Pro toto řešení se rozhodlo 73 % dotázaných. Pouze 3,2 % z dotázaných se rozhodlo jen pro ohledání, tj. nesprávně, neboť ohledáním lze zjistit znaky objektu a nikoli jej ztotožnit. Správněji se rozhodli ti respondenti, kteří navrhli provedení rekognice (23,8 %). V tomto případě byl důkaz získán, avšak složitější cestou se ztratou více času atd., než v případě ohledání a porovnání údajů v dokladu o nákupu a v záručním listu.

V druhém případě byla od respondentů vyžádána odpověď na tuto otázku: Podle popisu získaného od svědka nebo obviněného je třeba znovu poznat nemovitou věc (byt, stavbu, místo v terénu apod.). Dotázaní se měli rozhodnout pro rekognici nebo prověrku výpovědi na místě. Za správnou odpověď je nutno pokládat rozhodnutí provést rekognici, neboť úkolem bylo znovu poznat určitý objekt a nikoli provést prověrku činnosti svědka nebo obviněného na místě. Přes jednoduchost úkolu 151 osob (30,3 % respondentů) se rozhodlo nesprávně, a to pro provedení prověrky výpovědi na místě.

Posledním hlediskem byla opakovatelnost rekognice, tj. zda za uvedené standardní situace provést rekognici či nikoli. Analýzu výsledků zkoumání tohoto hlediska uvádíme v § 4 této hlavy.

(2) Účelnost provedení rekognice jsme hodnotili i na základě poznatků získaných studiím vyšetřovacích spisů. Hodnotili jsme dobu, která uplynula od spáchání trestného činu do doby rekognice, hodnotili jsme rekognici podle výsledků, zkoumali jsme to, jak výsledek rekognice hodnotil vyšetřovatel a soud, hodnotili jsme změny postojů rekognované osoby aj.

Dospěli jsme k závěru, že absolutní většina rekognic byla provedena účelně (95,2 %, tj. 473 případů) a že jen v 19 případech (tj. 3,8 %) lze provedení rekognice označit za neúčelné.

Obecně platí zásada, že rekognice je neúčelná, není-li řešení (znovupoznání) možné, anebo je-li naopak zcela evidentní.²⁹

Řešení není možné, má-li být např. znovu poznána odcizená sypká látka (obilí, mouka, uhlí aj.), kapalná látka (olej, nafta, benzín, líh apod.) nebo pevná látka (tuhy, mazadla aj.), pokud tyto látky nemají identifikovatelný obal.

Řešení je zcela evidentní, nevyhnutelné, když ztotožňující osoba předem uvedla a popsala nezaměnitelný souhrn specifických znaků ztotožňovaného

objektu (např. výrobní číslo odcizeného předmětu, iniciály jména a příjmení a datum sňatku na zlatém prstenu, přesný výčet druhů, počtů a charakteristických znaků věcí v odcizeném kufru apod.).

Při posuzování účelnosti konkrétní rekognice se musí brát v úvahu aspekty psychologické, kriminalistickotaktické a trestněprocesní, a proto otázka účelnosti rekognice musí být řešena případ od případu na základě zhodnocení všech okolností.³⁰

Jak jsme již uvedli, empirickým výzkumem bylo zjištěno, že jen zcela výjimečně se vyskytují neúčelně provedené rekognice.

Jednalo se např. o rekognici živé osoby, kterou ztotožňující osoba z n a l a podle jména, příjmení, bydliště, zaměstnání i jinak. V takovém případě je rekognice, jako forma kriminalistické identifikace, neúčelná, protože ztotožňující osobě je rekognovaná osoba známa a tudíž je znovupoznání nevyhnutelné. Nejde tedy o její ztotožnění porovnáním paměťové stopy, vzniklé v souvislosti s trestným činem, s osobami ukázanými při rekognici. Jsou-li rozpory ve výpovědích osob, lze provést pouze jejich konfrontaci.

Neúčelnou se jeví i rekognice, které předcházelo spontánní znovupoznání a výpověď o něm.

Příklad: V jednom hotelu byl proveden pokus krádeže vloupáním. Vrátný hotelu pachatele zahlédl a vyrušil. Po několika týdnech (9. února 1981) přišel do restaurace tohoto hotelu muž, v němž vrátný znovu poznal pachatele. Z bundy, kterou si muž odložil v šatně, vyndal vrátný nepozorovaně jeho občanský průkaz, přečetl si jméno, příjmení a adresu a vyrozuměl příslušníky VB. Dne 12. 2. 1981 provedli příslušníci VB rekognici tohoto muže zmíněným vrátným a to s pozitivním výsledkem.

Zamyslíme-li se nad účelností této rekognice a nad jejím důkazním významem, musíme konstatovat, že výsledek rekognice dokazuje především to, že vrátný při rekognici znovu poznal muže, který dne 9. 2. 1981 přišel do restaurace hotelu. Znovupoznání pachatele vloupání vrátným hotelu se uskutečnilo spontánně již dne 9. 2. 1981 při příchodu muže do restaurace.

Podle našeho názoru byla v tomto případě důkazem výpověď vrátného o znovupoznání muže dne 9. 2. 1981. Rekognice, která byla provedena dne 12. 2. 1981, nebyla účelná, neboť mohla přinést věrohodný důkaz jen o tom, že vrátný znovu poznal muže, který přišel dne 9. 2. 1981 do restaurace, a nikoli o tom, že znovu poznal pachatele vloupání, kterého viděl při činu před několika týdny. Takovému důkazu rekognicí nelze dobře přiznat věrohodnost, protože n o v é v n í m á n í domnělého pachatele vrátným neprobíhalo až při rekognici, nýbrž již před ní, a to spontánně. Při následné rekognici se nelze věrohodně přesvědčit, zda ztotožňující osoba znovu poznává ztotožňovanou osobu podle paměťové stopy, vzniklé v souvislosti

s trestným činem, nebo podle paměťových stop, vzniklých při předchozím spontánním znovupoznání.

V uvedeném případě byly teoreticky dvě možnosti: vrátný dne 9. 2. 1981 buď skutečně znovu poznal pachatele, anebo se mýlil (osoba mohla být pachateli jen velmi podobná).

Jestliže skutečně znovu poznal pachatele, pak důkaz získaný při rekognici dne 12. 2. 1981 sice nekomplikuje vyšetřování, ale dokazuje zejména to, že vrátný znovu poznal již dne 9. 2. 1981 správně znovu poznanou osobu.

Jestliže však bylo znovupoznání pachatele vrátným dne 9. 2. 1981 mylné, pak důkaz získaný při rekognici dne 12. 2. 1981 zkomplikoval vyšetřování, protože dokazoval to, že vrátný znovu poznal již dne 9. 2. 1981 nesprávně znovu poznanou osobu. Proto v takových případech lze za důkaz považovat jen výpověď osoby, která prohlašuje, že spontánně znovu poznala pachatele trestného činu. Taková výpověď je prověřitelná porovnáním původního popisu pachatele se skutečnými znaky označené osoby, zjištěním alibi apod.

Analogicky lze považovat za neúčelnou i níže popsanou rekognici.

Příklad: Dne 1. 6. 1979 spáchal neznámý pachatel trestný čin znásilnění. Dne 30. 11. 1979 pozvali rodiče svou dceru, která byla v tomto případě poškozenou, do závodu TMS, protože se matka domnívala, že v závodě potkává člověka, který se shoduje s popisem pachatele. Rodiče nepozorovaně ukázali své dceři podezřelého muže, když procházel kolem nich. Dceři se zdál být skutečně povědomý, typově podobný a měla dojem, že v něm znovu poznala pachatele.

V daném případě se nejednalo o spontánní znovupoznání, nýbrž o znovupoznání organizované rodiči poškozené.

Týž den, tj. 30. 11. 1979, byla provedena na součásti VB rekognice označeného muže. Byl ukázán poškozené spolu s dalšími 5 přivzatými muži, shodnými v obecných znacích. Výsledek rekognice byl pozitivní, v protokolu není však uvedeno, podle jakých znaků byl muž znovu poznán a zda tyto znaky souhlasí s původním jeho popisem.

Jaký důkaz byl získán touto rekognicí? Byl získán pouze důkaz o tom, že poškozená znovu poznala muže, kterého jí v závodě ukázali její rodiče, tedy důkaz v trestní věci značně sporný, ne-li irrelevantní. Při rekognici nebyl získán důkaz o tom, že poškozená znovu poznala pachatele, kterého viděla dne 1. 6. 1979 při svém znásilnění.

A jak lze hodnotit důkaz, že dcera znovu poznala v závodě muže, který jí byl označen jako možný pachatel znásilnění? Domníváme se, že velmi kriticky, neboť nešlo ani o spontánní znovupoznání, ani o organizované znovupoznání s možností volby z několika mužů.

Při shora uvedené rekognici, konané dne 30. 11. 1979, požádala poškozená, aby ztotožňovaný muž promluvil. Znovu poznala i jeho hlas, což údajně zesílilo pozitivní výsledek rekognice podle vnějších morfologických znaků. Jsme tohoto názoru, že rekognice muže podle hlasu a řeči skutečně byla účelná, ale nikoli při rekognici muže podle vnějších morfologických znaků, nýbrž jako samostatný úkon. Rekognice muže podle hlasu a řeči byla možná a účelná, neboť poškozená v závodě TMS neslyšela muže mluvit a tudíž by ho ztotožňovala podle hlasu, který slyšela při spáchání trestného činu. To však vyžadovalo, aby poškozená při rekognici muže podle hlasu a řeči neviděla skupinu mluvících osob a neznala pořadí jejich ústního projevu. Skutečnost, že poškozená při rekognici pachatele podle hlasu a řeči viděla ztotožňovaného muže, považujeme za sugestivní ovlivnění poškozené a výsledek takového znovupoznání podle hlasu a řeči za nevěrohodný, neboť poškozená nebyla postavena před úkol volit z více mluvících osob. Dalším nedostatkem této rekognice bylo to, že v protokolu nebylo uvedeno, podle jakých znaků hlasu a řeči byl muž znovu poznán a zda tyto znaky uvedla poškozená při původním popisu muže po spáchání trestného činu. Uvedení této okolnosti je nezbytné, aby výsledek rekognice mohl být prověřen porovnáním s předchozím popisem hlasu a řeči pachatele poškozenou a tak mohla být zhodnocena věrohodnost výsledku znovupoznání.

Výzkumem bylo zjištěno, že cílem všech rekognic bylo ztotožnit jednotlivý objekt. Nepotvrdil se náš předpoklad, že jsou prováděny rekognice věci i s cílem zjištění skupinové příslušnosti objektu.

§ 2. ZÁKLADNÍ ALGORITMUS REKOGNICE

Správný algoritmus rekognice osob je velmi důležitý pro objektivnost úkonu a dosažení věrohodných výsledků.

Empirie dokazuje, že je nejvhodnější nejdříve sestavit skupinu osob (ztotožňovanou a přivzaté) a pak teprve přivést či zavolat ztotožňující osobu na místo rekognice (výsledky výzkumu jsme uvedli již v § 6 hlavy II, části II).

Ztotožňující osoba má pak být vyzvána, aby si nejdříve pozorně prohlédla předvedené osoby a aby sdělila, zda mezi nimi je či není osoba, o níž vypovídala a již popsala. Vždy je třeba ztotožňující osobě poskytnout dost času, aby mohla porovnat svou paměťovou stopu s ukázanými osobami a vyslovit se, zda některou z osob poznává. Teprve potom, když prohlásí, že ano, má být vyzvána, aby ukázala, kterou z představených osob znovu poznala, a aby podrobně uvedla, podle jakých znaků.

Nedoporučuje se tedy, aby ztotožňující osoba byla ihned vyzvána, aby uvedla, která z ukázaných osob je ta, kterou viděla v souvislosti s trestným činem a kterou popsala. Takový postup totiž působí na některé ztotožňující osoby, a to nejen na děti, dosti sugestivně a vyvolává u nich domněnku, že hledaná osoba určitě ve skupině osob je, a svádí je k tomu, aby některou z osob označily, i když ji nepoznávají zcela bezpečně anebo se jim pouze zdá být podobná hledané osobě.

Polský kriminalista Wójcikiewicz³¹ na základě provedených výzkumných experimentů uvádí, že při rekognici je nevinná podezřelá osoba v potenciálním nebezpečí, že bude označena za skutečného pachatele, neboť svědek bývá přesvědčen, že pachatel je již zadržen a tedy se musí nacházet mezi osobami předvedenými k znovupoznání. Svědkové mají sklon označit za pachatele tu osobu, která se nejvíce podobá pachateli. Proto Wójcikiewicz doporučuje, aby před rekognicí zadržené podezřelé osoby nebo obviněného byl proveden znovupoznávací úkon bez zadržené podezřelé osoby (obviněného). Jestliže svědek označí jednu z ukázaných osob, tj. ztotožní evidentně nesprávnou osobu, svědčí to o tom, že si nezapamatoval znaky pachatele dosti přesně. Pak se teprve provede rekognice zadržené podezřelé osoby či obviněného mezi jinými přivzatými osobami. Znovupozná-li svědek pachatele, bere se při posuzování věrohodnosti výsledku v úvahu předchozí mylné znovupoznání jiné osoby. Naopak, když při znovupoznávacím úkonu bez zadržené podezřelé osoby (obviněného) svědek prohlásí, že mezi ukázanými osobami pachatel není, a pak při rekognici ho mezi dalšími přivzatými osobami znovu pozná, lze považovat výsledek rekognice za evidentně věrohodný.

Analogický názor na možnost provádění rekognice živých osob byl v ČSSR vysloven již dříve,³² ale během empirického výzkumu jsme se s takto provedenou rekognicí nesetkali.

§ 3. ZPŮSOB SDĚLENÍ VÝSLEDKU REKOGNICE

V naší kriminalistické praxi se velmi řídce vyskytují případy, kdy vyšetřovatelé požadují od ztotožňující osoby, aby výsledek znovupoznání sdělila nikoli hned tváří v tvář ztotožňované osobě, nýbrž až v její nepřítomnosti.

Provedený výzkum ukázal, že v 278 případech (tj. 55,6 %) výsledek rekognice byl sdělen „tváří v tvář“ rekognované osobě a že jen v 50 případech (tj. 10 %) byl sdělen v její nepřítomnosti. Důvodem pro sdělení výsledku znovupoznání v nepřítomnosti rekognované osoby byl v 1 případě strach z rekognované osoby a v ostatních případech pak bylo postupováno s ohledem na věk ztotožňující osoby.

Proto se domníváme, že nejen z teoretických, ale i praktických aspektů je vhodné zaujmout k této problematice stanovisko. Při rekognici živých osob si vyšetřovatel musí být vědom toho, že sdělení výsledku znovupoznání tváří v tvář ztotožňované osobě může být pro některé ztotožňující osoby psychicky velmi náročné a v některých případech může u nich vyvolat stres nebo frustraci. Např. tomu tak může být u pohlavně zneužitých dětí, u některých znásilněných, nervově labilnějších žen, u obětí loupežných přepadení, pokusů vražd aj. V takových případech by jistě bylo vhodné nepožadovat od ztotožňující osoby, aby označení znovu poznávaného pachatele provedla tváří v tvář. Je však nutné odpovědět na otázku, zda je takový postup vůbec přípustný. Zastáváme názor, že ano, neboť ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř. výslovně nepožaduje, aby výsledek ztotožnění byl sdělen tváří v tvář ztotožňované osobě nebo v její přítomnosti.

Dokonce máme zato, že tento postup je možný a vhodný i v těch případech, kdy je žádoucí, aby ztotožňovaný obviněný předčasně nepoznal stav momentální důkazní situace, tj. zda byl či nebyl znovu poznán. Tento postup bude účelný zejména v těch případech, kdy lze očekávat negativní výsledek rekognice, který nikoli zřídka vede ztotožňovanou osobu k setrvávání na lživé výpovědi.

Nedomníváme se však, že by se sdělování výsledku rekognice v nepřítomnosti ztotožňované osoby mělo provádět bezdůvodně, libovolně. V běžných případech, kdy nejsou odůvodněné potřeby sdělení výsledku úkonu v nepřítomnosti ztotožňované osoby, je zpravidla vhodnější, aby výsledek byl sdělen v její přítomnosti. Zejména pozitivní výsledek úkonu může ovlivnit další výpověď a další postoje ztotožňované osoby.

V kriminalistické literatuře je přípustnost tohoto postupu uváděna.³³ Při našem výzkumu jsme se setkali i s případy, kdy sice byl ztotožňující osobou sdělován výsledek znovupoznání v nepřítomnosti ztotožňované osoby, ale nebyl uveden důvod, ani nebyl tento důvod zřejmý z vyšetřovacího spisu.

§ 4.

OPAKOVATELNOST REKOGNICE

Znovupoznání — jako psychický proces člověka — je opakovatelné. Proces znovupoznání se uskutečňuje vždy, dojde-li k novému, opětovnému vnímání již dříve vnímaného objektu, jevu, procesu.

Tento obecný psychologický a gnozeologický postulát nemůže být platný v plném rozsahu pro ztotožňování osob a věcí pro účely trestního řízení formou jejich znovupoznání. Je platný jen pro ty rekognice (dále označované jako rekognice I), při nichž jsou ztotožňovány znovupoznáním osoby a věci, které jsou ztotožňující osobě známe (např. ztotožňující osoba znovu poznává bývalého kolegu, který se vydává za jinou osobu; ztotožňující

osoba znovu poznává svou věc, která jí byla odcizena apod.). Není však platný pro ty rekognice (dále označené jako rekognice II), při nichž jsou ztotožňovány znovupoznáním osoby a věci, které ztotožňující osoba sice dříve vnímala, ale nejsou jí známy (totožňující osoba nezná pachatele, kterého viděla nebo i slyšela mluvit, ani příjmením a jménem, ani bydlištěm, zaměstnáním apod.).

Rekognice I mohou být opakovány, neboť ztotožňující osoba znovu poznává jí dobře známý objekt (osobu, věc) a obraz objektu, vzniklý při předchozí rekognici nemůže být při další rekognici zaměněn za původní obraz objektu.

Rekognice II nemohou být pro účely dokazování v trestním řízení opakovány. Nelze totiž dobře vyloučit, že ztotožňující osoba při další rekognici nezamění obraz objektu (osoby, věci), který vznikl v souvislosti s událostí trestného činu, s obrazem objektu vzniklým při první rekognici. Dojde-li k takovému omylu, nezískává vyšetřovatel důkaz o znovupoznání objektu, který byl vnímán v souvislosti s trestným činem, nýbrž o znovupoznání objektu vnímaného při předchozí rekognici.

Důkazní hodnota výsledku rekognice v mnohých případech závisí do značné míry na správném rozhodnutí, zda za určité situace rekognici opakovat či nikoli. Proto jsme při zjišťování názorů pracovníků praxe na opakovatelnost rekognice modelovali pět variant, které za běžné, standardní situace vyžadovaly jako správné rozhodnutí rekognici neprovádět.

První varianta si vyžadovala rozhodnutí neopakovat rekognici živé osoby in natura v přípravném řízení trestním, byla-li její rekognice in natura již provedena operativními pracovníky při jejím zadržení. Pro toto správné rozhodnutí se vyslovilo 69,7 % dotázaných (nejvíce vyšetřovatelé VB — 71,6 %, nejméně vyhledavatelé — 63,3 %). Z hlediska délky praxe ve funkci se správně rozhodly největší zastoupené skupiny pracovníků: od 3 do 5 let — 103 osoby, tj. 73,6 %; od 6 do 10 let — 98 osob, tj. 73,1 %. Avšak třetina dotázaných, tj. 151 osob z celkového jejich počtu (30,3 %) se rozhodla nesprávně (nejvíce vyhledavatelé — 35,7 % a pracovníci prokuratury — 34,4 %).

Druhá varianta si vyžadovala rozhodnutí, zda provést rekognici živé osoby in natura v přípravném řízení trestním, byla-li její rekognice již před tím provedena podle fotografie s pozitivním výsledkem. Správně, tj. neprovádět rekognici, se v tomto případě rozhodlo jen něco málo přes polovinu dotázaných (53,8 %), zatímco zbývající pracovníci (46,2 %) řešili modelovou situaci nesprávně; nejvíce vyhledavatelé (57,1 %), pracovníci prokuratury (50,8 %) i vyšetřovatelé VB (45,4 %). Je třeba konstatovat, že podle délky praxe ve funkci i tentokrát počet nesprávných rozhodnutí je pod celkovým průměrem u nejpočetnější skupiny dotázaných s praxí ve funkci od 3 do 5 let (41,4 %).

Třetí varianta navazovala na předchozí, s tím rozdílem, že v tomto případě výsledek rekognice byl negativní. Modelovou situaci řešilo správně, tj. neprovádět novou rekognici, jen 16,6 %, tj. 83 z 500 dotázaných. Ostatní, tj. absolutní většina, se rozhodli nesprávně (87,5 % vyhledavatelů, 83,8 % vyšetřovatelů, 77,2 % pracovníků soudů a 85,2 % pracovníků prokuratury).

K této variantě poznamenáváme, že provedení rekognice živé osoby in natura v přípravném řízení, byla-li její rekognice již předtím provedena podle fotografie s negativním výsledkem, považujeme za nesprávné zejména z toho důvodu, že v praxi nikdy nejsou k takové rekognici přibírány in natura osoby, které byly při první rekognici zpodobeny na fotografiích.

Čtvrtá varianta spočívala v položení otázky: „Je možno v přípravném řízení trestním opakovat rekognici živé osoby in natura (např. obviněného) analogicky, jako je někdy prováděn opakovaný výsledek?“ Téměř 30 % dotázaných (145 z celkového počtu) se vyjádřilo, že rekognici lze opakovat jako výsledek. Je to odpověď v podstatě nesprávná, máme-li na mysli rekognici II.

V páté variantě spočívalo řešení modelové situace v tom, zda dotázaný provede v hlavním líčení rekognici živé osoby in natura, byla-li tato rekognice provedena již v přípravném řízení. Neprovádět rekognici se správně rozhodlo 75,9 % dotázaných. Největší procento správného rozhodnutí vykazují vyšetřovatelé VB (78,5 %) a nejmenší vyhledavatelé (60 %). Přibližně stejné procento správných rozhodnutí bylo zjištěno u pracovníků prokuratury (77 %) a soudů (75,9 %). Podle délky praxe ve funkci vykazují správné rozhodnutí skupiny osob s praxí od 3 do 5 let (114 osob, tj. 82 %) a s praxí od 6 do 10 let (106 osob, tj. 80,9 %).

Dodržování zásady neopakovatelnosti rekognice II jsme zkoumali též studiem vyšetřovacích spisů. Zjistili jsme, že v naší praxi se rekognice opakuje jen výjimečně. Ve zkoumaném souboru jsme zjistili jen 17 takových případů (tj. 3,5 %), z toho v 15 případech byla rekognice prvně provedena podle fotografií a podruhé s objektem in natura a ve dvou případech prvně in natura při operativním pátrání a podruhé in natura v přípravném řízení trestním. Poslední údaj je nutno brát s jistou rezervou, neboť nikoli ze všech vyšetřovacích spisů lze zjistit, zda bylo či nebylo operativní znovupoznání před rekognicí provedeno.

Lze tedy konstatovat, že v praxi se vyskytuje opakování rekognice II zejména v těch případech, kdy první rekognice byla provedena podle fotografie. *Příklady:*

1. Dne 8. 3. 1981 byla v jedné trestní věci provedena rekognice osoby podle fotografie a její výsledek byl pozitivní. Dne 30. 11. 1981 byla provedena na pokyn prokurátora toutéž ztotožňující osobou druhá (opakovaná) rekognice téže osoby in natura a její výsledek byl opět pozitivní.

Jak hodnotit důkazní význam takové rekognice? Především je třeba si

uvědomit, že při rekognici in natura byla ztotožňovaná osoba ukázána mezi jinými přivzatými osobami, než byly ty, které byly zpodobeny na přivzatých fotografiích při předchozí rekognici provedené podle fotografií. Již tato skutečnost sama o sobě není ničím jiným než sugestivním ovlivněním ztotožňující osoby při rekognici osoby in natura, neboť jen jedna z osob ukázaných na fotografiích při 1. rekognici se nalézá ve skupině osob ukázaných in natura při 2. rekognici. Tato osoba může být při 2. rekognici označena ztotožňující osobou nikoli proto, že ji znovu poznává na základě paměťové stopy vzniklé v souvislosti s trestným činem, nýbrž v souvislosti s 1. rekognicí.

Domníváme se, že je zcela nesporná důkazní síla výsledku 1. rekognice, nikoli však důkazní síla výsledku 2. rekognice. Byl-li při 1. rekognici znovu poznán skutečně pachatel, pak znovupoznání téže osoby při 2. rekognici na základě paměťové stopy vzniklé při 1. rekognici nemá negativní důsledky pro zjištění objektivní pravdy, neboť obě paměťové stopy (stopa vzniklá v souvislosti s trestným činem i stopa vzniklá při 1. rekognici) se týkají téže osoby, jsou shodné. Byla-li však při 1. rekognici mylně znovu poznána jiná osoba než skutečný pachatel, pak znovupoznání téže osoby při 2. rekognici na základě paměťové stopy vzniklé při 1. rekognici má pro zjištění objektivní pravdy negativní důsledky, neboť obě paměťové stopy se netýkají téže osoby. Paměťovou stopu vzniklou při 1. rekognici nelze podceňovat, neboť vzniká záměrným vnímáním, je výrazná a pevná, takže může snadno překrýt či deformovat starší paměťovou stopu vzniklou v souvislosti s událostí trestného činu.

K úplnosti analýzy shora uvedeného příkladu si položíme otázku, jakou důkazní sílu by měla 2. rekognice, kdyby byl její výsledek negativní? Obecně bychom mohli tvrdit, že by byl zpochybněn důkaz získaný 1. rekognicí. Přihlédneme-li ovšem k tomu, že od 1. rekognice v daném případě uplynulo 9 měsíců, je třeba připustit, že znovupoznání může být ztíženo nebo znemožněno v důsledku toho, že zeslábla paměťová stopa jak osoby viděné v souvislosti s trestným činem, tak osoby viděné při 1. rekognici.

2. Dne 11. 2. 1980 byl v jiné trestní věci rekognován obviněný podle fotografie předložené mezi 9 fotografiemi osob shodných v obecných znacích. Obviněný nebyl ztotožňující osobou znovu poznán. Dne 27. 3. 1980 byl též obviněný rekognován in natura toutéž ztotožňující osobou. K rekognici byly přivzaty jiné osoby než ty, které byly zpodobeny na fotografiích při 1. rekognici. Výsledek rekognice byl opět negativní, tj. obviněný nebyl znovu poznán.

Nabízí se otázka, jak bychom hodnotili výsledek 2. rekognice, kdyby byl obviněný znovu poznán? Domníváme se, že takový důkaz je třeba zpochybnit. Obviněný byl totiž při 2. rekognici ukázán mezi zcela jinými přivzatými osobami než při 1. rekognici a nelze vyloučit, že ztotožňující

osoba při 2. rekognici ztotožnila obviněného podle paměťové stopy vzniklé při 1. rekognici.

3. Dne 3. 9. 1965 byla ve věznici provedena rekognice J. N., obviněného z pokusu vraždy spáchaného dne 17. 8. 1965 na občanu I. O., a to mezi dalšími 5 přivzatými muži. I. O. znovu poznal J. N. jako pachatele.

Přítomný obhájce obviněného položil před znovupoznávacím aktem poškozenému I. O. otázku, zda mu byl již předtím někdo z přítomných ukázán jednotlivě či ve skupině nebo na fotografiích. I. O. prohlásil, že mu byly asi 31. 8. nebo 1. 9. předkládány fotografie, na kterých byli muži na třídílných fotografiích s číselným označením. Na jedné z nich znovu poznal pachatele pokusu vraždy.

V rozsudku krajského soudu ze dne 19. 2. 1966 se uvádí: „Při poznávacím pokusu poznal pak svědek obviněného během vyšetřování mezi více přítomnými zcela určitě, poznal ho bezpečně a uvedl i jednotlivé znaky podoby obviněného, podle kterých si jeho podobu zapamatoval. I při hlavním líčení svědek I. O. s určitostí uvedl, že obžalovaného jako tehdejšího útočníka, který na něj vystřelil, poznává a též při konfrontaci s obžalovaným J. N. uvedl svědek, že ho určitě poznává.“

Z usnesení Nejvyššího soudu z 25.—27. 5. 1966 k odvolání obžalovaného J. N. citujeme: „Nadto při poznávacím pokusu s určitostí poznal v obžalovaném pachatele, který vůči němu použil pistole. Je sice pravda, že před provedením poznávacího pokusu bylo poškozenému I. O. předloženo vyšetřovacími orgány po třech fotografiích tří mužů, včetně fotografie obžalovaného, a že při poznávacím pokusu byl obžalovaný ukázán poškozenému nikoli společně s týmiž muži, kteří byli na fotografiích, nýbrž s dalšími zcela jinými osobami. Nicméně přes tento ne zcela správný postup zůstává skutečností, že poškozený jednak označil na předložených fotografiích obžalovaného jako osobu, která přicházela v úvahu jako pachatel a jednak při poznávacím pokusu poznal v obžalovaném bezpečně pachatele.“

Domníváme se, že Nejvyšší soud správně poukázal na chybný postup při rekognici J. N. in natura dne 3. 9. 1965.³⁴

Vyskytují se občas i opakované rekognice osob in natura.

Příklad: Dne 8. 10. 1980 byla provedena rekognice, při níž byly představeny 4 osoby cikánského původu. Dvě z těchto osob byly in natura rekognovány týměž svědkem již 15. 9. 1980 s pozitivním výsledkem. Jedna z těchto osob byla rekognována in natura týměž svědkem již 22. 9. 1980 a to též s pozitivním výsledkem.

Co očekával vyšetřovatel od této opakované rekognice? Mohl očekávat znovupoznání nejméně 3 osob, tj. dvou osob znovupoznaných již 15. 9. 1980 a jedné osoby znovupoznané již 22. 9. 1980. Výsledek takového opakovaného znovupoznání je nadbytečný a též sporný, neboť již není záruka,

že svědek znovu poznává ty osoby, které viděl v souvislosti s trestným činem, ale ty osoby, které viděl a označil při 1. rekognici.

Gapanovič správně ukazuje okolnosti, které brání tomu, aby byla provedena rekognice II živé osoby: a) vyslýchaný zná osobu z dřívějška, b) vyslýchaný ještě před výsledkem sám z vlastní iniciativy pátral po osobě a znovu ji poznal, c) došlo jinak k náhodnému znovupoznání osoby vyslýchaným, d) za účasti vyslýchaného bylo provedeno operativně pátrací znovupoznání.³⁵

Do těchto okolností neřadí však provedení rekognice (jako procesního úkonu) osoby podle fotografie. V této souvislosti uvádí, že podle čl. 164 tr. ř. Běloruské SSR má znovupoznání podle fotografie předběžný charakter a musí být prověřeno rekognicí in natura ihned, jakmile je to možné. Gapanovič zdůvodňuje tuto tezi zejména tím, že fotografie (včetně třídičné portrétní kriminalistické fotografie) není dostatečně věrným odrazem komplexu identifikačních znaků osoby.

Domníváme se, že jednou z okolností, odůvodňujících neúčelnost a nepřijatelnost provedení rekognice II, je jakékoli ukázání osoby před rekognicí, ať in natura, tak na fotografii. Lze souhlasit s tím, že každá fotografie osoby je ochuzeným obrazem originálu (co do barev, plastičnosti aj.), ale nelze tvrdit, že i ukázáním fotografie osoby, zejména třídičné portrétní fotografie, pokud není pořízena před mnoha lety, vzniká ve vědomí ztotožňující osoby paměťová stopa zobrazené osoby, a to jak v případě, že ji znovu poznává, tak v případě, že ji znovu nepoznává. Je-li pak provedena rekognice téže osoby in natura toutéž ztotožňující osobou mezi jinými přívzatými osobami, nemůže se vyšetřovatel přesvědčit, zda ztotožňující osoba porovnává s osobami ukázanými in natura paměťovou stopu vzniklou v souvislosti s trestným činem nebo paměťovou stopu vzniklou při 1. rekognici. Druhou rekognici musíme tedy považovat za rekognici opakovanou a opakovaná rekognice II s sebou nese nebezpečí, že získáme mylný, vadný důkaz.

Tím, co jsme uvedli, nevylučujeme, že se mohou vyskytnout případy, kdy bude účelné provést novou rekognici téže osoby in natura, ačkoli již byla ztotožňována podle fotografie. Bude to zejména v těch případech, kdy byla provedena rekognice podle nevyhovující fotografie, např. příliš staré nebo nedostatečně kvalitní apod., anebo se oproti fotografii podstatně změnil zevnějšek osoby z jiných důvodů, např. plnovousem, brýlemi, účesem, plastickou operací aj.

Německý kriminalista Friedrich uvádí, že provedení rekognice in natura po znovupoznání podle fotografie nevyvolává obecně žádné pochybnosti, neodporuje trestněprocesním ustanovením a že „... z hlediska kriminalistické praxe se zvyšuje důkazní hodnota, když se využije více forem rekognice a docílí se týž výsledek“.³⁶ Přitom zcela opomíjí řešení otázky,

zda při rekognici in natura musí či nemusí být přivzaty tytéž osoby, které byly vyfotografovány na snímcích použitých při 1. rekognici, a neuvědomuje si možnost negativního, sugestivního ovlivnění ztotožňující osoby (často dětí) skutečností, že při rekognici in natura se znovu ukazuje z původních osob vyfotografovaných na snímcích jediné ztotožňovaná osoba, a to mezi jinými přivzatými osobami.

V praxi se mohou vyskytnout i jiné situace, kdy bude možno provést opakovanou rekognici, pokud bude ještě z důkazního hlediska aktuální, např. když se ztotožňující osoba dodatečně přizná nebo je jí prokázáno, že ze strachu nebo z jiných pohnutek lživě při rekognici prohlásila, že nikoho nepoznává. Případy lživých výpovědí se při rekognici ojediněle vyskytují.

Příklad: Poškozený L., který byl přepaden a zraněn, neoznačil při rekognici obviněného Z. jako pachatele, ačkoli ho znovu poznal. Po 3 letech byl Z. zadržen a vyšetřován pro jiný trestný čin. Doznal i přepadení spáchané před 3 roky a uvedl, proč ho poškozený neoznačil při rekognici. Před rekognicí řekl tehdy poškozenému, že mu zapálí jeho hospodářskou usedlost, když ho označí jako pachatele. Poškozený L. to dodatečně potvrdil.³⁷

V odborné literatuře se uvádějí i některé další situace, kdy by mohla přicházet v úvahu opakovaná rekognice (např. 1. rekognice byla provedena v horších podmínkách, než byly při spáchání trestného činu; ztotožňovaný objekt byl při 1. rekognici ukázán ve značně změněném stavu, než byl v době trestného činu aj.). Oprávněně však někteří autoři upozorňují na to, že při pečlivém výsledku budoucí ztotožňující osoby a při svědomité přípravě k rekognici by nemělo k takovým nedostatkům docházet a pokud se tak stane, že tím nelze dobře zdůvodňovat obecnou přípustnost opakování rekognice II.³⁸

§ 5. REKOGNICE V ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM

S problematikou opakování rekognice souvisí velmi úzce provádění rekognice v řízení před soudem. V odborné literatuře se vyskytuje též názor, že v řízení před soudem lze opakovat rekognici provedenou v přípravném řízení trestním a že cílem takové rekognice je prověření věrohodnosti výsledků rekognice z přípravného řízení.³⁹

Jsme názoru, že ve stadiu řízení před soudem se může rekognice konat jen tehdy, když v přípravném řízení s danou ztotožňující osobou rekognice téhož objektu provedena nebyla a ztotožňující osoba ještě neměla možnost ztotožňovaný objekt znovu poznat jak bezprostředně, tak zprostředkovaně.

Opakované znovupoznání osoby v řízení před soudem dokazuje bezpečně nikoli zejména to, že byla ztotožněna osoba, kterou vnímala ztotožňující

osoba v souvislosti s trestným činem, nýbrž nebo především to, že byla znovu poznána osoba, která byla přítomna při rekognici v přípravném řízení. Ztotožňující osoba při opakované rekognici v řízení před soudem může totiž porovnávat rekognovanou osobu nejen s vjemem osoby získaným v souvislosti s trestným činem, nýbrž i s vjemem osoby uchovaným z rekognice v přípravném řízení. Bude v mnohém záležet na psychické vyspělosti ztotožňující osoby a na její schopnosti diferencovat paměťovou stopu vzniklou v souvislosti s trestným činem a paměťovou stopu vzniklou při 1. rekognici.

Proto máme zato, že opakováním rekognice v řízení před soudem nelze zajistit spolehlivé prověření věrohodnosti výsledku rekognice z přípravného řízení. Takový postup nerespektuje zákonitosti lidské psychiky a nemůže vést ke spolehlivému zjištění objektivní pravdy v trestním řízení.

Pokud je v řízení před soudem prováděna rekognice, musí soud postupovat podle ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř. Nelze tedy hovořit o opakování rekognice, o důkazu rekognicí, když v rámci výslechu v řízení před soudem je svědek dotázán k výsledku rekognice z přípravného řízení a má potvrdit znovupoznání přítomné osoby. To je důkaz formou výpovědi a nikoli formou rekognice.

V této souvislosti se nabízí opět poznamenat, že institut ztotožnění osob a věcí jejich znovupoznáním si nutně vyžaduje změnu dosavadního ustanovení trestního řádu, a to tak, aby byla akcentována nepřerušitelnost, nedoplnitelnost a neopakovatelnost rekognice II.

NĚKTERÉ DRUHY REKOGNICE

§ 1. IDENTIFIKAČNÍ POLE VYUŽÍVANÁ PŘI REKOGNICI

Studiem vyšetřovacích spisů se potvrdil náš předpoklad, že nejčastěji využívaným identifikačním polem při rekognici jsou vnější vlastnosti objektů, tedy u osob jejich anatomicko-morfologické znaky. Toto identifikační pole je využíváno v 91,5 % případů, což představuje 281 případů z celkového počtu 307 identifikovaných živých osob.

Ve 25 případech (8,2 %) byla provedena rekognice živých osob společně podle dvou identifikačních polí, tj. jak podle anatomicko-morfologických znaků, tak podle funkčních a dynamických znaků, zejména podle hlasu a řeči. Znaky hlasu a řeči byly využity jako samostatné identifikační pole při rekognici živé osoby pouze v jediném případě. To je skutečnost, nad kterou je třeba se vážně zamyslet.

Při rekognicích živých osob se velmi málo využívá i různých dynamických znaků (znaků chůze, běhu, držení těla, gestikulace, mimiky aj.), kterých lze velmi dobře podpůrně využít při rekognici osob podle anatomicko-morfologických znaků.

Tento náš kritický pohled vychází z toho, že vysoké procento rekognice se provádí v souvislosti s vyšetřováním násilných trestných činů. Poškození a jiní očití svědkové velmi často vnímají nejen statické znaky pachatele, ale i jeho hlas a řeč, běh, chůzi, držení těla, gestikulaci, mimiku aj. Bude-li se podceňovat využití těchto identifikačních polí, může v některých případech dojít ke ztrátě důležitého důkazu.

§ 2. REKOGNICE OSOB PODLE HLASU A ŘEČI

Domníváme se, že znaky hlasu a řeči živých osob jsou jako identifikační pole opomíjeny v naší praxi i proto, že z ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř., kde je použito slovesného tvaru „ukáže“, vyplývá, že zákonodárce předpokládá znovupoznání jen ve zrakové senzorické oblasti.

Nejen kriminalistická teorie, ale i praxe dokazuje, že lidé jsou schopni znovu poznávat jiné osoby podle charakteristických znaků jejich hlasu

a řeči. I každodenní obecná empirie nás přesvědčuje o poměrně bezpečné laické schopnosti znovu poznat hlas a řeč, třeba jen jedenkrát slyšené, a tak identifikovat konkrétní osobu. Hlas a řeč dobře známých osob rozeznáváme dokonce podle několika pronesených slabik, a to i po telefonu, který v jistém stupni zkresluje některé znaky hlasu.

Identifikační znaky při znovupoznávání osoby podle hlasu a řeči jsou především: nápadně rychlá či pomalá řeč, silný a tichý hlas, hluboký nebo vysoký (fistule) hlas, šišlání, koktání, zajíkání, huhňání, vadná výslovnost některých hlásek, např. r, ř, l, s a jiných, znaky určitého dialektu, nářečí, žargonu, přízvuk čili akcent typický pro cizince z určitých zemí či oblastí, znalost cizí řeči aj. Zvláště cenné jsou znaky, které jsou nezměnitelné.⁴⁰

Výzkum ukázal, že z mnohých protokolů o výpovědi poškozených i jiných svědků vyplývá, že vyšetřovatelé někdy při výsledku opomíjejí zjišťovat charakteristické znaky hlasu a řeči osoby, po níž se pátrá a která má být ztotožněna rekognicí. Stává se to i při vyšetřování trestných činů, při nichž měl poškozený dostatek možností zapamatovat si nejen vnější znaky, ale i znaky hlasu a řeči pachatele. Tak se orgány činné v trestním řízení zbavují možnosti provést znovupoznání osoby i podle hlasu a řeči, neboť zákonnou podmínkou ke ztotožnění osoby podle hlasu a řeči je předchozí popsání znaků jejího hlasu a její řeči budoucí ztotožňující osobou. Tento názor vyslovujeme na základě analogie: zákonodárce vyžaduje předchozí popis osoby ztotožňované podle vnějších znaků (tj. ve zrakové senzorické oblasti) a tudíž předchozí popis musí být nezbytný i tehdy, je-li ztotožnění prováděno v jiné senzorické oblasti (např. sluchové). V praxi se však vyskytují případy, kdy je osoba ztotožňována podle hlasu a řeči při rekognici podle vnějších znaků, aniž ztotožňující osoba v předchozí výpovědi uvedla nějaké znaky hlasu a řeči hledané osoby. V takovém případě není výsledek znovupoznání osoby podle hlasu a řeči prověřitelný porovnáním původního popisu hlasu a řeči s těmi jejich znaky, podle nichž ztotožňující osoba prověřovanou osobu znovu poznala.

Příklad: Při rekognici, kterou vyšetřovatel připravil jen jako znovupoznání podle anatomicko-morfologických znaků, se poškozená zastavila před rekognovaným a zeptala se ho: „To jste vy, který jste mi to udělal!“ Nato rekognovaný muž odpověděl: „Ne, paní, já vás neznám, nic jsem vám neudělal.“ Poté se poškozená obrátila k vyšetřovateli a s jistotou prohlásila: „Je to on, poznávám ho nejen podle obličeje, ale i podle hlasu.“

Tento příklad svědčí o tom, že vyšetřovatel zcela opominul při výsledku poškozené zjišťovat jiné než anatomicko-morfologické znaky pachatele. Výsledek rekognice byl prověřitelný pouze ve zrakové senzorické oblasti.

Někteří kriminalisté, např. Sokolowski z PLR, se domnívají, že je vhodné rekognovat osobu současně podle všech identifikačních polí (zevnějšku, hlasu, řeči, chůze aj.).⁴¹ Většina kriminalistů má však zato, že je vhodnější

provést znovupoznání osoby podle hlasu a řeči samostatně, a to před znovupoznáním téže osoby podle vnějších znaků.⁴² Friedrich je dokonce názoru, že rekognice osob podle hlasu a řeči by měla být prováděna vždy skrytě.⁴³

Zastáváme názor, že hlas a řeč nepatří jednoznačně ke změnitelným vlastnostem člověka a že tedy rekognovaná osoba zpravidla smí vědět o tom, že je ztotožňována. Ztotožňovaná osoba je si při rekognici vědoma toho, že nemůže náhle nápadně měnit hlas, že nemůže mluvit jinak, než mluvila s vyšetřovatelem před rekognicí, jinak že pódězření vůči sobě jen zesílí.

Důvodem, proč ztotožňující osoba nemá při rekognici osoby podle hlasu a řeči vidět skupinu osob (ztotožňovanou a přivzaté), je to, že je možno získat dva důkazy — nejdříve znovupoznáním osoby jen podle znaků hlasu a řeči a pak znovupoznáním téže osoby podle vnějších znaků. Tento postup je výhodný i proto, že jedno identifikační pole nemůže sugestivně ovlivnit znovupoznání téže osoby podle druhého identifikačního pole. Oddělené znovupoznání téže osoby podle dvou identifikačních polí toutéž ztotožňující osobou nesporně zvyšuje důkazní sílu výsledků rekognice.

Ve vyšetřovacích spisech jsou zjišťovány i případy, kdy poškozená osoba popsala znaky hlasu a řeči pachatele, ale byla provedena rekognice jen podle vnějších morfologických znaků.

§ 3. REKOGNICE OSOBY PODLE RUKOPISU

Na účelnost rekognice osoby podle rukopisu jsou v odborné literatuře různé názory. Někteří autoři takovou rekognici připouštějí,⁴⁴ jiní nikoli nebo mají podstatné výhrady.⁴⁵

Cvětkov uvádí, že je třeba rozlišovat, zda má být identifikován znovupoznáním rukopis neznámého původu, např. anonym, nebo rukopis osoby známé, tj. rukopis samotné ztotožňující osoby nebo rukopis jí dobře známé osoby.⁴⁶ Je-li znovu poznáván rukopis neznámého původu, nelze vyžadovat od ztotožňující osoby, aby předem popsala znaky rukopisu určité osoby. Je-li znovu poznáván rukopis osoby, jejíž rukopis je ztotožňující osobě dobře znám, má být podle Cvětkova ztotožňující osoba předem vyslechnuta ke znakům rukopisu. Analogické stanovisko zastává i Gapanovič, který uvádí, že různorodost konkrétních situací nevylučuje rekognici rukopisu podle ustanovení čl. 164 tr. ř. Běloruské SSR (čl. 165 tr. ř. RSFSR), které musí předcházet výslech ztotožňující osoby k obecným a zvláštním znakům rukopisu.⁴⁷ Naopak Kočarov zdůrazňuje, že o rukopisu známé osoby bývá obvykle jen obecná představa, kterou lze obtížně vyjádřit slovy a že tedy není třeba před rekognicí vyžadovat od ztotožňující osoby popis znaků rukopisu konkrétní osoby.⁴⁸

Domníváme se, že lze dát za pravdu Kočarovovi. Obtížně dokážeme popsat znaky vlastního rukopisu, natož pak nám známý rukopis jiné osoby, neboť takový popis vyžaduje předchozí odbornou průpravu. Laický popis rukopisu nemůže zpravidla sloužit k prověření věrohodnosti výsledků rekognice rukopisu určité osoby.

Přestože člověk zpravidla nedokáže popsat znaky vlastního rukopisu, dokáže jej velmi dobře znovu poznat a rozeznat i od rukopisů podobných. Proto uznáváme účelnost znovupoznání vlastních rukopisů (tj. rukopisů samotné ztotožňující osoby) pro účely trestního řízení, zejména v případech, kdy ztotožňující osoba podle svého procesního postavení má zájem na zjištění objektivní pravdy.

Nelze nesohlasit s Cvětkovem, že při znovupoznávání rukopisu neznámého původu nelze předběžně vyslýchat ztotožňující osobu k popisu znaků rukopisu určité osoby. Takové znovupoznání nepovažujeme však za rekognici ve smyslu § 93 odst. 2 tr. ř., nýbrž jen za typování pisatele (analogicky jako když se ukazují fotografie ve fotoalbu). O rekognici jako procesní úkon se nemůže jednat z toho důvodu, že není prověřován znovupoznáním rukopis konkrétní osoby a rukopis není ukázán ztotožňující osobě mezi přivzatými rukopisy jiných osob.

Možnost znovupoznání rukopisu určité osoby, tj. laické ztotožnění této osoby podle rukopisu, nevylučujeme a připouštíme, že v mnoha případech může sloužit jako indicie, pokud je znovupoznání provedeno ve smyslu ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř. a podle pravidel doporučených kriminalistikou. To znamená, že je nezbytné, aby rukopis, jehož napsání se připisuje určité osobě, byl ztotožňující osobě ukázán mezi přivzatými analogickými rukopisy jiných osob (přírozeně vzniklých nebo ad hoc pořízených), a nikoli samotný.

Příklad: V bytě ženy, která pravděpodobně spáchala sebevraždu, bylo nalezeno oznámení o úmrtí její známé, na jehož zadní straně bylo připsáno: „Až já zemřu, nic se nestane a nezmění, nikde srdce nezabolí, slzu uroní.“ Tento text byl ukázán dospělému vnukovi sebevražedkyně, který s určitostí znovu poznal písmo své babičky.

Domníváme se, že v tomto případě byl získán důkaz výpovědi vnuka, a přestože tato výpověď byla založena na výsledku znovupoznávání procesu, nešlo o důkaz rekognicí ve smyslu § 93 odst. 2 tr. ř., neboť vnuk předem nepopsal jemu známé znaky písma babičky a při znovupoznání neměl možnost volby z několika analogických rukopisů.

Zastáváme názor, že rukopis je sice znovu poznatelný, ale vzhledem k existenci dokonalejší identifikační metody, kterou je písmoznalecké zkoumání, je třeba dávat přednost identifikaci pisatelů písmoznaleckým zkoumáním. Uznáváme však operativně pátrací význam znovupoznávání rukopisu.

§ 4. REKOGNICE MRTVOLY

Zajímavé teoretické i praktické problémy se objevují i u rekognice mrtvol. Je to např. otázka, kdy má a kdy nemá být prováděn předběžný výslech ztotožňující osoby před rekognicí mrtvol. V odborné literatuře jsou uváděna různá stanoviska.⁴⁹

Je-li nalezena mrtvola, jejíž totožnost je neznáma, nejsou shromážděny poznatky, o koho by se mohlo jednat a je nutné využít k identifikaci mrtvol široké veřejnosti, ztotožňující osoby se předběžně nevyslýchají. Poznává-li některý z občanů v mrtvole některou jemu známou osobu, je vyslechnut k tomu, koho znovu poznal, podle jakých znaků a zvláštností a kdo jiný by mohl ještě mrtvého znovu poznat. S dalšími ztotožňujícími osobami se provede rekognice podle ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř.; výjimkou je, že rekognice mrtvol se provádí bez přivzatých objektů.

Ztotožňujícími osobami při rekognici mrtvol (tj. při rekognici I) bývají převážně osoby, které mrtvého zaživa dobře znaly.

Bude-li identifikována mrtvola, o níž se předpokládá, o koho se jedná, pak je nutné dodržet ustanovení trestního řádu o získání popisu od ztotožňující osoby. Lze mít zato, že vzhledem k tomu, že mrtvola se ukazuje bez přivzatých objektů, je předběžný výslech ztotožňující osoby zvláště nutný pro získání věrohodného výsledku rekognice.

V praxi se vyskytují i případy rekognice mrtvol, kterou zaživa ztotožňující osoba vnímala svými smysly v souvislosti s událostí trestného činu, ale neznala ji podle jména, příjmení, bydliště, zaměstnání apod. (tedy rekognice II).

Příklad: Zastřelený mrtvý muž byl rekognován očitým svědkem, a to v rámci zjišťování, zda jde o muže, který byl viděn v určitou dobu na určitém místě u osobního automobilu s jiným mužem, který se vydával za příslušníka SNB a vylákal prvního muže do auta a v terénu ho pak zastřelil. Znovupoznání mrtvého muže vedlo ke zjištění motorového vozidla a pak i pachatele vraždy.

Uvedený příklad ukazuje, že i při znovupoznávání mrtvol se může vyskytnout rekognice II.

§ 5. REKOGNICE MOVITÝCH VĚCÍ

Zvláštnosti přípravy a provedení rekognice věcí jsou podrobně popsány v odborné literatuře. Při našem výzkumu jsme se setkali jen v 7,6 % zkoumaných případů (tj. 38 případů) s rekognicí movitých věcí.

Rekognicí lze ztotožňovat jednak věci, které ztotožňující osoba dobře znala již před spácháním trestného činu (dále jen „1. skupina věcí“),

a jednak věci, které ztotožňující osoba vnímala (jedenkrát či opakovaně) až v souvislosti s trestným činem (dále jen „2. skupina věcí“).

U obou skupin věcí je třeba před rekognicí získat od budoucí ztotožňující osoby podrobný popis věci, aby mohla být pak hodnocena věrohodnost výsledků rekognice.

U 1. skupiny věcí (např. věci odcizené, podvodně vylákané aj.) lze očekávat podrobnější popis než u věcí 2. skupiny, tj. u věcí, které ztotožňující osoba vnímala jen v souvislosti s trestným činem (např. motorové vozidlo, aktovka, zbraň aj.). Gapanovič doporučuje, aby ohledně 1. skupiny věcí byly při výslechu před rekognicí zjišťovány znaky věcí v tomto sledu:

— obecné znaky: a) název předmětu; jeho určení; b) materiál, z něhož je předmět zhotoven (nebo jeho jednotlivé části); c) způsob zhotovení (výrobek sériový, podomácku zhotovený apod.); d) rozměry (objem, hmotnost); e) forma (model, střih, obecný vzhled); f) barva; g) místo výroby (domácí či importovaný výrobek, firma); h) značka;

— specifické znaky: ch) vzniklé v procesu výroby, přepravy (vady); i) vzniklé v důsledku používání předmětu; j) vzniklé v důsledku oprav předmětu; k) vzniklé v důsledku úprav, rekonstrukcí, modernizace a jiných změn; l) náhodné znaky (škrábance, praskliny, promáčknutí, přetržení, skvrny aj.); m) speciální individuální znaky (číslo, osobní číslo); n) znaky individuálního zhotovení předmětu (zvláštnosti stylu, způsobu zhotovení částí, detailů, kompozice designu aj.).⁵⁰

Aktuálním teoretickým i praktickým problémem je požadavek, aby ztotožňovaná věc byla ukázána zpravidla mezi několika věcmi stejného druhu (§ 93 odst. 2 tr. ř.).

Při výzkumu jsme otázku podobnosti znaků rekognované věci a přivzatých věcí sledovali ve dvou rovinách: podobnost jen druhová (byla zjištěna v 7,7 % případů); podobnost nejen druhová, ale i v obecných znacích vnějšího vzhledu (byla zjištěna v 61,5 % případů). Tedy ve 30,8 % případů bylo zjištěno, že podobnost v obecných znacích vnějšího vzhledu chybí.

Je-li ztotožňována jedna věc, lze zpravidla snadno požadavku na přibrání několika věcí stejného druhu vyhovět. V praxi se však vyskytují případy (např. při objasňování krádeží vloupáním), kdy je u obviněného zajištěno velké množství různorodých i stejnorodých věcí, které pocházejí často z různých krádeží a jsou ztotožňovány různými poškozenými osobami. Domníváme se, že správný názor vyslovuje Gapanovič, když uvádí okolnosti, za kterých je přípustné ukázat při rekognici souhrn věcí nestejnorodých, věcí různého druhu: je-li několik poškozených, kteří uvedli, že jim byly odcizeny předměty stejného druhu; není-li možno ze souboru vyčlenit věci náležející pravděpodobně určitému poškozenému; když poškozený nemůže vyjmenovat všechny věci, které postrádá a jmenuje jen část z nich.⁵¹ Věrohodnost výsledku je při takových rekognicích garan-

tována tím, že poškozený (každý odděleně, tj. v nepřítomnosti ostatních poškozených) vyčleňuje ze souboru věci své, vylučuje věci cizí a prohlašuje, které jeho věci v souboru chybějí.

Praxe přináší i takové situace a případy, kdy je účelné provádět znovupoznání jednotlivé věci bez věcí přivzatých. Dva takové případy uvádí H. Friedrich:⁵²

1. V úschovně zavazadel na jednom nádraží bylo poukázáno lidmi na nepříjemný zápach, vycházející z jednoho kufru, který stál v úschovně již 3 dny. Kufr byl otevřen a byla v něm nalezena rozčleněná mrtvola neznámé osoby. Podle knihy příjmů v úschovně zavazadel bylo zjištěno, že kufr uschovala nějaká paní. Aby byla tato paní nalezena, předložil vyšetřovatel kufr řadě taxikářů, kteří přicházeli v úvahu, že mohli vést majitelku kufru k nádraží. Skutečně jeden taxikář si vzpomněl, že před několika málo dny večer vezl k nádraží neznámou občanku s tímto kufrem, který byl velmi těžký. Řidič si vzpomněl také na zevnějšek majitelky kufru a označil místo, v jehož blízkosti si žena taxi najala, což bylo velmi důležité. Řidič si díky vyvolaným asociacím vzpomněl i na další detaily události a přispěl k objasnění vraždy.

2. Na nádraží B. byla krátce po příjezdu nákladního vlaku nalezena na jednom vagóně ujetá lidská noha. Noha byla obuta v obuv, která se zdála být obuví z dovozu. Protože vlak ujel několik set kilometrů, nemohlo být místo události zatím ani přibližně určeno a mrtvola nalezena. Důležité bylo objasnit, o koho se jedná a zda jde o trestný čin, sebevraždu nebo nehodu. Šetřením bylo zjištěno, že jde o obuv z posledních zásob, která byla dodána jen do několika prodejen. V místech těchto prodejen bylo v jedné obci zjištěno, že jedna žena je pohřešována. Jejím příbuzným byla předložena nalezená obuv a oni prohlásili, že pohřešovaná takovou obuv měla. Bylo provedeno prohledání okolí obce a na náspu trati byla nalezena mrtvola ženy. Bylo zjištěno, že šlo o nehodu.

Výzkum též ukázal, že v praxi se zřídka provádí rekognice nemovitých věcí (domů, bytů, míst v přírodě aj.). V některých případech se vyšetřovatelé domnívají, že provádějí rekognici nemovitých věcí, ale ve skutečnosti se jedná o prověrku a upřesnění výpovědi na místě nebo o rekonstrukci.

Příklad: Obviněný označil hrobky, z nichž vybral zlaté zuby a jiné věci, dále označil řadu prodejen, do nichž se vloupal a odcizil tam zboží, a ukázal též, kudy přišel, jak pronikl do objektů, co tam dělal, co odcizil a kudy odešel. Nešlo o rekognici, nýbrž o prověrku výpovědi na místě a o její upřesnění, která obsahuje mimo jiného i prvky znovupoznání. O rekognici lze hovořit jen tehdy, je-li ztotožňována jednotlivá nemovitost její volbou z několika shodných objektů. U prověrky výpovědi obviněného na místě se žádné jiné objekty nepřibírají.

FORMY ZNOVUPOZNÁNÍ

§ 1. OBECNĚ O FORMÁCH ZNOVUPOZNÁNÍ

V kriminalistické literatuře jsou uváděny různé formy a druhy rekognice.⁵³ H. Friedrich se zabývá podrobněji formami rekognice živých osob in natura.⁵⁴

1. Neskrytá rekognice ve skupině osob, v níž si podezřelý sám volí místo. U této formy se rozlišují dva způsoby sdělení výsledku znovupoznání:

- a) ihned v přítomnosti ztotožňované osoby, což vždy znamená pro poznávacího svědka psychickou zátěž, kterou je třeba brát v úvahu;
- b) až v nepřítomnosti ztotožňované osoby.

2. Neskrytá rekognice s postupným ukázáním jednotlivých osob, přičemž si podezřelý sám volí pořadí. I u této formy se rozeznávají dva způsoby sdělení výsledku znovupoznání:

- a) v přítomnosti ztotožňované osoby;
- b) v nepřítomnosti ztotožňované osoby.

3. Skrytá rekognice:

- a) provedená postupným ukázáním jednotlivých osob v určeném pořadí, do něhož je zařazen podezřelý, který o úkonu neví;
- b) ve skupině osob, v níž je podezřelý, aniž ví o úkonu.

4. Neskryté či skryté znovupoznání osob na místě události, prováděné formou vyšetřovacího experimentu.

5. Skrytá rekognice osoby za účelem její identifikace podle hlasu a řeči.

Friedrich akcentuje, že je třeba mít na mysli taktická hlediska, např. že neskrytá rekognice může podezřelého varovat, takže může odstranit důkazy, upozornit spolupachatele nebo ovlivnit svědky. V případě, že poznávací svědek nepozná pachatele, kdežto pachatel svědka ano, může toho pachatel využít pro své další chování, např. pro zapírání apod. Skrytá rekognice je účelná též při znovupoznání podle změnitelných funkčních a dynamických vlastností (způsob chůze, držení těla aj.).

Jsou-li pochybnosti, zda provést skrytou či neskrytou rekognici (např. je-li svědek nejistý, zda znovu pozná osobu), je podle Friedricha vhodné

dát přednost skryté rekognici. Friedrich doporučuje, aby po každé skryté rekognici byla provedena rekognice neskrytá (mezi týmiž přivzatými osobami), pokud to stav řízení připouští. Domnívá se, že tím zvýší důkazní hodnotu identifikace.⁵⁵ My se domníváme, že důkazní hodnota skryté i neskryté rekognice by měla být v podstatě rovnocenná. Při skryté rekognici bývají poněkud obtížnější podmínky pozorování a lze proto pozitivní výsledek takové rekognice považovat za zcela přesvědčivý a věrohodný. Nic nebrání tomu, aby byl výsledek skryté rekognice prověřen ještě neskrytou rekognicí, zejména je-li výsledek skryté rekognice negativní. Tato skrytá rekognice téže osoby toutéž ztotožňující osobou musí být provedena s týmiž přivzatými osobami.

§ 2. SPONTÁNNÍ ZNOVUPOZNÁNÍ

V odborné literatuře NDR je akcentován význam metody identifikace osob s využitím spontánní reakce ztotožňujících osob, zejména dětí. Tento způsob ztotožnění osob nemá nahradit běžně používaný způsob rekognice, nýbrž se má využívat v závislosti na objektivních a subjektivních okolnostech.

Při normální rekognici se od dítěte požaduje velký výkon, neboť dítě má porovnat paměťovou stopu s více osobami a vybrat jednu z nich. Při tom, jak uvádí Schönfelder,⁵⁶ jsou možné omyly plynoucí z toho, že

- dítě je na rekognici připravováno, je napnuto, rozrušeno, pracuje jeho fantazie,

- mnohé dítě si myslí, že mezi osobami musí nalézt pachatele; záleží na charakterových vlastnostech a morálce dítěte, na tom, jak na něj působí osobnost kriminalisty, jeho taktické chování apod.,

- dítě může být negativně ovlivněno vzezřením osob (buď se mu zdají sympatické nebo nesympatické), zejména pachatele, je-li mezi nimi,

- dítě se orientuje někdy jen podle nikoli dosti specifických znaků (velký nos, úzký obličej, ostrý pohled, nečistá pokožka, větší uši apod.).

Také Friedrich analogicky uvádí, že při neskryté i skryté rekognici se již předem u dítěte vyvolává vzpomínka na událost trestného činu, což dítě více či méně psychicky zatěžuje.⁵⁷

Při spontánní reakci: 1. probíhá proces znovupoznání nepřipraveně a simultánně, na prvý pohled; 2. je dítě intelektuálně méně namáháno.

Schönfelder doporučuje využít spontánní reakci, jsou-li pochybnosti o vhodnosti normální rekognice (dítě neví, zda osobu znovu pozná; dítě se bojí znovu poznávat; dítě nedokázalo osobu popsat; dítě se nezdá dosti duševně vyzrálé pro volbu jedné osoby z více osob).⁵⁸

Vytvořit dítěti podmínky pro spontánní reakci bývá náročné pro vyšetřovatele. Musí zvolit místo vhodné a nenápadné jak pro dítě, tak pro ztotožňovanou osobu (např. ulici, čekárnu, zastávku, dopravní prostředek, úřad, hostinec, pracoviště aj.). Přitom je účelné využít spolupráce s vhodnými osobami, např. učiteli, rodiči, pionýrskou vedoucí aj.

Ve zkrácené formě uvádíme z německé odborné literatury jeden ze zajímavých příkladů, z něhož je patrné, za jakých podmínek je vhodné využít předností spontánního znovupoznání.⁵⁹

Příklad: Dne 12. února se obnažoval neznámý pachatel v parku před 11letou K. a 14letou L. Dne 15. února sdělila L. kriminalistovi, že viděla v autobusu mladíka, kterého sledovala až k jeho bytu, protože se domnívala, že to je pachatel. Nato zjištěný mladistvý E. čin popřel, ale nechal se poznat jako ten, kterého L. viděla v autobusu. Tato okolnost nasvědčovala tomu, že je pochybné, že L. znovu poznala pachatele. Bylo otázkou, zda je vhodná pro normální rekognici. Protože nebylo ještě zcela jasné, zda přece jen E. nebyl pachatelem, rozhodl se vyšetřovatel přezkoušet reakci K. při neočekávaném setkání s E.

Bylo k tomu použito jejich rodičů. Dne 19. února se vydali na ulici v městské čtvrti s čilým, ale dobře přehledným provozem chodců. Otec přikázal dívce, aby se trochu rozhlížela, protože očekávají jejího 16letého synovce, který má vystoupit na jedné z blízkých zastávek z některého autobusu. Současně bylo zařízeno, aby mladistvý E. v tuto dobu procházel tímto místem. Dívka ho ihned zpozorovala a řekla svému otci, že mladík je velmi podobný pachateli (oděv, výška, nečistá pokožka), ale že to není pachatel, neboť ten měl jiné rysy v obličeji.

Experiment tedy ukázal, že E. není pachatel, ale je mu vnějším typem podobný. Bylo zjištěno, že schopnost L. zapamatovat si osoby je relativně malá, kdežto K. je inteligentní přiměřeně věku a je vybavena v uvedeném směru pozoruhodnou schopností. To se ukázalo i při testu, který byl proveden jako doplněk experimentu. Test spočíval v předložení mnoha fotografií pachatelů trestných činů, mezi nimiž se jednotlivé fotografie různě opakovaly. Řešení L. bylo jednoznačně negativní, kdežto u K. jednoznačně pozitivní. K. našla mezi mnoha fotografiemi s jistotou ty, které byly ukázány opětovně, kdežto L. to nedokázala ani v jednom případě.

Při dalším vyšetřování pomohla znalost vnějšího typu pachatele a detailizace jeho popisu. Jako podezřelý byl zjištěn jistý S. Když byl jednoho dne dopoledne vyslechnut, čin popřel. Jeho chování při výslechu zesílilo podezření kriminalisty, že jde o pachatele. Proto se kriminalista rozhodl zorganizovat s K. a L. náhodné setkání s podezřelým S. v blízké restauraci. Pak měl být proveden výslech v kanceláři. Nejdříve byl otec dívky L. instruován, aby s oběma dívkami zašel do vyhlédnuté restaurace. Když se tam posadili a bavili se, vstoupil do lokálu S. Když uviděl děvčata, byl

ihned viditelně rozrušen. Dívky se spontánně a vzrušeně obrátily na otce L. a řekly, že muž, který právě přišel, je pachatel. Obě ho ihned poznaly. Při následném výslechu se S. plně doznal.

Autor správně poznamenává, že taktickou chybou bylo to, že obě dívky nebyly od sebe izolovány a mohly se vzájemně ovlivnit, čímž byla nepo-
chybně snížena důkazní hodnota znovupoznání.

My se navíc domníváme, že toto spontánní znovupoznání mělo být orga-
nizováno tak, aby do restaurace během pobytu dívek s otcem L. přišlo
postupně několik mužů, mezi nimi podezřelý S., a to pro případ, že by
dívky přece jen vytušily, proč jsou v restauraci.

§ 3.

SKRYTÁ REKOGNICE

V odborné literatuře, domácí i zahraniční, se uvádí i možnost provádění
skryté rekognice.⁶⁰ Zejména v NDR se provádí skrytá rekognice dosti často,
zejména tehdy, je-li ztotožňující osobou dítě. Náš výzkum ukázal, že se
při vyšetřování a vyhledávání trestných činů skryté rekognice téměř ne-
používá.

Domníváme se, že lze provádět nejen skryté znovupoznání v rámci ope-
rativní kriminalistické činnosti, ale v odůvodněných případech i skrytou
rekognici živých osob v souvislosti s vyšetřováním trestných činů. Důvo-
dem pro skrytou rekognici může být strach či stres ztotožňující osoby
z přítomnosti pachatele. Friedrich⁶¹ uvádí i řadu taktických důvodů, např.

— neskrytá rekognice podezřelého varuje, takže může odstranit důkazy,
ovlivnit svědky, upozornit spolupachatele aj.,

— podezřelý může pro své další chování (zapírání aj.) využít toho, že
při neskryté rekognici nebyl poškozeným ztotožněn, ačkoli sám ho znovu
poznal,

— je-li si ztotožňující osoba nejistá tím, že znovu pozná pachatele, je
vhodnější skrytá rekognice,

— je-li osoba znovu poznávána podle změnitelných funkčních a dyna-
mických vlastností, je vhodnější skrytá rekognice.

Podle našeho názoru dalším důvodem pro skrytou rekognici může být
i odmítání osoby podrobit se rekognici. Důkaz neskrytou rekognicí lze
totiž provést jen tehdy, podrobí-li se ztotožňovaná osoba úkonu a chová-li
se při něm tak, aby na sebe předem neupoutala pozornost ztotožňující
osoby. Není-li splněna tato podmínka (např. když rekognovaná osoba od
samého počátku úkonu prohlašuje v přítomnosti ztotožňující osoby, že
nic nespáchala a že nesouhlasí s tím, aby byla někomu ukazována), důkaz
rekognicí je de facto zmařen.

Vzhledem k tomu, že rekognice II téže osoby je zpravidla neopakovatelná, doporučujeme přibírat osoby na věci nezúčastněné přednostně ke skryté rekognici a též k rekognicím, při nichž je sdělován výsledek rekognice v nepřítomnosti ztotožňované osoby.

Rekognice živé osoby má být prováděna tak, aby ztotožňující osoba viděla představené osoby především tak, jak byla hledaná osoba původně vnímána (zepředu, zezadu, ze strany, vsedě, z profilu apod.). To platí pro neskrytou i skrytou rekognici.

Jaké stanovisko zaujmout k názoru těch kriminalistů, kteří se domnívají, že je vhodné, aby se představené osoby nechaly nejdříve stát zády ke ztotožňující osobě anebo jí byly ukázány nejdříve z profilu?⁶² Ztotožňující osoba si prý přivykne na novou situaci a zbaví se strachu před ztotožňovanou osobou.

Domníváme se, že tento postup nelze akceptovat, pokud je skutečně sledováno jen postupné přivyknutí na styk s rekognovanou osobou tváří v tvář. Pokud však je ztotožňující osoba vyzvána, aby v těchto pozicích osobu ztotožňovala, nepovažujeme takový postup za vhodný a správný. Znovupoznání lze požadovat jen za podmínky, že je ztotožňující osobě umožněno, aby znovu poznávala osobu v těch pozicích, v jakých ji původně vnímala. Jinak může být uměle vytvářeno zdání, že ztotožňující osoba není s tou osobou znovu poznat vůbec anebo jen s potížemi. V jednom případě byla v ČSR provedena rekognice muže tak, že byl ztotožňující osobě nejdříve ukázán ve skupině jiných mužů zezadu. Ztotožňující osoba ho nepoznala, ale poznala ho poté, kdy se skupina představených osob obrátila ke ztotožňující osobě čelem. V protokolu o této rekognici není uveden důvod tohoto postupu vyšetřovatele.

Sporné se zdá stanovisko H. Friedricha, pokud uvádí, že po každé skryté rekognici, když to stav řízení připouští, by měla být provedena rekognice neskrytá, aby byla zvýšena důkazní hodnota identifikace.⁶³ Vyjdeme z logického předpokladu, že Friedrich má na mysli provedení neskryté rekognice téže osoby mezi týmiž přivzatými osobami. Domníváme se, že důkazní síla ztotožnění nespočívá v počtu pozitivních výsledků znovupoznání, nýbrž především ve shodě předem popsanych znaků hledané osoby a skutečných znaků ztotožňované osoby, podle nichž byla znovu poznána. Provedení další (neskryté) rekognice nepřináší nový důkaz, nýbrž se jen potvrzuje důkaz již získaný skrytou rekognicí, pokud jsou jejich výsledky tytéž. Pokud je výsledek neskryté rekognice opačný, pak je zpochybněn výsledek rekognice skryté. Pokud je výsledek skryté rekognice negativní, ale výsledek neskryté rekognice pozitivní, nesvědčí to zřejmě o ničem jiném než o tom, že podmínky skryté rekognice byly pro ztotožňující osobu nepříznivé (velká vzdálenost, špatná viditelnost aj.).

V praxi se vyskytují takové případy neodkladného znovupoznání osob a věcí, kdy se ztotožňující osobě ukazuje nikoli konkrétní osoba nebo věc mezi přivzatými osobami a věcmi, nýbrž skupina osob nebo věcí (in natura nebo jejich fotografie), o nichž se kriminalista domnívá, že mezi nimi může být hledaná osoba nebo věc. Častým případem takového znovupoznávacího aktu před anebo po zahájení trestního stíhání je ukázání fotografií ve fotoalbu osob nebo promítání diapozitivů osob evidovaných na třídičné portrétní fotografii nebo ve fotoalbu, a to poškozenému či jinému svědku.

Vzhledem k tomu, že v praxi bývají tyto znovupoznávací akty někdy protokolovány jako rekognice provedené podle § 93 odst. 2 tr. ř. a § 104 tr. ř., vyjadřujeme své stanovisko k takovému znovupoznávacímu aktu z hlediska trestněprocesního. Ze znění § 93 odst. 2 tr. ř. lze logicky dovodit, že rekognice se týká vždy nějaké konkrétní osoby nebo věci. Neexistuje-li ještě žádný konkrétní ztotožňovaný objekt (osoba nebo věc), nýbrž se pomocí znovupoznání ztotožňovaný objekt teprve typuje, nelze hovořit o rekognici ve smyslu § 93 odst. 2 tr. ř.

Osoby, jež jsou evidovány ve fotoalbu nebo jiných kriminalistických evidencích, mohou být prověřovány (typovány) znovupoznáním, ale nemohou být a priori, bez konkrétních poznatků, podezírány z konkrétních trestných činů a podrobovány rekognici podle § 93 odst. 2 tr. ř. Takový znovupoznávací akt podle našeho názoru není procesním důkazem ve smyslu § 89 odst. 2 tr. ř., nýbrž jen získáním nezbytného vysvětlení podle § 158 odst. 3 tr. ř., sloužícím v daném případě k rozhodnutí, zda má být vzneseno (sděleno) obvinění.

Pokud je zahájeno trestní stíhání a je opodstatněné podezření z trestného činu vůči konkrétní osobě, která není in natura k dispozici (např. se skrývá před orgány činnými v trestním řízení) a jejíž znovupoznání se provádí vyšetřovatelem nebo vyhledávacím orgánem tak, že se vyjme její fotografie z kriminalistických evidencí a ukáže se poškozenému či jinému svědku mezi fotografiemi několika osob, které se s ní v obecných znacích shodují, pak jde o úkon ve smyslu § 93 odst. 2 tr. ř. a pořizuje se protokol o rekognici.

Jestliže se operativním znovupoznáním provádí typování hledané osoby, má „... kriminalista na základě popisu osoby a analýzy všech významných okolností činu vybírat takové osoby, které by mohly přicházet v úvahu, že spáchaly tento čin (využívá všech evidencí modu operandi a fotoalba pachatelů). Podle popisu lze počet fotografií omezit a tím zvýšit naději na úspěch. Je-li třeba ukázat velký počet fotografií, pak je třeba

dělat přestávky k odpočinku, aby byla udržena koncentrace poznávacího svědka“.⁶⁴ Tedy i v bratrských socialistických zemích je v tomto směru analogická praxe.

§ 5.

ZNOVUPOZNÁNÍ PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

Jak jsme již uvedli, v kriminalistické praxi se provádí znovupoznání osob a věcí nejen po zahájení trestního stíhání, nýbrž i před ním — jako neodkladný úkon.

Znovupoznání osob a věcí po zahájení trestního stíhání provádějí orgány činné v trestním řízení, zpravidla vyšetřovatelé a orgány vyhledávání, podle ustanovení § 93 odst. 2 a § 104 tr. ř. V kriminalistické teorii i praxi se pro tento trestněprocesní úkon postupně vžil termín *rekognice*. De lege lata jde však o zvláštní formu výsledku obviněného (§ 93 odst. 2 tr. ř.) a svědka (§ 104 tr. ř.).

Znovupoznání osob a věcí před zahájením trestního stíhání je někdy nezbytné a neodkladné v zájmu zjištění podezřelé osoby, odcizené věci apod. V kriminalistické praxi se před zahájením trestního stíhání využívá velmi často ke znovupoznání živých osob evidenčních fotografií.

Vzhledem k tomu, že rekognice je de lege lata formou výsledku, je znovupoznání provedené před zahájením trestního stíhání formou tzv. informativního výsledku čili formou vysvětlení získávaného podle § 158 odst. 3 tr. ř. Jak vyplývá z ustanovení § 164 odst. 1 tr. ř., výsledek takového znovupoznání nelze použít po zahájení trestního stíhání jako důkazu ve smyslu § 89 tr. ř. Důkaz, který byl získán znovupoznáním osoby či věci před zahájením trestního stíhání, jak uvádí Růžek v analogické souvislosti, „... je důkazem jiného charakteru, a sice ke zjištění skutečnosti, že byl spáchán trestný čin a že je třeba zahájit trestní stíhání“.⁶⁵ Pozitivní výsledek takového znovupoznání umožňuje vznést či sdělit obvinění určité osobě.

I v odborné literatuře NDR se uvádí, že znovupoznání osob a věcí se často uskutečňuje jako nutné kriminalistické opatření při provádění neodkladných úkonů, např. při pronásledování pachatele po čerstvé stopě nebo při práci na místě činu, během prvního zásahu nebo následných vyšetřovacích úkonů.⁶⁶

Skutečnost, že de lege lata je rekognice formou výsledku a znovupoznání osob a věcí před zahájením trestního stíhání formou vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř., způsobuje v kriminalistické praxi a v trestním řízení jisté problémy. Vysvětlení občana a výpověď obviněného a svědka při výsledku jsou opakovatelné, kdežto znovupoznání osob a věcí před zahá-

jením trestního stíhání i jejich rekognice II po zahájení trestního stíhání zpravidla nikoli. Je-li např. jen jediný očitéý svědek trestného činu (např. poškozený) a je-li ještě před zahájením trestního stíhání využit k operativnímu znovupoznání určité osoby nebo věci, nelze ho po zahájení trestního stíhání použít k rekognici téže osoby nebo věci, neboť identifikační úkon založený na znovupoznání je z důkazních aspektů neopakovatelný (tzv. rekognice II).

Vzhledem k tomu, že se nelze dovolávat demonstrativního výčtu důkazních prostředků podle § 89 odst. 2 tr. ř., pokud jde o význam znovupoznání před zahájením trestního stíhání, uchyluje se kriminalistická praxe k institutu zadržetí, tj. k jednomu ze zajišťovacích úkonů, jimiž se zahajuje trestní stíhání, hrozí-li nebezpečí z prodlení (§ 160 odst. 1 tr. ř.). O rekognici podle § 93 odst. 2 tr. ř. se tedy jedná nejen tehdy, je-li ztotožňovanou osobou obviněný, nýbrž i tehdy, je-li ztotožňovanou osobou podezřelá osoba, která byla zadržena, neboť jejím zadržením se zahajuje trestní stíhání.

DOKUMENTACE PRŮBĚHU
A VÝSLEDKŮ REKOGNICE

§ 1. PROTOKOLACE PRŮBĚHU A VÝSLEDKŮ REKOGNICE

(1) Výzkum jsme zaměřili i na zjištění názorů pracovníků praxe na formy a podstatu dokumentace průběhu a výsledků rekognice. Respondenti měli určit, jakým protokolem se má správně dokumentovat průběh a výsledek znovupoznání živých osob, mrtvol a movitých věcí. U každého z uvedených druhů objektů rekognice se měl dotázaný rozhodnout pro jednu ze tří nabízených variant.

Pro rekognici živých osob byly nabídnuty tyto varianty: sepsat protokol o výsledku, sepsat protokol o rekognici, sepsat jiný protokol. Vzhledem k tomu, že rekognici považujeme za samostatnou metodu kriminalistické praktické činnosti, vycházíme z toho, že má být sepsán protokol o rekognici. Tento názor sdílela absolutní většina respondentů — 492 osob, to je 98,4 %. Jen 6 respondentů (1,2 %) se domnívalo, že se má sepsat protokol o výsledku a 1 respondent uvedl jako řešení jiný protokol.

Poněkud jiná situace vznikla při odpovědích k formě protokolu při rekognici mrtvol. Většina dotázaných (271 osob, tj. 54,5 %) se opět rozhodla pro sepsání protokolu o rekognici. Nemalý počet z nich se však domníval, že znovupoznání mrtvol se má dokumentovat v protokole o ohledání (104 osoby, tj. 20,9 %) a zbývající respondenti (122 osob, tj. 24,5 %) uvedli, že se sepisuje protokol o výsledku. Jak je třeba dokumentovat znovupoznání mrtvol, vyplývá z toho, co jsme uvedli v § 4 hlavy V, tzn. jako výslech, jestliže se ke znovupoznání využívá široké veřejnosti, anebo jako rekognice, když ke znovupoznání jsou využity osoby, které mohly mrtvého zaživa dobře znát (rodinní příslušníci, další příbuzní, spolupracovníci aj.). V některých případech může být znovupoznání mrtvoly dokumentováno i v protokolu o ohledání místa nálezu mrtvol, např. když již v této době lze neznámou mrtvolu ukázat místním občanům. Protože úkol pro respondenty nebyl blíže specifikován, nelze jejich odpovědi hodnotit kriticky.

Pokud jde o protokolaci znovupoznání movitých věcí, rozhodla se většina dotázaných (312 osob, tj. 62,7 %) pro sepsání samostatného protokolu o rekognici. Pro dokumentaci průběhu a výsledků znovupoznání movitých

věci v protokole o výsledku se vyslovilo 155 osob, tj. 31,1 %. Zbývající počet respondentů (31 osob, tj. 6,2 %) se rozhodl pro sepsání jiného protokolu, tj. protokolu s jiným názvem. Za správné považujeme rozhodnutí sepsat samostatný protokol o rekognici, který lépe umožňuje podchytit nejen výsledek, ale i přípravu a průběh úkonu.

(2) Na formy a podstatu dokumentace průběhu a výsledků rekognice jsme se zaměřili i při studiu vyšetřovacích spisů. Zjistili jsme, že v 61,6 % (tj. 308 případech) vyšetřovatelé sepsali samostatný protokol o průběhu a výsledcích rekognice a nazvali jej „Protokol o rekognici“. V dalších 107 případech (tj. 21,4 %) sepsali samostatný protokol pod jiným názvem, např. protokol o ztotožnění osoby (nebo věci), protokol o znovupoznání, protokol o vyšetřovacím experimentu a rekognici aj. Jen ve zbývajících 17 %, tj. 85 případech, byla rekognice protokolována v protokolu o výpovědi. Lze tedy konstatovat, že praxe stojí jednoznačně na straně samostatného protokolu o rekognici, je však třeba ujednotit jeho název.

Pro zkoumání specifik obsahu protokolu rekognice jsme vytyčili deset ukazatelů.

První z nich byl zaměřen na dodržování požadavků o náležitostech, které má obsahovat úvodní část protokolu (kdo, kdy, kde, v jaké trestní věci provádí rekognici). Bylo zjištěno, že vyšetřovatelé dodržují tyto požadavky při sepisování všech protokolů. Analogický výsledek byl zjištěn i u druhého a třetího ukazatele, tj. zda je v protokolu specifikován objekt rekognice a zda se uvádí, kdo je ztotožňující osobou a její osobní údaje.

Čtvrtý ukazatel se týkal charakteristiky přivzatých objektů rekognice a byl rozdělen na tři podotázky:

U osob a věcí bylo zkoumáno, zda je v protokolu uveden jejich počet. Kladná odpověď na tuto otázku byla zjištěna ve 466 případech (tj. 93,2 %). Ve zbývajících 34 případech zkoumané protokoly takovou informaci neobsahovaly.

Další podotázka směřovala ke zjištění, obsahuje-li informaci o tom, zda přivzaté objekty při rekognici věci jsou stejného druhu a při rekognici osob i věci, zda mají shodné obecné znaky. Tyto informace obsahovalo jen 228 protokolů (tj. 45,6 %) a ve zbývajících 272 protokolech (tj. 54,4 %) tyto informace chyběly.

Poslední podotázka tohoto ukazatele byla zaměřena na to, zda u přivzatých osob (in natura nebo podle fotografie) je v protokolu uvedeno jejich příjmení, jméno, rok narození a bydliště. Pozitivní výsledek (s výjimkou bydliště) byl zjištěn v 375 protokolech (tj. 75 %).

Pátý ukazatel se týkal poučení ztotožňující osoby podle jejího procesního postavení. Ve 452 protokolech (tj. 90,4 %) je poznámka o tomto poučení obsažena.

Šestý ukazatel se týkal poučení rekognované osoby. Celkem bylo posuzováno 306 znovupoznání živých osob in natura. Ve 263 protokolech (tj. 85,7 %) bylo toto poučení obsaženo, ve 44 protokolech (tj. 14,3 %) chybělo.

Sedmý ukazatel byl zaměřen na údaje o instruktáži přivzatých osob o tom, jak se mají chovat v průběhu rekognice. Poznámka o této instruktáži byla zjištěna v 226 protokolech (tj. 73,9 %) z celkového počtu 306 znovupoznání živých osob in natura.

Osmý ukazatel směřoval ke zjištění, zda v protokolech o rekognici je dodržována zásada stanovená § 55 odst. 1 písm. d) tr. ř. o stručném, ale výstižném vyličení průběhu úkonu. Bylo zjištěno dodržení této zásady ve 455 protokolech (tj. 91,6 %), avšak v 45 protokolech vyličení průběhu rekognice zcela chybělo.

Devátý ukazatel umožnil zjistit, zda v protokolech o rekognici je uveden její výsledek ve 486 protokolech je výsledek rekognice uveden a jen ve 14 protokolech chyběl.

Desátý ukazatel se týkal další dokumentace o vykonané rekognici. Poznatek o další dokumentaci byl zjištěn jen ve 167 protokolech (tj. 33,4 %), a to i přesto, že studiem jiných dokumentů vyšetřovacích spisů bylo zjištěno, že fotografická dokumentace byla provedena ve 254 případech uskutečněných rekognicí.

(3) De lege lata by měla být rekognice protokolována jako výsledek, tj. jako výpověď ztotožňující osoby s doplňkem (např. v závorce), že jde o zjištění totožnosti osoby nebo věci.

Protože však máme zato, že ztotožňování osob a věcí znovupoznáním není formou výslechu, nýbrž samostatným úkonem, doporučujeme, aby protokol byl nazýván protokolem o rekognici. Z tohoto protokolu musí být zřejmý nejen výsledek rekognice, ale i její příprava a průběh, neboť jinak nelze dobře hodnotit věrohodnost dosažených výsledků.

V protokolu o rekognici musí být výslovně uvedeno, který objekt (osoba, věc) je ztotožňován a které objekty (osoby, věci) jsou přivzaty. Při studiu vyšetřovacích spisů jsme zjistili i takové případy, v nichž byla ztotožňovaná osoba chybně uvedena mezi přivzatými osobami.

Shoda přivzatých objektů s objektem rekognovaným musí být v protokolu o rekognici uvedena nikoli obecně, nýbrž konkrétně. To znamená, že při rekognici osob nestačí uvést, že přivzaté osoby jsou shodné „věkem, výškou postavy a oblečením“, nýbrž je třeba kromě příjmení, jména a bydliště u každé přivzaté osoby uvést skutečný věk (rok narození) a zdánlivý věk, pokud se liší od skutečného věku, výšku postavy v centimetrech, tělesnou skladbu (štíhlý, plnoštíhlý, hubený, obézní, podsaditý apod.), druh a barvu vlasů, oblečení, event. další obecné znaky. Je-li třeba zajistit shodu (podobnost) přivzatých osob i v některém zvláštním znaku v pří-

padech, že tento znak byl uveden v popisu pachatele a ztotožňovaná osoba jej skutečně má (např. brýle, čepice se štítkem, knír aj.), je nezbytné uvést v protokolu, jakým způsobem byla shoda znaků zajištěna.

Při pozitivním výsledku rekognice, tj. při znovupoznání osoby nebo věci, je nezbytné vyzvat ztotožňující osobu, aby uvedla, podle jakých znaků objekt ztotožnila, a uvést její prohlášení v protokolu o rekognici. V mnohých protokolech o rekognici chybí tento důležitý údaj, který má význam pro hodnocení věrohodnosti výsledků rekognice porovnáním znaků uvedených v původním popisu se znaky, podle nichž byl objekt ztotožněn.

Jinak ovšem protokol o rekognici nemá nahrazovat protokol o výpovědi, tzn. má se omezit jen na otázku znovupoznání objektu. V protokolu o rekognici nelze tedy vyjasňovat rozpory ve výpovědích ztotožňované a ztotožňující osoby. K tomu slouží výsledek formou konfrontace a protokol o výpovědi při konfrontaci.

Má-li rekognovaný obviněný při rekognici námitky, že ho ztotožňující osoba zahlédla již před rekognicí (např. v kanceláři vyšetřovatele, na chodbě aj.), pak — bez ohledu na to, že to ztotožňující osoba popírá — je třeba ve vyšetřovacím spisu vysvětlit, zda k zahlédnutí skutečně došlo či mohlo dojít (zda byli obviněný a svědek v též okamžik v téže místnosti, na téže chodbě apod.). V pozitivním případě je třeba od důkazu rekognicí upustit. Bez vysvětlení námítky obviněného zůstávají pochybnosti, které budou zřejmě svědčit v jeho prospěch.

V odborné literatuře je problematika protokolace průběhu a výsledků rekognice dostatečně propracována.⁶⁷

§ 2. DALŠÍ ZPŮSOBY DOKUMENTACE PRŮBĚHU A VÝSLEDKŮ REKOGNICE

Náš výzkum ukázal, že stále častěji je rekognice dokumentována i fotograficky. Je to pozitivní jev, neboť rekognice II je v podstatě úkon neopakovatelný. Fotografická dokumentace, která se vyskytuje asi u poloviny námi zkoumaných případů, vhodně a názorně doplňuje protokoly o rekognici a umožňuje soudu posoudit provedení důkazu a jeho věrohodnost. Zatím je však využívána převážně jen černobílá fotografie, i když v některých případech by byla namíste fotografie barevná.

Při pořizování fotografické dokumentace by měla být věnována větší pozornost tomu, aby při ukazování ztotožňované osoby nedocházelo k nejasnostem a zkreslením, koho vlastně ztotožňující osoba označuje. Bylo by zřejmě vhodné, aby ztotožňující osoba ukazovala z optimální vzdálenosti na ztotožňovanou osobu nikoli rukou, ale školním ukazovátkem.

Podle našeho názoru je vhodné, aby při fotografické dokumentaci rekognice živé osoby byly pořízeny tyto snímky:

1. snímek celé skupiny ukazovaných osob, tj. osoby rekognované mezi osobami přivzatými,
2. snímek zachycující, jak ztotožňující osoba označuje osobu, kterou znovu poznala,
3. snímek samotné znovu poznané osoby.

Během výzkumu jsme se nesetkali ani s jediným případem zvukového záznamu rekognice osoby podle hlasu a řeči, ani s filmovým záznamem rekognice osoby podle znaků chůze, běhu, držení těla, gestikulace, mimiky apod.

Průběh a výsledek rekognice lze zachytit též videozáznamem. Jedná se však o poměrně drahou a technicky náročnou záležitost, předpokládající velmi dobrou přípravu scénáře a dobrou koordinovanost činnosti členů kolektivu, který videozáznam provádí. Proto se tento způsob dokumentace rekognice používá výjimečně a jen při vyšetřování trestných činů, jejichž společenská nebezpečnost je velmi vysoká. Nelze opomíjet ani potíže a problémy, které vznikají při reprodukci videorecordingu před soudním senátem. V průběhu výzkumu jsme měli možnost zhlédnout videozáznam jedné rekognice, provedené při vyšetřování vraždy podle § 219 tr. zák. Malé rozměry místnosti, ve které byl záznam proveden, vedly ke stejnému perspektivnímu zkreslení jako při pořizování fotografické dokumentace. Volbě místa pro tyto způsoby dokumentace průběhu a výsledků rekognice musí být proto věnována mimořádná pozornost.

HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ REKOGNICE A JEJICH DŮKAZNÍ VÝZNAM

§ 1. METODIKA ZKOUMÁNÍ PROBLEMATIKY HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ REKOGNICE

(1) Při zkoumání problematiky hodnocení výsledků rekognice byli sledováni tito ukazatelé:

1. Druh a kategoričnost výroku ztotožňující osoby

Výsledek rekognice byl sledován ukazatelem vyjadřujícím kategorické výroky ztotožňující osoby: jistě poznala ztotožňovaný objekt; nepoznala ztotožňovaný objekt; chybně označila jiný než ztotožňovaný objekt; jistě vyvrátila totožnost objektu rekognice.

Na první a poslední z uvedených výroků navazovaly výroky vyjadřující pravděpodobnostní charakter výsledků rekognice: nejistě poznala ztotožňovaný objekt; nejistě vyvrátila totožnost objektu rekognice.

Výzkum potvrdil, že rekognice je velmi významným a účinným prostředkem pro získání nových důkazů i pro prověrku nebo potvrzení existujících důkazů, neboť v 379 případech (tj. 76,3 %) ztotožňující osoby jistě znovu poznaly (ztotožnily) objekt rekognice. Ostatní výsledky rekognice byly zastoupeny takto: nepoznala — 12 %, nejistě poznala — 6,6 %, jistě vyvrátila totožnost — 1,4 %, nejistě vyvrátila totožnost — 1,2 %, chybně označila jinou osobu — 2,4 %. I tyto výsledky byly pro vyšetřovatele významné, neboť signalizovaly, že zvolený směr vyšetřování může být nesprávný, že je nutno vytyčit nové verze nebo upřesnit existující, vytypovat nové podezřelé apod.

2. Vztah mezi některými faktory rekognice a jejím výsledkem, a to:

a) *Druh trestného činu — výsledek rekognice*

Velmi vysoké procento pozitivních kategorických výsledků (76,3 %) je výsledným souhrnem stejně vysokých pozitivních výsledků u jednotlivých druhů trestných činů vyskytujících se ve zkoumaném souboru. Výzkum však zároveň ukázal, že podíl jednotlivých druhů trestných činů na vytváření pozitivního souhrnného výsledku rekognice je různý. Hodnota

tohoto poměrného podílu se pohybuje od 1,8 % do 17,3 %. Největší poměrný podíl byl zjištěn u trestných činů podle § 242 tr. zák., a sice 17,3 %. Následují trestné činy podle § 201 tr. zák. se 14,9 % a trestné činy podle § 247 tr. zák. se 14,5 %. Nejnižší poměrný podíl byl zjištěn u trestných činů podle § 217 tr. zák., a to 1,8 %. V rámci jednotlivých druhů trestných činů, nejvíce zastoupených v souboru, bylo největší procento pozitivních výsledků zjištěno u trestných činů podle § 242 tr. zák., a sice 86,4 % z celkového jejich počtu 86; nejnižší u trestných činů podle § 231 tr. zák., a to 55,5 % z celkového počtu 40 případů.

b) Časový odstup rekognice od prvního vnímání objektu — výsledek rekognice

Časový odstup od doby prvního vnímání do provedení rekognice byl sledován v deseti časových úsecích a výsledek rekognice v šesti logických kategoriích.

Kategorický pozitivní výsledek „jistě poznala“ značně převládá ve všech sledovaných časových úsecích, a to jak ve vztahu k celkovému procentu takových výsledků (76,2 %), tak i v jednotlivých sledovaných časových úsecích. Tento výsledek činí z celkového počtu „jistě poznala“ v časovém úseku:

do šesti hodin	63,6 %	od 1 do 3 týdnů	74,5 %
do 12 hodin	88,9 %	od 4 do 6 týdnů	69,6 %
do 24 hodin	87,5 %	od 7 do 12 týdnů	80,5 %
od 1 do 3 dnů	13,0 %	od 3 do 6 měsíců	83,1 %
od 4 do 7 dnů	81,8 %	více než 6 měsíců	60,7 %

Zbývající výsledky rekognic (tj. 23,8 %) se jak procentuálně, tak v absolutních číslech rozpadají do statisticky málo významných skupin, které zde neuvádíme. Určitou výjimku tvoří téměř polovina procent případů „nepoznala“ v časovém úseku „více než 6 měsíců“.

Výzkumem se potvrdilo, že samotný fakt uplynutí delší doby od původního vnímání objektu do jeho znovupoznávání není překážkou při dosažení pozitivních výsledků rekognice. Z psychologického hlediska lze najít argumenty pro toto zjištění. Především je třeba brát v úvahu, že ztotožňující osoba (poškozený, jiný očitý svědek) bývá zpravidla krátce po činu, tj. po vnímání pachatele trestného činu, vyslýchána k okolnostem trestného činu, tedy i k popisu pachatele. Tím se upevňuje obraz pachatele ve vědomí ztotožňující osoby a pozastavuje přirozený proces zapomínání.

c) Ztotožňující osoba — výsledek rekognice

Význam psychických a fyziologických vlastností a schopností ztotožňující osoby pro výsledek rekognice je nepochybný. Metodami prováděného

výzkumu je však nebylo možno podchytit a hodnotit. Proto tento vztah se týká jen některých ukazatelů, zvláště statistického charakteru a statistickými metodami zpracovatelných.

Ve zkoumaném souboru byli ztotožňujícími osobami v 52,7 % muži a ve 47,3 % ženy. Výsledky rekognice u ztotožňujících mužů jsou v některých ukazatelích lepší než u žen. Z celkového počtu ztotožňujících osob výsledky rekognice v kategorii „jistě poznala“ se vyskytuje u 80 % mužů a u 72,5 % žen. Ženy jsou též ve větším počtu případů nejisté (9,7 %) při označování objektu rekognice oproti mužům, u kterých je toto procento jen 3,5. Ostatní výsledky rekognic jsou přibližně stejné u mužů i žen.

Vynecháme-li věkové kategorie ztotožňujících osob statisticky málo významné (do 6 let — 2 osoby; od 70 do 80 let — 11 osob a nad 80 let — 1 osoba), pak lze konstatovat, že kategorický pozitivní výsledek „jistě poznala“ je nejvyšší u věkové skupiny 6—10 let (81,3 %) a nejnižší u věkové skupiny 15—18 let (62,5 %). Statisticky významný je tento ukazatel u věkové skupiny 21—40 let (79,6 %), neboť toto vysoké procento (celkový průměr „jistě poznala“ je 76,3 %) se týká značného počtu ztotožňujících osob, a sice 150. Ve zbývajících věkových skupinách hodnota tohoto ukazatele se pohybuje od 7,9 % do 76,2 %, což lze pokládat též za dosti vysoký průměr. Z těchto statistických poznatků nelze však činit obecný závěr o jednotlivých věkových kategoriích osob, neboť v závislosti na druhu trestného činu bývají u osob různých věkových kategorií různé podmínky vnímání osob a věcí, které jsou pak ztotožňovány znovupoznáním. Např. právě u věkové skupiny 6—10 let, kde bylo zaznamenáno nejvyšší procento (81,3 %) jistých znovupoznání, bývají podmínky vnímání pachatele velmi příznivé, neboť se jedná převážně o mravnostní trestné činy (pohlavní zneužívání aj.).

Postavení ztotožňujících osob (převážně poškození a jiní očití svědkové) se ukazuje též jako faktor ovlivňující výsledek rekognice. Při provádění výsledku poškozených osob lze počítat s jistou jejich zaujatostí vůči zadrženým podezřelým osobám a obviněným, a to v důsledku způsobené újmy, bolesti apod. Při provádění rekognice je toto nebezpečí minimální nebo odpadá, neboť ztotožňující poškozená osoba buď popíše znaky pachatele a v souladu s nimi ho znovu pozná, anebo nikoli. Proto s výjimkou případů spáchání trestného činu krivého obvinění podle § 174 tr. zák. určitá zaujatost ztotožňující osoby, která byla trestným činem poškozena, by se mohla projevit při rekognici jen výsledkem „nejisté poznala“. Tento ukazatel je však malý.

3. Podmínky vnímání a popis objektů rekognice poškozenými a svědky

U ztotožňujících poškozených byly podmínky pozorování hodnoceny jako „výborné“ u 66,6 % případů, u svědků jen 28,3 %; jako „dobré“ u poškozených jen ve 24,5 % případů, kdežto u svědků ve 49,3 %; jako „špatné“ u poškozených v 8,7 % případů, u svědků v 18,8 % případů.

Rozdílnost v podmínkách pozorování se odrazila pochopitelně i v popisu vnímaných objektů. Ztotožňující osoby uvedly popis: výborný (poškození — 57,9 %, svědkové — 30,7 %), kusý (poškození — 22,7 %, svědkové — 41,4 %) a nedostatečný (poškození — 8,5 %, svědkové — 16,4 %). To se promítlo též ve výsledcích rekognice.

Výsledek rekognice „jistě poznala“ činí u poškozených 79,3 %, u ostatních svědků 69,3 %. Naopak výsledek „nejistě poznala“ je u poškozených 5,9 % a u ostatních svědků 8 %. Výsledek „nepoznala“ činí u poškozených 10,9 % a u ostatních svědků 14,7 %. Výsledek „chybně poznala“ je u poškozených 1,5 % a u ostatních svědků 4,7 %.⁶⁸

4. Objekt rekognice — výsledek rekognice

Tento vztah se ukázal jako významný jen u dvou kategorií objektů, a to u osob a u věcí movitých. U ostatních sledovaných objektů nelze činit žádné závěry, neboť jejich procentuální zastoupení je ve sledovaném souboru velmi nepatrné (10 mrtvol, 2 nemovitosti a 1 zvíře), i když u těchto objektů výsledek „jistě poznala“ je stoprocentní.

Největší procento kategoricky pozitivního výsledku „jistě poznala“ bylo zjištěno u movitých věcí, a sice 86,8 %. Je však třeba vzít v úvahu, že movité věci v celkovém souboru reprezentují jen 7,6 % a kromě toho, že z jejich celkového počtu se v 93,1 % jednalo o věci, které ztotožňující osoba dobře znala před spácháním trestného činu. Z 9 případů rekognice movitých věcí pozorovaných v souvislosti se spáchaným trestným činem byl v 6 případech výsledek kategoricky pozitivní a ve 3 případech nebyla věc ztotožňující osobou poznána.

Za zajímavý považujeme poznatek, že způsob předvádění osob (in natura nebo podle fotografie) je z hlediska výsledků rekognice málo významný. Výzkum totiž ukázal jen nepatrné rozdíly ve výsledcích těchto dvou způsobů ukázání osob při rekognici. Kategoricky pozitivní výsledek činí u rekognice osob podle fotografie 77,3 % a u osob „in natura“ 73,3 %. Tedy výsledek „jistě poznala“ byl u rekognicí osob podle fotografií dokonce o 4 % vyšší než u rekognicí osob ukazovaných in natura. Tento poznatek se zdá být v rozporu s obecně známým tvrzením, že pozitivní výsledek znovupoznání je nadějnější, jsou-li objekty ukázány in natura.

Výsledek „nejistě poznala“ tvoří 7,1 % u rekognice osob podle fotografie, 7,5 % u rekognice osob in natura. Výsledek „nepoznala“ činí u rekognice osob podle fotografie 12,8 %, u rekognice osob in natura 12,1 %, výsledek „chybně poznala“ činí u rekognice osob podle fotografie 2,1 % a u rekognice osob in natura 2,9 %.

5. Podmínky a popis ztotožňovaných objektů — výsledek rekognice

Výsledků rekognice „jistě poznala“ bylo dosaženo v 62 % případů, kdy podmínky pozorování byly velmi dobré, a jen v 28,8 % případů, kdy podmínky pozorování byly jen dobré. Špatné podmínky pozorování nejsou vždy absolutní překážkou dosažení pozitivního výsledku rekognice. O tom svědčí zjištění, že v 8,2 % případů ztotožňující osoba „jistě poznala“ ztotožňovaný objekt původně vnímaný za špatných podmínek.

Význam podmínek pozorování dokazuje i zjištění, že v případě, byli-li objekt rekognice pozorován za velmi dobrých podmínek, ztotožňující osoba jej pak „nejistě poznala“ jen ve 27,3 %, zatímco při pozorování za dobrých podmínek toto procento činí 39,4.

Byl-li objekt pozorován za „velmi dobrých“ podmínek, ztotožňující osoba jej pak „jistě poznala“ v 84,4 %, „nejistě poznala“ v 3,3 % a „nepoznala“ jen v 8,1 %.

Byl-li objekt pozorován za „dobrých“ podmínek, pak v 70,7 % byl ztotožňující osobou „jistě poznán“, v 8,7 % „nejistě poznán“ a ve 14 % „nepoznán“.

Když byl objekt pozorován za „špatných“ podmínek, byl „jistě poznán“ jen v 53,6 %, „nejistě poznán“ v 19,6 % a „nepoznán“ ve 23,2 %.

Výsledky výzkumu ukázaly přibližně stejnou závislost mezi popisem ztotožňovaného objektu a výsledkem rekognice. Při „velmi dobrém“ popisu objektu jej ztotožňující osoba v 84,6 % případů „jistě poznala“, ve 4,7 % „nejistě poznala“ a v 7,3 % „nepoznala“. V případech, kdy popis byl jen „kusý“, ztotožňující osoba objekt „jistě poznala“ v 68,1 %, „nejistě poznala“ v 7,2 % a „nepoznala“ v 18,1 % případů. Byl-li popis objektu „nedostatečný“, ztotožňující osoba jej „jistě poznala“ v 67,3 %, „nejistě poznala“ ve 13,5 % a „nepoznala“ v 11,5 % případů.

Výzkum kromě toho ukázal, že pokud se týká otázek hodnocení výsledků rekognice, vyšetřovací spisy obsahují buď jen obecná konstatování, nebo neobsahují dostačující informace potřebné pro posouzení této otázky. Proto následující úvahy o hodnocení výsledků rekognice je třeba brát s jistou rezervou nebo jako neúplné.⁶⁹

(2) Problematika hodnocení výsledků rekognice byla zkoumána ve třech hlavních směrech:

1. Ve vztahu k postoji rekognované osoby k výsledkům rekognice

Výzkumem byl sledován ukazatel, zda pozitivní výsledek rekognice živých osob ovlivnil postoj rekognované osoby tak, že se ke spáchání trestného činu doznala plně nebo částečně. Bylo zjištěno, že ve 48 případech (tj. 15,7 % z celkového počtu 306 rekognovaných živých osob) vedl pozitivní výsledek rekognice ke změně postoje rekognovaného ke vznesenému obvinění v tom směru, že se doznal k inkriminovanému činu.

Další ukazatel výzkumu byl zaměřen na zjištění případů, kdy výsledek rekognice neovlivnil postoj rekognovaného. Tento výsledek byl zjištěn ve 156 případech (tj. 51 %). Ukázalo se však, že tento ukazatel nebyl dosti detailizován. V praxi se vyskytuje dosti případů, kdy výsledek rekognice, přestože se postoj rekognovaného nemění, je důležitý pro dokazování. Jsou to případy, kdy cílem rekognice není zjištění nových důkazů, nýbrž prověrka důkazů již existujících. Může jít o případy, kdy se rekognovaná osoba již doznala k účasti na vyšetřované události a výsledek rekognice tuto skutečnost jen potvrdí, přičemž postoj rekognovaného zůstal týž. Značný je však i počet případů, kdy ze spisu nelze zjistit, zda po provedení rekognice se změnil nebo nezměnil postoj rekognovaného ke vznesenému obvinění. Ve 102 případech, tj. v 33,3 %, nebylo možno ze spisu zjistit odpověď na tuto otázku.

2. Ve vztahu k některým otázkám hodnocení výsledků rekognice vyšetřovatelem

Výzkum 5 ukazatelů této skupiny byl zaměřen zejména na zjištění některých komponentů činnosti vyšetřovatele při hodnocení výsledků rekognice a jen v menší míře na zjištění hodnocení důkazního významu výsledků rekognice v trestní věci. Přitom 2 ukazatelé směřovali ke zjištění prvků činnosti vyšetřovatele, vytvářejících premisu pro správné hodnocení výsledků rekognice, a 3 ukazatelé ke zjištění jednotlivých prvků činnosti vyšetřovatele při hodnocení těchto výsledků.

K prvním dvěma patřili ukazatelé směřující ke zjištění:

a) Zda vyšetřovatel provedl hodnocení podmínek vnímání objektu rekognice a dostatečnosti jeho popisu. Ze zkoumaných spisových materiálů vyplývá, že touto činností se vyšetřovatel zabýval ve 320 případech, to je 64 %. Ve zbývajících případech nebylo možno zjistit informaci o této činnosti vyšetřovatele.

b) Zda vyšetřovatel provedl hodnocení věrohodnosti ztotožňující osoby. Závěry k této otázce byly učiněny ze zjištění, obsažených v protokolech o výpovědích ostatních svědků o způsobu života ztotožňující osoby, o jejím

vztahu k práci atd. a zejména z chybějících (v návrhu na konečné opatření) údajů o zamítnutí výsledků rekognice vyšetřovatelem z důvodů nevěrohodnosti ztotožňující osoby. Ukázalo se, že tuto činnost vyšetřovatelé vyvíjejí v absolutní většině (86,9 %) případů rekognice.

Výsledky výše uvedené hodnotící činnosti vyšetřovatele vytvářejí premisu pro další jeho činnost, která byla sledována v dalších třech ukazatelích:

a) zda vyšetřovatel provedl hodnocení souladu mezi popisem objektu rekognice a jeho skutečnými znaky. Bylo zjištěno, že touto činností se vyšetřovatelé zabývali jen ve 162 případech (32,4 %);

b) zda vyšetřovatel provedl hodnocení souladu znaků, podle kterých byl objekt znovu poznán, se znaky popsanými ztotožňující osobou. Tuto činnost provedli vyšetřovatelé jen ve 121 případech, tj. 24,2 %. Je však třeba přihlédnout k tomu, že u tohoto ukazatele je nutno odečíst 67 případů (tj. 13,4 %) z počtu případů „nelze zjistit“. Jedná se o případy, kdy tato hodnotící činnost „nepřichází v úvahu“, neboť výsledkem rekognice bylo, že ztotožňující osoba objekt rekognice „nepoznala“ nebo jeho poznání „jistě vyvrátila“;

c) zda vyšetřovatel provedl hodnocení výsledků rekognice jejich porovnáním s jinými důkazy. S určitou výhradou (viz dále) zkoumáním návrhů na konečné opatření bylo zjištěno, že tento požadavek zákona (§ 2 odst. 6 tr. ř.) vyšetřovatelé dodržují v 95 % zkoumaných případů rekognice.

3. Ve vztahu k celkovému hodnocení výsledků rekognice vyšetřovatelem nebo soudem

Jedná se o širokou otázku procesního charakteru, a proto nebyla sledována zvláštním statistickým ukazatelem. Studium návrhů vyšetřovatelů na konečné opatření a v nevelkém počtu případů i rozsudků bylo zjištěno, že celkové hodnocení výsledků rekognice i jiných úkonů se provádí v obecné poloze formou souhrnného odkazu na jejich výsledek, např. formulacemi: „Výše uvedená činnost pachatele je dokázána výpovědí svědků A, B, atd., výsledkem rekognice, rekonstrukce...“

Vyskytly se i případy, kdy soud stejně obecnými formulacemi bez specifikace vady úkonu zamítl výsledek rekognice provedené v přípravném řízení. Jako příklad může sloužit následující citát z jednoho rozsudku: „Pokud jde o tvrzení svědků R., K. a B., kdy označili podle předložených fotografií jako pachatele obžalovaného, pak tento důkaz vzhledem k nedodržení správného postupu při rekognici je za těchto okolností zcela nepoužitelný.“ V další části rozsudku není uvedeno, v čem konkrétně spočívalo nedodržení správného postupu při rekognici. Naopak studiem vyšetřovacího spisu bylo zjištěno, že byla dodržena jak ustanovení trestního řádu, tak i kriminalistická doporučení pro přípravu a provádění rekognice.

§ 2. TEORETICKÝ ZÁVĚR K PROBLEMATICE HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ REKOGNICE

Hodnocení výsledků rekognice spočívá v tom, že vyšetřovatel přisuzuje získanému důkazu určitou hodnotu z hlediska jeho závažnosti, zákonnosti a věrohodnosti. Z hlediska závažnosti posuzuje vyšetřovatel upotřebitelnost důkazu pro zjišťování skutkového stavu věci. Při hodnocení zákonnosti důkazu zkoumá vyšetřovatel, zda byl důkaz získán v souladu s ustanovením § 93 odst. 2 tr. ř. Věrohodnost výsledku rekognice konstatuje vyšetřovatel tehdy, má-li tímto úkonem získaný důkaz vlastnost svědčící o tom, že informace jím zprostředkovaná je pravdivá, tj. že jím získaný poznatek odpovídá objektivní skutečnosti.

Při dokazování v trestním řízení pomocí jednotlivých důkazních prostředků musí být vždy nějaká osoba či nějaký jiný hmotný substrát jako nositel důkazu. Při rekognici je nositelem důkazu ztotožňující osoba a důkazem její prohlášení (výpověď) o výsledku právě uskutečněného znovupoznání nějaké osoby nebo věci. Na rozdíl od výsledku musí být u rekognice vždy ještě další osoby (ztotožňovaná osoba a osoby přivzaté) nebo věci (ztotožňovaná věc a přivzaté věci). Bez těchto osob a věcí je rekognice neproveditelná, neboť jako úkon, jenž je založen na znovupoznávacím psychickém procesu člověka, vyžaduje nové vnímání.

Při hodnocení výsledků rekognice vychází vyšetřovatel i ostatní orgány činné v trestním řízení:

1. z výpovědi ztotožňující osoby při předchozím výsledku, především z popisu znaků dříve vnímaného objektu, jehož totožnost má být zjištěna znovupoznáním, ale též ze zjištěných podmínek vnímání, časového odstupu od vnímání apod.;

2. z výpovědi ztotožňující osoby při rekognici, zejména z toho, podle jakých znaků znovu poznala ztotožňovaný objekt;

3. z porovnání znaků hledaného objektu, uvedených v předchozím výsledku, se znaky, podle nichž ztotožňující osoba při rekognici ztotožňovaný objekt znovu poznala;

4. z porovnání popsanych znaků hledaného objektu, jakož i znaků, podle nichž ztotožňující osoba objekt znovu poznala, se skutečnými znaky ztotožňovaného objektu;

5. z porovnání důkazu získaného rekognicí s jinými důkazy v dané trestní věci;

6. z poznatků o ztotožňující osobě, z její věrohodnosti.⁷⁰

V žádném případě tedy nepostačuje vycházet jen z toho, s jakou jistotou ztotožňující osoba ztotožňovaný objekt označí, anebo z toho, že ztotožňující osoba objekt znovu poznala opakovaně. Především se musí prověřovat a hodnotit, zda ztotožňující osoba znovu poznala osobu nebo věc podle těch

znaků, které dříve popsala. V některých případech se vyšetřovatelé chybně spokojují jen s prohlášením ztotožňující osoby, že objekt znovu poznává, a neptají se, podle jakých znaků.

Při hodnocení výsledků rekognice lze dospět k závěru, že jsou nepochybně věrohodné či nevěrohodné anebo jen částečně věrohodné, tj. věrohodné v určitém stupni. Stupeň věrohodnosti výsledků rekognice je relevantní při průběžném hodnocení důkazů. „Je-li důkaz zcela nevěrohodný, nebude třeba doplňovat dokazování dalšími důkazy ohledně věrohodnosti takového důkazu. Je-li však důkaz alespoň částečně věrohodný, bude třeba provést další důkazy. V konečném hodnocení důkazů, které se provádí na závěr řízení, se však může hodnocení důkazu po stránce jeho věrohodnosti projevit jen tak, že důkaz je věrohodný nebo že není věrohodný. Částečná věrohodnost, resp. nevěrohodnost vyjádřená ať zlomky nebo procenty nemá místa, protože nemá význam.“⁷¹ Částečně věrohodný poznatek nelze v žádném případě považovat za objektivně pravdivý a nemůže být tedy řádným podkladem pro vnitřní přesvědčení. Takový poznatek není v souladu s objektivní skutečností, není jejím poznáním a není tedy důkazem.

Podle Fialy⁷² se poznatky vyšetřovatele, resp. prokurátora, stávají v řízení před soudem jen tvrzeními o skutečnosti. Soud totiž není vázán poznatky orgánů činných v přípravném řízení, neboť jen on je orgánem příslušným pro nalézací řízení.

S poznatky o výsledcích rekognicí se však soud zpravidla seznamuje zprostředkovaně přes přípravné řízení trestní vzhledem k tomu, že rekognice II je úkon neopakovatelný. Rekognice tedy vyžaduje výjimku ze zásady bezprostřednosti při provádění důkazů analogicky, jako je tomu např. u některých výsledků (např. § 211 tr. ř.).

Domníváme se též, že výsledky identifikace osob a věcí rekognicí se nemohou hodnotit týmiž kritérii, jako výsledky znaleckých identifikací. Nelze tedy při hodnocení výsledků rekognice požadovat jednoznačně komplex identifikačních znaků, který je neopakovatelný u jiného objektu téhož druhu.

„Proto při posuzování počtu, druhu a charakteru identifikačních znaků pro účely hodnocení věrohodnosti výsledků rekognice je sice třeba vycházet z toho, že větší počet znaků a zejména znaků řídce se vyskytujících je cennější než malý počet znaků a znaků běžně se vyskytujících, ovšem nelze mít zato, že při nesplnění podmínky komplexu neopakovatelných individuálních znaků je nemožné učinit závěr o věrohodnosti zjištění totožnosti znovupoznáním. Takový názor by znamenal nepochopení a negaci gnozeologických a psychologických základů institutu rekognice, zkušeností kriminalistické praxe a deformaci tohoto důkazního prostředku.

Na základě principu volného hodnocení důkazů záleží jen na orgánu činném v trestním řízení, zda dospěje k poznatku o zjištění totožnosti iden-

tifikovaného objektu a ve které fázi procesu dokazování. Volné hodnocení důkazů neznamená přípustnost libovolných závěrů, nýbrž naopak závěrů, které logicky vyplývají z celého procesu dokazování. Nedospěje-li vyšetřovatel při hodnocení výsledků rekognice k takovým poznatkům, je třeba mít za to, že totožnost objektu nebyla ani zjištěna, ani vyvrácena.⁷³

§ 3. DŮKAZNÍ VÝZNAM VÝSLEDKŮ REKOGNICE

V praxi se vyskytuje nejčastěji rekognice obviněného poškozeným a jiným očitým svědkem. Důkaz získaný při rekognici je důkazem osobním, neboť vychází vždy od osob, zpravidla od svědků.

Důkaz získaný při rekognici je vždy důkazem původním, neboť prvotní zdroj (očitý svědek) předává informaci o výsledku znovupoznání přímo vyšetřovateli. Mezi původním zdrojem zprávy (očitým svědkem) a vyšetřovatelem nesmí být žádný mezitímní nositel informace. Důkaz získaný při rekognici nemůže být nikdy důkazem odvozeným.

Důkaz získaný rekognicí může být důkazem přímým (je ztotožněna osoba, kterou ztotožňující osoba viděla přímo páchat trestný čin) i nepřímým (je ztotožněna osoba, kterou ztotožňující osoba viděla na místě činu přibližně v době, kdy byl spáchán trestný čin). Přímý důkaz je tehdy, když dokazovaná skutečnost (např. spáchání trestného činu) přímo vyplývá z důkazu, např. ze znovupoznání osoby. O nepřímý důkaz jde tehdy, když dokazovaná skutečnost (např. spáchání trestného činu) se vyvozuje z důkazu, např. ze znovupoznání osoby, nikoli přímo, ale přes jinou, vedlejší skutečnost (byla viděna na místě činu).

Důkaz získaný rekognicí může být důkazem usvědčujícím (je ztotožněna osoba, kterou ztotožňující osoba viděla páchat trestný čin) nebo ospravedlňujícím, vyvíňujícím (je ztotožněna osoba, kterou ztotožňující osoba viděla v době spáchání trestného činu na zcela jiném, vzdáleném místě, tj. má alibi).

Důkaz získaný rekognicí může být i více stupňovým důkazem, např. přímým usvědčujícím důkazem, že znovupoznaná osoba byla v době spáchání trestného činu na místě činu, a nepřímým usvědčujícím důkazem, že spáchala trestný čin.

Různé názory jsou v kriminalistické literatuře na důkazní význam pravděpodobných výsledků rekognice. Neztotožňujeme se s názory těch autorů, kteří pravděpodobné výsledky rekognice (i pravděpodobné závěry znalců) považují za nepřímé důkazy. Domníváme se, že v přípravném řízení jsou důležitým indiciálním faktorem ve vědomí vyšetřovatele, v jeho myšlení ve formě vyšetřovacích verzí i v další vyhledávací činnosti operativně pátracích pracovníků.

§ 4. DŮSLEDKY PORUŠENÍ PŘEDEPSANÉHO PROCESNÍHO POSTUPU PŘI REKOGNICI

V praxi se vyskytují při provádění rekognice vady nepodstatné i podstatné, a proto se domníváme, že je vhodné zabývat se otázkou důsledků porušení předepsaného procesního postupu při rekognici. Vycházíme z významné Růžkovy práce, v níž provádí aplikaci obecných úvah o vadách řízení na výpověď.⁷⁴ Na tuto práci můžeme dobře navázat, neboť i rekognice je de lege lata formou výsledku.

Je-li ztotožňující osobou obviněný, považujeme za podstatné vady rekognice tyto postupy:

1. donucení obviněného ke ztotožnění osob a věcí, neboť § 91 tr. ř. zakazuje jeho donucení k výpovědi;

2. není-li obviněnému objasněno, proč má nějakou osobu nebo věc ztotožňovat znovupoznáním, tj. jaká je souvislost tohoto úkonu se vzneseným či sděleným obviněním (odvozujeme od § 92 odst. 1 tr. ř.);

3. není-li obviněný poučen o svých právech (§ 92 odst. 1 tr. ř.);

4. položení obviněnému kapciózní nebo sugestivní otázky, která může zpochybnit objektivnost výsledků rekognice;

5. není-li obviněnému poskytnuta možnost, aby si přečetl protokol o rekognici, nebo je-li odmítnuta jeho žádost, aby mu byl protokol přečten;

6. ztotožňují-li při rekognici tutéž osobu či věc současně dva či více obviněných.

Je-li ztotožňující osobou svědek, považujeme za podstatné vady rekognice tyto postupy:

1. svědek nebyl poučen o právu odepřít znovupoznání osoby nebo věci, o zákazu znovupoznání, o tom, že je povinen vypovídat pravdivě o výsledku znovupoznání a nic nezamlčovat, o trestních následcích křivé výpovědi;

2. svědku byly kladeny kapciózní nebo sugestivní otázky;

3. ztotožňování těchže osob nebo věcí současně dvěma či více svědky. I když u výsledku svědka trestní řád současný výsledek dvou či více svědků nezakazuje, domníváme se, že u rekognice, která je úkonem neopakovatelným, je třeba trvat na tom, aby s každým svědkem byl proveden oddělený znovupoznávací akt.

Jinak všechny ostatní shora uvedené podstatné vady rekognice jsou analogické jako u jiných forem výsledku a opírají se o tatáž ustanovení trestního řádu, neboť rekognice je de lege lata formou výsledku.

Tím však není ještě otázka všech možných, a také v praxi se vyskytujících vad rekognice osob a věcí vyčerpána. Možnosti dalších vad vyplývají ze specifik rekognice, z nedostatečnosti její trestněprocesní úpravy i z nerespektování doporučení, která vědecky zdůvodňuje kriminalistika.

Uvádíme tyto další vady a vyjadřujeme své stanovisko, které z nich považujeme za vady podstatné. Pro zjednodušení se omezujeme jen na případ, kdy je ztotožňující osobou svědek, neboť tyto rekognice jsou v praxi nejčastější.

Za podstatné vady provádění důkazu rekognicí považujeme ještě tyto postupy:

1. Před rekognicí není proveden výslech budoucí ztotožňující osoby, v němž má tato osoba popsat osobu nebo věc, která má být ztotožněna. Tuto vadu považujeme za podstatnou, protože je nedodržením důležitého ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř. a § 104 tr. ř., které zajišťuje možnost prověření věrohodnosti výsledků rekognice porovnáním předem získaného popisu se znaky, podle nichž byla osoba nebo věc znovu poznána.

2. Celkový počet objektů ukázaných při rekognici je nižší než tři. Tuto vadu považujeme za podstatnou, protože znamená nedodržení ustanovení § 93 odst. 2 tr. ř. (ve vztahu k § 104 tr. ř.), které předpisuje, aby ztotožňovaná osoba nebo věc byla zpravidla ukázána mezi „několika“ osobami nebo věcmi. Výjimka je, jak se uvádí v kriminalistické literatuře, u mrtvol a unikátních předmětů, které se ztotožňují bez přivzetí dalších objektů. Nedodržení tohoto ustanovení, např. ukázání samotné rekognované osoby nebo věci, je de facto formou sugestivního ovlivnění ztotožňující osoby a nezabezpečuje věrohodný výsledek úkonu, protože ztotožňující osoba nebyla postavena před úkol porovnávat svou paměťovou stopu s ukázanými objekty a volit jeden z nich na základě jeho znovupoznání.

3. Přivzaté objekty nejsou stejného druhu, tj. při rekognici živé osoby nejsou přivzaty osoby shodné v obecných znacích a při rekognici věci nejsou přivzaty věci stejného druhu. Jde o porušení § 93 odst. 2 tr. ř., který požaduje, aby ztotožňovaná osoba nebo věc byla zpravidla ukázána mezi několika osobami nebo věcmi „stejného druhu“. Tento předpis tedy též zabezpečuje vyloučení sugestivního ovlivnění ztotožňující osoby a věrohodný výsledek rekognice.

4. Před rekognicí byla již provedena rekognice anebo operativní znovupoznání téhož objektu toutéž ztotožňující osobou. Vzhledem k tomu, že rekognice je de lege lata formou výslechu, mělo by být opakování přípustné. Psychologické a gnozeologické aspekty tohoto úkonu však opakování rekognice II pro účely dokazování v trestním řízení nepřipouštějí. V praxi se sice mohou vyskytnout ojedinělé případy, kdy bude nezbytné rekognici opakovat, vždy však bude třeba pečlivě ji připravit a kriticky hodnotit její výsledky (blíže viz o opakovatelnosti rekognice v § 4 hlavy IV).

Zda je opakování rekognice podstatnou vadou dokazování či nikoli, je třeba posuzovat případ od případu. Zcela evidentní je, že obecně nelze

vady rekognice odstranit jejím opakováním, jako je to možné u některých vad výslechu.

Za podstatnou vadu považujeme takovou vadu, která zpochybňuje věrohodnost výsledku rekognice, tj. vyvolává pochybnosti, že byla zjištěna objektivní pravda.

Není-li při rekognici dána ztotožňované osobě možnost, aby si sama zvolila místo (pořadí) ve skupině přivzatých osob, nejedná se o vadu řízení, neboť § 93 odst. 2 tr. ř. tento postup nepředepisuje. Kriminalistika však tento postup doporučuje, protože přispívá k zajištění věrohodných výsledků rekognice a též k ochraně oprávněných zájmů obviněného.

Není-li výsledek rekognice, ať již pozitivní či negativní, sdělen ztotožňující osobou v přítomnosti ztotožňované osoby, nelze tento postup pokládat za vadu řízení, neboť trestní řád sdělení výsledku rekognice v přítomnosti ztotožňované osoby výslovně nepožaduje. Logicky se však předpokládá, že ztotožňující osoba zpravidla sdělí výsledek znovupoznání v přítomnosti skupiny osob, tedy i ztotožňované osoby. Jsou-li však opodstatněné důvody, např. strach ztotožňující osoby, lze vyslechnout prohlášení ztotožňující osoby až po odvedení skupiny osob (blíže viz § 3 hlavy IV).

Domníváme se, že je přípustné i provedení skryté rekognice, jsou-li opodstatněné důvody (blíže viz § 3 hlavy VI). Provedení skryté rekognice není v rozporu s § 93 odst. 2 tr. ř., neboť jsou při ní dodržena všechna jeho ustanovení. Že rekognovaná osoba o úkonu neví, nemůže být na závalu, neboť nejde o její výsledek, nýbrž o výsledek (de lege lata) ztotožňující osoby. Máme zato, že skrytě lze provést rekognici i tehdy, lze-li očekávat negativní výsledek rekognice, který by posílil obviněného v jeho dosavadním postoji ke vznesenému obvinění. Vyšetřovatel nemá povinnost seznamovat ho ihned o každém získaném důkazu v průběhu vyšetřování. Vycházíme z toho, že při skryté rekognici není obviněný účastníkem úkonu a nepodpisuje protokol o rekognici. V takovém případě je však zvláště žádoucí, aby o konání úkonu byl vyrozuměn obhájce obviněného a aby byly přivzaty osoby na věci nezúčastněné. Doporučujeme předem informovat i dozorového prokurátora.

Pokud jde o experimentální způsob provedení znovupoznání s využitím spontánní reakce ztotožňující osoby, tj. úkon, o jehož konání neví ani ztotožňovaná osoba, ani ztotožňující osoba, je posouzení jeho charakteru složitější. Odborná literatura, zejména v NDR, ukazuje přednosti tohoto znovupoznání v některých situacích (blíže viz § 2 hlavy VI). Domníváme se však, že v našich podmínkách nejde o rekognici podle § 93 odst. 2 tr. ř., neboť nelze hovořit o výslechu tehdy, není-li osoba předem seznámena s předmětem výslechu a poučena o svých právech a povinnostech (máme na mysli dobu do proběhnutí spontánní reakce). Po spontánní reakci je sice možno ztotožňující osobu seznámit s předmětem výslechu a poučit ji

o jejich právech a povinnostech, ale již nepůjde o výpověď při rekognici (§ 93 odst. 2 tr. ř.), nýbrž o normální výpověď, v níž bude uveden výsledek experimentálního spontánního znovuzpoznání.

ZÁVĚR

Tato práce na základě analýzy dostatečně reprezentativních vzorků odráží současné názory pracovníků orgánů činných v trestním řízení na využití rekognice osob a věcí při dokazování v trestním řízení i současnou odbornou úroveň práce orgánů činných v trestním řízení, zejména vyšetřovatelů VB, při přípravě a provádění rekognice.

Analýza názorů pracovníků praxe a studium vyšetřovacích spisů nám umožnily zobecnit dosavadní úroveň praxe, pokud jde o tento vyšetřovací úkon, ukázat poznatky formou statistických údajů i slovním rozбором a dokreslit vyhodnocením řady praktických případů. Poznatky z praxe jsme porovnávali s vědecky odůvodněnými doporučeními našich i zahraničních kriminalistů a procesualistů, odhalovali pozitivní a negativní stránky praktických postupů a snažili se hledat a navrhopat postupy, které optimálně vedou ke zjištění objektivní pravdy a upevňování režimu socialistické zákonnosti. Přitom jsme se neomezili jen na rekognici jako trestněprocesní úkon, nýbrž i jako specifickou metodu kriminalistické praktické činnosti, využívanou v předprocesním stadiu odhalování a objasňování kriminality.

Pro praxi orgánů činných v trestním řízení vyplývají ze získaných poznatků tyto závěry:

1. Výslech budoucí ztotožňující osoby je třeba provádět velmi pečlivě a důsledně, aby byl získán co nejvýstižnější popis osoby nebo věci, která má být ztotožněna znovupoznáním. Týká se to nejen popisu vnějších znaků objektu, nýbrž u živých osob i znaků hlasu a řeči, resp. i dynamických znaků.

2. Poučení ztotožňující osoby i ztotožňované osoby má spočívat nejen v poučení podle příslušných ustanovení trestního řádu, nýbrž i v instruktaži, jak se mají osoby chovat, aby nebyl zmařen důkaz rekognicí.

3. U přivzatých objektů je třeba respektovat potřebný stupeň jejich shodnosti s objektem rekognovaným. U živých přivzatých osob se vyžaduje jejich podobnost v obecných znacích s rekognovanou osobou i podobnost v tom specifickém znaku, který byl ztotožňující osobou předem popsán a který rekognovaná osoba skutečně má. Zvláště pozornost je třeba věnovat shodě osob zdánlivým věkem.

4. Ve všech případech rekognice živých osob je vhodné dát ztotožňované osobě možnost volby místa mezi přivzatými osobami i pořadového čísla.

5. Opakování znovupoznávacího aktu při téže rekognici provádět jen tehdy, jsou-li pro tento postup důvody, např. ztotožňující osoba měla v souvislosti s trestným činem špatné podmínky pro vnímání pachatele, při výsledku ho nedostatečně popsala, před rekognicí projevila nejistotu, že pachatele znovu pozná apod. Nelze se domnívat, že zejména opakovaným potvrzením těchto výsledků rekognice se prohlubuje jejich věrohodnost, neboť rozhodujícím kritériem jejich věrohodnosti je shoda znaků, které ztotožňující osoba dříve popsala, se znaky, podle kterých objekt znovu poznala.

6. Mělo-li nebo mohlo-li mít pozadí vliv na původní vnímání objektu, je vhodné, někdy i nezbytné, aby rekognice objektu byla provedena na původním místě za shodných podmínek.

7. Provádí-li se rekognice objektu po dlouhé době od jeho původního vnímání i od té doby, kdy ztotožňující osoba objekt popsala, je vhodné přípustným způsobem oživit paměť ztotožňující osoby před rekognicí, např. tím, že se ztotožňující osoba znovu pokusí popsat objekt, nebo tím, že se jí přečte ta část její původní výpovědi, kde sama objekt popsala.

8. Při přípravě rekognice je nutné vzít v úvahu všechna identifikační pole (vnější znaky, znaky hlasu a řeči aj.), k nimž byl ztotožňující osobou dán popis objektu a podle nichž je schopna objekt znovu poznat. Doporučuje se provádět při téže rekognici odděleně znovupoznávací akt podle hlasu a řeči od znovupoznávacího aktu podle vnějších znaků.

9. Ad hoc je třeba zvažovat účelnost rekognice a nezaměňovat ji s jinými vyšetřovacími úkony, zejména s prověrkou a upřesněním výpovědi obviněného na místě.

10. Je třeba rozlišovat rekognici I, která je opakovatelná, od rekognice II, která je pro účely dokazování v trestním řízení v podstatě neopakovatelná. Ukáže-li se potřeba opakovat rekognici II, je vždy nutné náležitě objasnit důvody, respektovat pravidla jejího opakování (zejména přivzetí týchž osob) a kriticky hodnotit její výsledky.

11. Je nezbytné dodržovat doporučený algoritmus rekognice a v protokolu o rekognici, pokud byl její výsledek pozitivní, vždy výslovně uvést, podle jakých znaků ztotožňující osoba objekt znovu poznala.

12. Rozlišovat rekognici jako trestněprocesní úkon a typování pachatele operativním znovupoznáním, např. ve fotoalbu pachatelů aj.

13. Doceňovat možnost sdělení výsledku rekognice v nepřítomnosti ztotožňované osoby, jsou-li pro to vážné důvody, i možnost skryté rekognice a spontánního znovupoznání, a to nejen v rámci operativně pátrací činnosti, nýbrž i v průběhu vyšetřování trestného činu.

14. Při hodnocení výsledků rekognice a jejich důkazního významu sledovat, zda byl porušen předepsaný procesní postup, a v pozitivním případě posoudit, zda důsledek je odstranitelný, tj. zhojitelný či nikoli.

Náš výzkum přinesl i cenné poznatky, jakým směrem orientovat příští výzkum, příští teoretické bádání v této problematice:

1. Bude užitečné experimentální metodou prověřit, zda je skutečně simultánní znovupoznání spolehlivější než znovupoznání sukcesivní, a jaký význam má opakování znovupoznávacího aktu při téže rekognici.

2. Ukazuje se jako potřebné zkoumat blíže vliv účasti obhájce na postoje obviněného i na objektivnost průběhu rekognice a věrohodnost jejích výsledků.

3. Velmi prospěšné by bylo provést analogický empirický výzkum úrovně přípravy a provádění rekognice na úseku vyhledávání trestných činů, resp. i objasňování přečinů. Takto získané poznatky by mohly být brány v potaz i při posuzování opodstatněnosti dosavadních dvou forem přípravného řízení trestního v ČSSR.

De lege ferenda doporučujeme:

1. upravit rekognici nikoli jako formu výslechu, nýbrž jako samostatný trestněprocesní úkon; rekognici II jako úkon v podstatě neopakovatelný;

2. předvídat vnímání i znovupoznání nejen ve zrakové, ale i sluchové, resp. i dalších senzorických oblastech;

3. u rekognice živých osob požadovat přivzetí několika osob podobných v obecných znacích a jen u přivzatých věcí ponechat náležitost několika věcí stejného druhu;

4. reglementovat právo ztotožňované osoby volit si místo mezi přivzatými osobami a obligatorní přítomnost osob na věci nezúčastněných při rekognici II.

POZNÁMKY A ODKAZY NA LITERÁRNÍ PRAMENY

1. Podrobně o této otázce viz Pješčak, J.: *Socialistická kriminalistika*, VŠ SNB, Praha 1979, s. 46 a dále.
2. Pavlov, T.: *Těorijskije otaženijsa*, Moskva 1947, s. 412.
3. Lenin, V. I.: *Filosofskije tětjadi*, Moskva 1947, s. 163.
4. Údaje byly převedeny do 80 slov pevných děrných štítků. Zpracováno na počítači IBM 370 — statistickými programy SPSS. Jedná se o systém programu, určený pro statistickou analýzu dat „Statistical package for the social sciences“, který pro účely vědeckého zpracování sociálních dat pronajal Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV z USA. Systém byl původně vyvinut na Chicagské univerzitě.
5. Slovenské kraje jsou uvedeny souhrnně. Vyšetřovací spisy ze slovenských krajů byly shromážděny a studovány v Bratislavě. Studium spisů v českých krajích bylo prováděno na krajských odborech vyšetřování VB, v hl. městě Praze na jednotlivých OS SNB.
6. Při výzkumu jsme ne vždy sledovali jednotlivé trestné činy podle zvláštní části trestního zákona, ale pokládali jsme za účelné je spojit do větších skupin. Do jedné společné skupiny jsme spojili i trestné činy, které se vyskytly ve zkoumaném souboru jen jednou nebo v počtu statisticky bezvýznamném. Uvádíme je jako „jiné trestné činy“.
7. Do tohoto počtu jsou zahrnuty i případy, kdy subjekt dlouhodobě nebo opakovaně pozoroval objekt rekognice (např. byl vlastníkem odcizených věcí, s pachatelem trestného činu se znal delší dobu „od vidění“ apod.).
8. Pochopitelně kvalitu popisu objektu rekognice podmiňují nejen podmínky pozorování, ale i řada psychologických a jiných vlastností subjektu rekognice. Tyto vlastnosti však z vyšetřovacích spisů nelze zpravidla vyčíst, a proto jsme je nezkoumali.
9. Uvedené ukazatele nebylo možno hodnotit ve vztahu k 24 osobám (14 mužů a 9 žen), neboť tyto osoby v průběhu provádění rekognice vystupovaly současně jako ztotožňující a rekovnované osoby.
10. Gapanovič, N. N.: *Opoznanije v sledstvénnoj i suděbnjaj praktike (taktika)*, Izd. BGU im. V. I. Lenina, Minsk 1978, s. 31—32.
11. Bližší zdůvodnění viz Protivinský, M.: *Rekognice v přípravném řízení*, MV ČSSR, Praha 1971, s. 103.
12. Sokolowski, J.: *Über die Objektivität bei der Wiedererkennung einer Person oder Sache*, *Forum der Kriminalistik* 2/1973, s. 101.

13. Friedrich, H.: Die Methoden zur Wiedererkennung von Personen und Sachen. In: Anzeigenaufnahme — Wiedererkennung, Fachbuchreihe 2.1, MdI Publikationsabteilung, Berlin 1979, s. 136.
14. Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 49.
15. Cekov, C.: Taktika na razpoznavanie v predvariteľното proizvodstvo. Sofija 1971, s. 82.
16. Sokolowski, J.: tamtéž, s. 102.
17. Friedrich, H.: tamtéž, s. 112.
18. Protivinský, M., Vůjtěchová, I.: Za další zkvalitňování identifikace formou znovupoznání. Československá kriminalistika 2/1983, s. 139.
19. Friedrich, H.: tamtéž, s. 134, správně poznamenává, že před rekognicí je třeba zjišťovat, zda ztotožňující osoba je či není místní a zda přivzaté osoby jí mohou být známy.
20. Povondra, J., Pinkas, O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů. J. Gusek, Kroměříž 1922, s. 44; Soukup, J.: Psychologie, učeb. texty škol MV, KOS MV, Praha 1967, s. 68; Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení, MV ČSSR, Praha 1971, s. 123—128; Gutekunst, W.: Kryminalistika, Wydaw. Prawnicze, Warszawa 1965, s. 208; Hammelmann, H. A., Williams, G.: Wiedererkennen eines Verdächtigen aus einem gegenübergestellten Personenkreis. In: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Band 78, Heft 4, W. d. Gruyter u. Co., Berlin 1966, s. 239—250; Kočarov, G. I.: Predjavlenije dlja opoznaniya. Kriminalistika, Moskva 1959, s. 321; Kočarov, G. I.: Voprosy teorii i praktiki predjavleniya dlja opoznaniya na predvariteľnom sledstvii, kand. dis., Moskva 1956, s. 145—148; Bacharev, B. M.: Razvitije novych sledstvěnných dějstvii v sovětskoj sledstvěnnoj praktike i teorii, kand. dis., Moskva 1963, s. 71—73; Bogdanov, B. E.: Kriminalistika, izd. Jurid. lit., Moskva 1967, s. 317—318; Těrzijev, N. V., Kolesničenko, A. N.: Kriminalistika, učebnik, č. I, Moskva 1962, s. 363; Stěpičev, S.: Rasledovaniye razbojev, Gosjurizdat, Moskva 1955, s. 114—115, aj.
21. Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 48.
22. Poznamenáváme, že tento postup vyžaduje i příslušná resortní instrukce.
23. Viz čl. 165 tr. ř. RSFSR i trestní řády dalších sovětských svazových republik.
24. Např. Friedrich, H.: tamtéž, s. 136.
25. Friedrich, H.: tamtéž, s. 135; Protivinský, M. a Vůjtěchová, I.: Za další zkvalitnění identifikace formou znovupoznání, Československá kriminalistika 2/1983, s. 139, aj.
26. Srov. Protivinský, M., Vůjtěchová, I.: tamtéž, s. 139—140.
27. Cvětkov, P. P.: Opoznaniye v stadii predvariteľnogo sledstvija, kand. dis., LGU, Leningrad 1957, s. 88; Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení, MV ČSSR, Praha 1971, s. 104—105, aj.
28. Dietel, K. W.: Eine Gegenüberstellung unter den Bedingungen von Tatort und -zeit, Forum der Kriminalistik 4/1966, MdI, Berlin, s. 33; též Friedrich, J.: tamtéž, s. 149—151.
29. Srov. Topič, O.: Psychologie svědecké výpovědi. In: Základy soudní psychologie, díl II, sv. 11, PÚMS, Praha 1964, s. 120.
30. Srov. Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení, monografie, MV ČSSR, Praha 1971, s. 52—55.
31. Wójcikiewicz, J.: Okazanie „puste“ („Blank“ line-up), Arch. Med. Sad i Krym., T. XXXII, 1982, 3—4, s. 153—155.
32. Viz Protivinský, M.: tamtéž, s. 123.
33. Sokolowski, J.: tamtéž, s. 102; Protivinský, M.: tamtéž, s. 130—133; Protivinský, M., Vůjtěchová, I.: tamtéž, s. 142; Protivinský, M.: Teorie a praxe kriminalistické

- identifikace formou rekognice. Československá kriminalistika 3/1984, s. 139, aj.
34. Srov. Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení. MV ČSSR, Praha 1971, s. 108.
 35. Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 31—57.
 36. Friedrich, H.: tamtéž, s. 142.
 37. Sokolowski, J.: tamtéž, s. 102.
 38. Viz Protivinský, M.: tamtéž, s. 106.
 39. Takový názor vyslovuje např. Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 98—112.
 40. Blíže o informačních prvcích hlasu a řeči viz Koristka, Ch.: Využití hlasu k identifikaci osoby. Kriminalistický sborník 5, Praha 1967, s. 311 a dále.
 41. Sokolowski, J.: tamtéž, s. 102.
 42. Bacharev, B. M.: tamtéž, s. 120; Schulz, W.: Die Untersuchung unnatürlicher Todesfälle, MdI, Berlin 1964, s. 139; Friedrich, H.: tamtéž, s. 114; Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 47, aj.
 43. Friedrich, H.: tamtéž, s. 159.
 44. Cvětkov, P. P.: tamtéž, s. 180—182; Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 77.
 45. Arseněv, V. D.: Processualnaja priroda opoznaniya. In: Trudy irkutskogo gos. universiteta imeni A. A. Ždanova, tom XVIII, seriya jurid., vyp. 2, Irkutsk 1956, s. 213; Protivinský, M.: tamtéž, s. 73 a 150—151.
 46. Cvětkov, P. P.: tamtéž, s. 181—182.
 47. Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 77.
 48. Kočarov, G. I.: Voprosy teorii i praktiki predjavleniya dlja opoznaniya na predvaritelnom sledstvii, kand. dis., Moskva 1956, s. 196.
 49. Předběžný výslech požaduje např. N. V. Těrzijev a A. N. Kolesničenko: tamtéž, s. 365; Cvětkov, P. P.: tamtéž, s. 161—163, doporučuje, aby po znovupoznání mrtvoly prvou osobou byly další již předběžně vyslechnuty k popisu ztotožňované osoby; autoři Kriminalistické příručky, sv. 1, MV HS VB KÚ, Praha 1967, s. 267, vyžadují předběžný výslech ztotožňující osoby (jak dlouho zná osobou, kterou má ztotožňovat, jaká charakteristická znamení a zvláštnosti má tato osoba, kdo ji může ještě osobně znát); Kočarov, G. I.: tamtéž, s. 157—159, uvádí, že není třeba provádět výslech, provádí-li se znovupoznání mrtvoly různými osobami, jež by mohly mrtvého znát, ale že je třeba provádět předběžný výslech, je-li oznámení o pohřešování a vyšetřovatel předpokládá, že mrtvý a pohřešovaný mohou být totožní.
 50. Gapanovič, N. N.: tamtéž, s. 64—65.
 51. Tamtéž, s. 66—67.
 52. Friedrich, H.: tamtéž, s. 156—157.
 53. Viz např. Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení, MV ČSSR, Praha 1971, s. 57—58.
 54. Srov. Friedrich, H.: tamtéž, s. 131—132.
 55. Tamtéž, s. 133.
 56. Schönfelder, G.: Personenidentifizierung durch Kinder unter Ausnutzung spontaner Reaktionen (Ergebnisse experimenteller Untersuchungen bei der Gegenüberstellung von Kindern und Verdächtigen), Forum der Kriminalistik 5/1969, s. 223.
 57. Friedrich, H.: tamtéž, s. 144—145.
 58. Schönfelder, G.: tamtéž, s. 223.
 59. Příklad je čerpán z práce Friedrich, H.: tamtéž, s. 145—149.
 60. Např. Protivinský, M.: tamtéž, s. 140—142; Protivinský, M., Vůjtěchová, I.: tamtéž, s. 142; Friedrich, H.: tamtéž, s. 131—133; Sokolowski, J.: tamtéž, s. 101—103, aj.
 61. Friedrich, H.: tamtéž, s. 132.

62. Tento názor vyjadřuje např. Friedrich, H.: tamtéž, s. 135.
63. Tamtéž, s. 133.
64. Tamtéž, s. 139.
65. Růžek, A.: Tzv. informativní výsledky před zahájením trestního stíhání a jejich důkazní význam. Socialistické soudnictví 3/1966.
66. Srov. Friedrich, H.: tamtéž, s. 107, kde uvádí, že taková neodkladná opatření jsou přípustná podle § 44 odst. 4 tr. ř. NDR v rámci identifikačních opatření ve stadiu prověrky oznámení (§ 95 odst. 2 tr. ř. NDR) a že z trestněprocesního hlediska se ještě nejedná o důkazy ve smyslu § 24 tr. ř. NDR.
67. Viz např. Musil, J.: Některé problémy protokolace výpovědi obviněného a svědka v trestním řízení, AUC Iuridica, 1979, č. 3—4, s. 175.
68. Výsledky ztotožňujících osob v postavení obviněných nehodnotíme vzhledem k jejich malému počtu (celkem 9 osob).
69. O tom svědčí např. též značné množství případů zahrnutých pod ukazatel „nelze zjistit“, tj. pod ukazatel, za nímž se mohou skrývat jak pozitivní, tak i negativní aspekty zkoumané otázky.
70. Srov. Protivinský, M.: tamtéž, s. 162—163.
71. Fiala, J.: Stát a právo 13, ČSAV, Praha 1967, s. 33—34; srov. též Pješčak, J.: Vyšetrovací verzie, ČSAV, Praha 1965, s. 94.
72. Fiala, J.: tamtéž, s. 33—34.
73. Protivinský, M.: tamtéž, s. 167.
74. Růžek, A.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu. In: Socialistické soudnictví, roč. VI, seš. 5, tisk. odd. MS, Praha 1966, s. 224 a dále.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Arseněv, V. D.: Processualnaja priroda opoznanija. In: Trudy irkutskogo gos. univ. im. A. A. Ždanova, tom XVIII, serijsa jurid., vyp. 2, Irkutsk 1956.
2. Bacharev, B. M.: Razvitije novych sledstvénnych dějstvij v sovětskoj sledstvénnoj praktike i teorij, kand. dis., Moskva 1963.
3. Bogdanov, B. E.: Kriminalistika, učebnik dlja spec. sred. učebnych zaveděnij. Izd. jurid. lit., Moskva 1967.
4. Cekov, C.: Taktika na razpoznavanie v predvaritělnoto proizvodstvo, Sofija 1971.
5. Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo č. 13, Praha 1967.
6. Cvět'kov, P. P.: Opoznanije v stadii predvaritělnogo sledstvija, kand. dis., LGU, Leningrad 1957.
7. Dietel, K. W.: Eine Gegenüberstellung unter den Bedingungen von Tatort und -zeit, Forum der Kriminalistik 4/1966, Mdl, Berlin.
8. Fiala, J.: Stát a právo 13, ČSAV, Praha 1967.
9. Friedrich, H.: Die Methoden zur Wiedererkennung von Personen und Sachen. In: Anzeigeaufnahme — Wiedererkennung, Fachbuchreihe 2.1, Mdl Publikationsabteilung, Berlin 1979.
10. Gapanovič, N. N.: Opoznanije v sledstvénnoj i suděbnoj praktike (taktika). Izd. BGU im. V. I. Lenina, Minsk 1978.
11. Gutenkunst, W.: Kryminalistyka, Wydaw. Prawnicze, Warszawa 1965.
12. Hammelmann, H. A., Williams, G.: Wiedererkennen eines Verdächtigen aus einem gegenübergestellten Personenkreis. In: Zeitschrift für die gesamte Strafrechts wissenschaft, Band 78, Heft 4, W. de Gruyter u. Co., Berlin 1966.
13. Kočarov, G. I.: Predjavlenije dlja opoznanija. Kriminalistika. Moskva 1959.

14. Kočarov, G. I.: Voprosy teorii i praktiki predjavlenija dlja opoznaniya na predvaritel'nom sledstvii, kand. dis., Moskva 1956.
15. Kol. autorů: Kriminalistická příručka, sv. 1, MV HS VB KÚ, Praha 1967.
16. Koristka, Ch.: Využití hlasu k identifikaci osoby. Kriminalistický sborník 5, Praha 1967.
17. Lenin, V. I.: Filosofskije tětadi, Moskva 1947.
18. Musil, J.: Některé problémy protokolace výpovědi obviněného a svědka v trestním řízení, AUC Iuridica, 1979, 3—4.
19. Pavlov, T.: Teorija otrazheniya, Moskva 1947.
20. Pješčak, J.: Socialistická kriminalistika, VŠ SNB, Praha 1979.
21. Pješčak, J.: Vyšetřovacie verzie, ČSAV, Praha 1965.
22. Porada, V.: Teorie kriminalistických stop a identifikace, autoreferát dokt. disertace, VŠ SNB, Praha 1984.
23. Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení, MV ČSSR, Praha 1971.
24. Protivinský, M.: Teorie a praxe kriminalistické identifikace formou znovupoznání, Kriminalistický sborník 3/1984.
25. Protivinský, M., Vůjtěchová, I.: Za další zkvalitnění identifikace formou znovupoznání. Československá kriminalistika 2/1983.
26. Růžek, A.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu. In: Socialistické soudnictví, roč. VI, seš. 5, tisk. odd. MS, Praha 1966.
27. Růžek, A.: Tzv. informativní výsledky před zahájením trestního stíhání a jejich důkazní význam. Socialistické soudnictví 3/1966.
28. Sokolowski, J.: Über die Objektivität bei der Wiedererkennung einer Person oder Sache. Forum der Kriminalistik 2/1973.
29. Stelzer, E.: Sozialistische Kriminalistik, Band 3/2. Kriminaltaktik. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1984.
30. Stěpičev, S.: Rassledovanie razbojev, Gorjurizdat, Moskva 1955.
31. Schönfelder, G.: Personenidentifizierung durch Kinder unter Ausnutzung spontaner Reaktionen (Ergebnisse experimenteller Untersuchungen bei der Gegenüberstellung von Kindern und Verdächtigen). Forum der Kriminalistik 5/1969.
32. Schulz, W.: Die Untersuchung unnatürlicher Todesfälle, MdI, Berlin 1964.
33. Těrzičev, N. V., Kolesničenko, A. N.: Kriminalistika, učebnik č. I, Moskva 1962.
34. Topič, O.: Psychologie svědecké výpovědi. In: Základy soudní psychologie, díl II, sv. 11, PÚMS, Praha 1964.
35. Wójcikiewicz, J.: Okazanie „puste“ („Blank“ line-up), Arch. Med. Sad i Krym., T. XXXII, 1982, 3—4.

МИРОСЛАВ ПРОТИВИНСКИ
МИРЦЕА ТИПЛИЦА

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ДОКАЗЫВАНИЯ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ ПУТЕМ ОПОЗНАНИЯ ЛИЦ И ВЕЩЕЙ

Резюме

В этой работе авторы занимаются исследованием актуальных практических и теоретических вопросов доказывания путем опознания лиц и вещей в уголовном судопроизводстве. Ими ведено обширное эмпирическое исследование во всех областях ЧССР, в рамках которого, во-первых, с помощью опросных листов — их выполнено 500 — устанавливались взгляды работников органов действующих в уголовном судопроизводстве на порядок действий в процессе доказывания путем опознания и, во-вторых, изучением материалов следственного производства и заполнением опросных листов о 500 проведенных опознаниях обследовался настоящий уровень подготовки и проведения опознания лиц и вещей органами, действующими в уголовном судопроизводстве, в частности, на этапе предварительного производства.

В первой части своей работы авторы занимаются предметом, методами и целью исследования, во второй же итогами исследования и анализом результатов. В форме статистических данных, посредством оценок ряда практических примеров и путем логического анализа они раскрывают положительные и отрицательные стороны практических приемов, данные практики сопоставляются ими с научно обоснованными рекомендациями наших и зарубежных криминалистов и процессуалистов, предлагаются приемы, которые оптимально приводят к установлению объективной истины и укреплению режима социалистической законности. Они не ограничиваются только опознанием в качестве уголовно-процессуального действия, а исследуют также оперативное опознание лиц в допроцессуальной стадии раскрытия и объяснения преступлений.

В заключении приводятся обобщенные данные и рекомендации для совершенствования практических приемов при подготовке и производстве опознания лиц и вещей, рекомендации для направления исследования данной проблематики в будущем, а также предложения де леге ференда.

THEORIE UND PRAXIS DER BEWEISFÜHRUNG IM STRAFVERFAHREN MITTELS WIEDERERKENNEN (REKOGNITION) VON PERSONEN UND SACHEN

Resumé

In dieser Arbeit beschäftigen sich die Autoren mit der Untersuchung der aktuellen praktischen und theoretischen Fragen der Beweisführung durch das Wiedererkennen von Personen und Sachen im Strafverfahren. Sie führten in allen Bezirken der ČSSR umfangreiche Forschungsarbeiten durch, in deren Rahmen sie erstens mit Hilfe von Fragebogen, deren insgesamt 500 ausgefüllt wurden, die Ansichten der im Strafverfahren tätigen Organe bezüglich des Vorgehens bei der Durchführung des Beweises durch Wiedererkennen feststellten, und zweitens durch das Studium der Untersuchungsakten und das Ausfüllen von Enquetebättern über 500 durchgeführte Rekognitionen das gegenwärtige Niveau bei der Vorbereitung und Durchführung des Wiedererkennens von Personen und Sachen durch die im Strafverfahren, besonders im vorbereitenden Verfahren tätigen Organe, einer Prüfung unterzogen.

Im ersten Teil der Arbeit beschäftigen sich die Verfasser mit dem Gegenstand, den Methoden und dem Ziel der Untersuchung, im zweiten Teil mit den Ergebnissen der Untersuchung und ihrer Analyse. In der Form von statistischen Angaben, durch die Auswertung von praktischen Beispielen und ihre logische Verarbeitung zeigen sie die positiven und die negativen Seiten der praktischen Vorgangsweisen auf, vergleichen die Erkenntnisse aus der Praxis mit den wissenschaftlich begründeten Empfehlungen von seiten unserer und ausländischer Kriminalisten und Prozessualisten und machen Vorschläge bezüglich der Vorgangsweisen, die optimal zur Feststellung der objektiven Wahrheit und zur Festigung des Regimes der sozialistischen Gesetzlichkeit führen. Sie beschränken sich nicht bloß auf die Rekognition als strafprozessuale Handlung, sondern untersuchen auch das operative Wiedererkennen von Personen im vorprozessualen Stadium der Aufdeckung und Aufklärung von Straftaten.

Im Schlußteil werden die verallgemeinerten Erkenntnisse und Empfehlungen zur Vervollkommnung der praktischen Vorgangsweisen bei der Vorbereitung und bei der Durchführung der Rekognition von Personen und Sachen angeführt, weiter Empfehlungen für die Orientation bei künftigen Untersuchungen und theoretischen Forschungsarbeiten auf dem Gebiet dieser Problematik sowie auch Anträge de lege ferenda.